

Univerzita Palackého v Olomouci

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových a environmentálních studií

Studijní program: P1314 Geografie

Obor: Mezinárodní rozvojová studia

Disertační práce

**SOCIÁLNÍ, EKONOMICKÉ A ENVIRONMENTÁLNÍ INDIKÁTORY ROZVOJE
TURECKA A JEJICH VLIV NA MOŽNÉ BUDOUCÍ SCÉNÁŘE ROZVOJE**

Autor práce: Mgr. Nikola Medová

Vedoucí práce: doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.

Olomouc 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou disertační práci vypracovala sama a všechny použité zdroje jsou citované na konci práce.

V Olomouci, dne

.....

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala svému školiteli doc. RNDr. Pavlovi Nováčkovi, CSc. za odborné vedení mé práce, cenné rady a lidský přístup ke všem zaměstnancům katedry. Dále děkuji doc. Ing. Mgr. Jaromírovi Harmáčkovi, PhD., RNDr. Tomáši Fürstovi, PhD. a Jakobovi Dostálovi, se kterými jsem intenzivně konzultovala užití statistických metod v mé práci. Také bych ráda poděkovala prof. Fouzi Mourjimu z Univerzity Hassana II. v Casablance za konzultace a nápady, které jsem mohla v práci využít.

Děkuji Simonovi za podporu a péči, kterou mi poskytl nejen během psaní této práce.

Na závěr chci poděkovat své úžasné rodině, rodičům a bratrovi Matějovi, kteří mě od začátku mých studií podporovali a věřili mi a díky kterým jsem byla schopná jít si za svým snem.

Děkuji za vše.

ABSTRAKT

Disertační práce se zabývá vybranými rozvojovými indikátory v Turecku a jejich vývojem od devadesátých let 20. století až po současnost. Pomocí dvou statistických metod je analyzován jejich dlouhodobý trend a body zlomu. Hlavní důraz je kladen na změny, které se napříč společnostmi udály po nástupu vlády politické strany AKP a jsou viditelné v datech. Obecná výzkumná otázka se zabývá změnou v datech po pokusu o politický převrat v létě roku 2016. Statistické metody detekce bodu změny a přerušované časové řady určují, zda v dlouhodobém trendu došlo ke změně, jak velká tato změna byla a zda se shoduje s politickým vývojem v zemi. Závěr práce na základě předešlých dat a s využitím foresight metody modelování scénářů předkládá čtyři možné budoucí scénáře vývoje Turecka, které mohou být využity k vytváření dlouhodobých politik ve vztahu k Turecku.

Klíčová slova: Turecko, puč, pokus o politický převrat, rozvojové indikátory, budoucí scénáře rozvoje

ABSTRACT

The dissertation thesis deals with selected development indicators in Turkey and their progression from the 1990s to the present. Using two statistical methods, their long-term trend and break-even points are analyzed. The main emphasis is on the changes that took place across the society after the government of the AKP political party took over the rule and are visible in the data. The general hypothesis deals with the impact of the attempted political coup in summer 2016 on the examined data. The statistical methods Change Point Detection and Interrupted Time Series determine whether there has been a change in the long-term trend, how significant the change has been, and whether it coincides with political developments in the country. The last part of the work based on previous data and using the foresight method of scenario modeling presents four possible future scenarios for the development of Turkey, which can be used to create a long-term policies in relation to Turkey.

Key words: Turkey, coup d'état, political coup attempt, development indicators, future scenarios

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK.....	8
SEZNAM GRAFŮ.....	9
SEZNAM TABULEK	12
SEZNAM OBRÁZKŮ	13
ÚVOD	14
LITERATURA A ZDROJE DAT	17
VÝZKUMNÉ OTÁZKY, HYPOTÉZY	19
LIMITACE VÝZKUMU	20
METODOLOGIE	21
METODA NEJMENŠÍCH ČTVERCŮ A KLOUZAVÝ PRŮMĚR	22
METODA DETEKCE BODU ZMĚNY	24
PŘERUŠOVANÁ ČASOVÁ ŘADA	27
SCÉNÁŘE.....	30
OČEKÁVANÉ VÝSLEDKY	33
1. TEORETICKÁ ČÁST	34
1.1 POLITICKÝ A SPOLEČENSKÝ VÝVOJ TURECKA OD ROKU 1922 DO NÁSTUPU AKP K MOCI.....	35
1.1.1 <i>Konec Osmanské říše a Turecká republika</i>	<i>35</i>
1.1.2 <i>Nová nařízení a změny</i>	<i>37</i>
1.1.3 <i>Nejdůležitější milníky do osmdesátých let.....</i>	<i>40</i>
1.1.4 <i>Osmdesátá a devadesátá léta.....</i>	<i>42</i>
1.2 POLITICKÝ A SPOLEČENSKÝ VÝVOJ V TURECKU OD NÁSTUPU AKP K MOCI	50
1.2.1 <i>Pokus o politický převrat v roce 2016.....</i>	<i>52</i>
1.3 TOCQUEVILLŮV EFEKT	54
1.4 PROBLEMATIKA LIDSKÝCH PRÁV A DEMOKRACIE A PRŮZKUMY VEŘEJNÉHO MÍNĚNÍ.....	55
2. VÝBĚR A DESKRIPE DAT	58
2.1 EKONOMICKÉ INDIKÁTORY	59
2.1.1 <i>HDP (konstantní)</i>	<i>59</i>
2.1.2 <i>Inflace.....</i>	<i>60</i>
2.1.3 <i>Nezaměstnanost.....</i>	<i>61</i>
2.1.4 <i>Příjem na obyvatele.....</i>	<i>62</i>
2.1.5 <i>Přímé zahraniční investice.....</i>	<i>63</i>
2.1.6 <i>Turismus a jeho dopady na ekonomiku</i>	<i>66</i>
2.2 POLITICKÉ A SOCIÁLNÍ INDIKÁTORY	69
2.2.1 <i>Index lidského rozvoje</i>	<i>69</i>
2.2.2 <i>Indikátory dobrého vládnutí (Worldwide governance indicator)</i>	<i>70</i>
2.2.3 <i>Demokracie v Turecku</i>	<i>72</i>
2.2.4 <i>Globální index terorismu</i>	<i>74</i>
2.2.5 <i>Očekávaná délka života.....</i>	<i>75</i>
2.2.6 <i>Vzdělání.....</i>	<i>76</i>
2.2.7 <i>Výdaje na zdraví</i>	<i>78</i>
2.2.8 <i>Index svobody, svoboda slova a svoboda tisku</i>	<i>79</i>
2.3 ENVIRONMENTÁLNÍ INDIKÁTORY	82

2.3.1	<i>Index udržitelného rozvoje (SDI)</i>	82
2.3.2	<i>Emise CO₂ per capita (v tunách)</i>	84
2.3.3	<i>Materiální stopa</i>	86
3.	PRAKTICKÁ ČÁST	87
	EVIDENCE V DATECH A VÝSLEDKY VYBRANÝCH INDIKÁTORŮ	87
3.1	EKONOMICKÉ INDIKÁTORY.....	90
3.1.1	<i>HDP (konstantní k roku 2017, USD)</i>	90
3.1.2	<i>Inflace</i>	91
3.1.3	<i>Nezaměstnanost</i>	93
3.1.4	<i>Příjem na obyvatele</i>	95
3.1.5	<i>Přímé zahraniční investice</i>	96
3.1.6	<i>Příjezd zahraničních turistů</i>	98
3.2	POLITICKÉ INDIKÁTORY.....	100
3.2.1	<i>Index lidského rozvoje (HDI)</i>	100
3.3	SOCIÁLNÍ INDIKÁTORY.....	101
3.3.1	<i>Očekávaná délka života</i>	101
3.3.2	<i>Vzdělání</i>	103
3.4	ENVIRONMENTÁLNÍ INDIKÁTORY.....	106
3.4.1	<i>Index udržitelného rozvoje (SDI)</i>	106
3.4.2	<i>Emise CO₂</i>	108
3.4.3	<i>Materiální stopa</i>	109
4.	ALTERNATIVNÍ SCÉNÁŘE	111
4.1	SCÉNÁŘ 1 - ŽÁDOUCÍ VÝVOJ – „SVĚTLÉ ZÍTRKY“.....	112
4.2	SCÉNÁŘ 2 – „PRÁCI MÁME, TO NÁM STAČÍ. VÍC SE NEPTÁME, ANI NEHCEME.“.....	113
4.3	SCÉNÁŘ 3 – „NEUTRÁCÍME ZA LEPŠÍ A KVALITNĚJŠÍ ŽIVOT, PROTOŽE NEMÁME PENÍZE.“.....	114
4.4	SCÉNÁŘ 4 – „JSME ZDRAVÍ A ŽIJEME OD VÝPLATY K VÝPLATĚ.“.....	115
4.5	KOMENTÁŘ K REALITĚ.....	115
5.	VÝSLEDKY	117
	ZÁVĚR	121
	ZDROJE	124
	PŘÍLOHY	136

SEZNAM ZKRATEK

AKP	Strana spravedlnosti a rozvoje (Adalet ve Kalkınma Partisi, Justice and Development Party)
CHP	Republikánská lidová strana (Cumhuriyet Halk Partisi, Republican People's Party)
CO₂	oxid uhličitý
EU	Evropská unie
EUR	Euro
FAR	První hodnotící zpráva (First Assessment Report)
FDI	Přímé zahraniční investice (Foreign Direct Investments)
GMF	Německý Marshallův Fond Spojených států amerických (The German Marshall Fund of the United States)
GTI	Index globálního terorismu (Global Terrorism Index)
HDI	Index lidského rozvoje (Human Development Index)
HDP	Hrubý domácí produkt
IPCC	Mezinárodní panel pro klimatickou změnu
ISIS	Islámský stát v Iráku a Sýrii
LMDI	metoda (Logarithmic mean Divisia index)
NATO	Severoatlantická aliance
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Organisation for Economic Co-operation and Development)
OSN	Organizace spojených národů
PKK	Strana kurdských pracujících
UNFCCC	United Nations Framework Convention on Climate Change
USA	Spojené státy americké (United States of America)
USD	Americký dolar (United States Dollar)
SAR	Druhá hodnotící zpráva
SB	Světová banka (World Bank)
SDI	Index udržitelného rozvoje (Sustainable Development Index)
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: HDP v Turecku v letech 1989–2019. Zdroj: Světová banka, 2021, vlastní zpracování

Graf 2: Model 1 - HDP v Turecku v letech 1989–2019 a lineární dlouhodobý trend.

Zdroj: Světová banka, 2021, vlastní zpracování

Graf 3: Model 2 - Pás, kde pravděpodobně leží hodnoty.

Zdroj: Světová banka, 2021 (data), vlastní zpracování

Graf 4: Realizace zlomu. Zdroj: Světová banka, 2021 (data), vlastní zpracování

Graf 5: Posteriorní rozdělení pravděpodobnosti změny – s graf

Zdroj: Světová banka, 2021 (data), vlastní zpracování

Graf 6: Model 3 – Přerušovaná časová řada. Zdroj: Statista, 2020, vlastní zpracování

Graf 7: HDP v konstantních cenách. Zdroj: Světová banka, 2021, vlastní zpracování.

Graf 8: Inflace mezi lety 1990–2019, ve spotřebitelských cenách a roční procentuální a dlouhodobý trend. Zdroj: Světová banka, 2021, vlastní zpracování

Graf 9: Nezaměstnanost v Turecku 1991–2020 se znázorněným dlouhodobým trendem.

Zdroj: Světová banka, 2021, vlastní zpracování.

Graf 10: Hrubý národní důchod na osobu v letech 1990–2019 v USD.

Zdroj: UNDP, 2021, vlastní zpracování.

Graf 11: Přímé zahraniční investice v Turecku mezi lety 1990–2019.

Zdroj: Světová banka, 2021, vlastní zpracování.

Graf 12: Počty zahraničních turistů přijíždějících do Turecka mezi lety 1995–2019.

Zdroj: Statista, 2021, vlastní zpracování.

Graf 13: výdaje zahraničních a domácích turistů 2019–2020.

Zdroj: Statista, 2021, vlastní zpracování.

Graf 14: Index lidského rozvoje v Turecku v letech 1990–2019.

Zdroj: Country Economy, 2022, vlastní zpracování.

Graf 15: Indikátory dobrého vládnutí, 1996–2020. Zdroj: Světová banka, 2022, vlastní zpracování.

Graf 16: Očekávaná délka života v Turecku mezi lety 1990–2019.

Zdroj: Světová banka, 2021, vlastní zpracování.

Graf 17: Vývoj gramotnosti v Turecku od roku 1975 až po současnost.

Zdroj: Světová banka, 2021, vlastní zpracování.

Graf 18: Předpokládaná délka školní docházky v Turecku mezi lety 1990–2019.

Zdroj: UNDP, 2021, vlastní zpracování.

Graf 19: Průměrná délka školní docházky v Turecku v letech 1990–2019.

Zdroj: UNDP, 2021, vlastní zpracování.

Graf 20: Výdaje na zdraví od roku 2000–2018. Zdroj: Světová banka, 2021, vlastní zpracování.

Graf 21: Index udržitelného rozvoje v Turecku v letech 1990–2019.

Zdroj: Světová banka, 2021, vlastní zpracování.

Graf 22: Emise CO₂ na obyvatele v tunách. Zdroj: Our World in Data, 2021, vlastní zpracování.

Graf 23: Materiální stopa pro Turecko mezi lety 1990–2019 přepočtená na jednoho obyvatele. Zdroj: UNDP, 2021, vlastní zpracování.

Graf 24: Detekce bodu změny pro hodnoty HDP. Zdroj: Světová banka, 2021, Python, vlastní zpracování.

Graf 25: Metoda přerušovaných časových řad pro HDP. Zdroj: Světová banka, 2021, Stata, vlastní zpracování.

Graf 26: Detekce bodu změny pro inflaci. Zdroj: Světová banka, 2021, Python, vlastní zpracování

Graf 27: Metoda přerušovaných časových řad pro inflaci. Zdroj: Světová banka, 2021, Stata, vlastní zpracování.

Graf 28: Detekce bodu změny pro nezaměstnanost. Zdroj: Světová banka, 2021, Python, vlastní zpracování.

Graf 29: Metoda přerušovaných časových řad pro nezaměstnanost.

Zdroj: Světová banka, 2021, Stata, vlastní zpracování.

Graf 30: Detekce bodu změny pro příjem na obyvatele. Zdroj: UNDP, 2021, Python, vlastní zpracování.

Graf 31: Metoda přerušovaných časových řad pro příjem na obyvatele. Zdroj: UNDP, 2021, Stata, vlastní zpracování.

Graf 32: Detekce bodu změny pro příjezd zahraničních turistů. Zdroj: Statista, 2021, Python, vlastní zpracování.

Graf 33: Metoda přerušovaných časových řad pro příjezd zahraničních turistů.

Zdroj: Statista, 2021, Stata, vlastní zpracování.

Graf 34: Detekce bodu změny pro přímé zahraniční investice. Zdroj: Světová banka, 2021, Python, vlastní zpracování.

Graf 35: Metoda přerušovaných časových řad pro přímé zahraniční investice. Zdroj: Světová banka, 2021, Stata, vlastní zpracování.

Graf 36: Detekce bodu změny pro index lidského rozvoje. Zdroj: Country Economy, 2022, Python, vlastní zpracování.

Graf 37: Metoda přerušovaných časových řad pro index lidského rozvoje. Zdroj: Country Economy, 2022, Stata, vlastní zpracování.

Graf 38: Detekce bodu změny pro očekávanou délku života. Zdroj: Světová banka, UNDP, 2021, Python, vlastní zpracování.

Graf 39: Metoda přerušovaných časových řad pro očekávanou délku života. Zdroj: Světová banka, UNDP, 2021, Stata, vlastní zpracování.

Graf 40: Detekce bodu změny pro očekávanou délku školní docházky. Zdroj: UNDP, 2021, Python, vlastní zpracování.

Graf 41: Metoda přerušovaných časových řad pro očekávanou délku školní docházky. Zdroj: UNDP, 2021, Stata, vlastní zpracování.

Graf 42: Detekce bodu změny pro průměrnou délku školní docházky. Zdroj: UNDP, 2021, Python, vlastní zpracování.

Graf 43: Metoda přerušovaných časových řad pro průměrnou délku školní docházky. Zdroj: UNDP, 2021, Stata, vlastní zpracování.

Graf 44: Detekce bodu změny pro index udržitelného rozvoje. Zdroj: Světová banka, 2021, Python, vlastní zpracování.

Graf 45: Metoda přerušovaných časových řad pro index udržitelného rozvoje. Zdroj: Světová banka, 2021, Stata, vlastní zpracování.

Graf 46: Detekce bodu změny pro emise CO₂. Zdroj: Our World in Data, 2021, Python, vlastní zpracování.

Graf 47: Metoda přerušovaných časových řad pro emise CO₂. Zdroj: Our World in Data, 2021, Stata, vlastní zpracování.

Graf 48: Detekce bodu změny pro materiální stopu. Zdroj: UNDP, 2021, Python, vlastní zpracování.

Graf 49: Metoda přerušovaných časových řad pro materiální stopu. Zdroj: UNDP, 2021, Stata, vlastní zpracování.

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Výsledky lineární regrese pro HDP v běžných cenách

Tabulka 2: Tabulka s nejdůležitějšími milníky v historii 20. století do nástupu vlády AKP, 2021, vlastní zpracování

Tabulka 3: Index svobody v Turecku mezi lety 2016–2022. Zdroj: Freedom House, 2022, vlastní zpracování

Tabulka 4: Útrata zahraničních a domácích turistů. Zdroj: Statista, 2021, vlastní zpracování

Tabulka 5: Korupce v Turecku 2012–2021. Zdroj: Statista, 2022, Transparency International 2021, vlastní zpracování

Tabulka 6: Deset nejvíce autokratických režimů světa, 2010–2020. Zdroj: V-Dem, 2021; vlastní zpracování

Tabulka 7: Svoboda na internetu v Turecku v letech 2016–2021. Zdroj: Freedom House, 2021, vlastní zpracování.

Tabulka 8: Vývoj svobody tisku v Turecku od roku 2013–2021. Zdroj: Reportéři bez hranic, 2021, vlastní zpracování.

Tabulka 9: Index udržitelného rozvoje. Zdroj: Mederly, Topecer a Nováček, 2004, s. 49

Tabulka 10: Produkce CO₂ emisí na obyvatele a nárůst od roku 1990 a 2018. Zdroj: Our World in Data, 2021; vlastní zpracování

Tabulka 11: Ekonomické indikátory, 2022, vlastní zpracování

Tabulka 12: Sociální a environmentální indikátory, 2022, vlastní zpracování

Tabulka 13: Označení skupin vybraných indikátorů, které budou použity k vytvoření scénářů. Vlastní zpracování.

Tabulka 14: Grafický přehled jednotlivých scénářů a trendu indikátorů. Vlastní zpracování.

Tabulka 15: Souhrnný přehled výsledků metody Detekce bodu změny v reakci na hypotézu, 2022, vlastní zpracování

Tabulka 16: Souhrnný přehled výsledků metody přerušovaných časových řad, 2022, vlastní zpracování

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Jak se tvoří scénáře. Zdroj: Quantumrun Foresight, 2020, vlastní zpracování

Obrázek 2: Foresight – Scénáře. Zdroj: vlastní zpracování, 2021

ÚVOD

Ve své disertační práci se věnuji Turecku a vnitřním změnám, které s největší pravděpodobností přinesl pokus o politický převrat v létě roku 2016. Turecko bylo dlouhou dobu považováno za jednu z modelových zemí, která sloužila jako vzor sekularizované muslimské demokracie. Když Atatürk předložil novou, sekulární ústavu v roce 1924, Turecko se stalo symbolem pokroku a naděje, že i islámská země může být „moderní“. I přesto však existují další názory, že Západ a islámský svět, tedy i Turecko, jsou už ze své podstaty předurčeny ke kolizi. Faktem zůstává, že je tento stát jedním z klíčových pro region Blízkého východu, jenž si dlouhodobě udržuje silné postavení. Zejména v posledních letech, kdy Turecko politicky sílí, začíná prosazovat své geopolitické zájmy v Eurasii a vypadá to, že širší oblast zájmu Turecka dobře vykresluje mapa Osmanské říše na vrcholu její územní expanze v době druhého obležení Vídně roku 1683. V tomto smyslu jsou v centru pozornosti hlavně nárazníkové země, jako je Řecko a Bulharsko a oblast Levanty. Pokud se podíváme na dnešní vývoj mezinárodních vztahů Turecka se zmíněnými zeměmi, je patrné, že Turecko posiluje svou roli. Zároveň je na vzestupu pragmatická spolupráce mezi Ankarou, Moskvou a Teheránem a Turecko samo sebe vnímá jako lídra mezi muslimskými zeměmi. Je klíčovým členem Severoatlantické aliance (NATO) a po USA zde má druhou nejsilnější armádu. Jeho silné postavení je nepopiratelné, navíc země byla dlouhou dobu považována za jediný stabilní muslimský stát oblasti Blízkého východu. Vnitřní stabilita zaznamenala otřes v roce 2016, kdy došlo k pokusu o politický převrat a svržení vlády prezidenta Erdoğan. Vojenský puč byl neúspěšný a prezident si naopak postupně upevnil moc. Můžeme říci, že se stal prezidentovou záminkou k posílení své moci a k postupnému přechodu k autoritářskému režimu.

Světová média poukazovala na velké změny, které měly po nepovedeném pokusu o převrat nastat (Al Jazeera, CNN, BBC, France24 atd.) Také v oblasti sociálních věd vyšlo mnoho článků od tureckých i zahraničních autorů o tom, jakým způsobem puč ovlivnil vývoj Turecka (například Akçay a Deniz, 2022; Szkudlarek a Mickiewicz, 2019; Ibish, 2019; Lecha, 2016).

V žádné z prací ale nejsou analyzována data a indikátory rozvoje, zároveň není na určení velikosti změny použita žádná matematicko-statistická metoda, pokud se změna v dlouhodobém trendu jednotlivých indikátorů opravdu potvrdí. Jako jeden z mála autorů se Bahar Berberoğlu věnuje analýze dopadů vojenských pučů na hrubý národní produkt v letech 1950–1984 (2016), poslední pokus o převrat však nikdo z tohoto hlediska neřešil. Daniel Kahneman (2012) vysvětluje sociálně-psychologický pojem – teorii konfirmačního zkreslení, který popisuje tendenci člověka, vybírat si takové informace a jejich interpretace, které jsou v souladu s jeho vlastním názorem. Pokud tedy člověk neuplatní vědeckou metodu, snadno sklouzne právě ke konfirmačnímu zkreslení.

Cílem disertační práce je analyzovat a zhodnotit vybrané ekonomické, politické, sociální a environmentální indikátory rozvoje a zjistit, zda jejich dlouhodobé trendy vykazují změnu, která by mohla mít spojitost s pokusem o politický převrat, který se uskutečnil v roce 2016. K zodpovězení této otázky jsem využila dvě statistické metody, jejichž pomocí jsem zjistila, zda opravdu ke statisticky významné změně dlouhodobého trendu došlo, či se pouze urychlily nebo zpomalily procesy, které by vedly ke stejným výsledkům. Zároveň lze pomocí těchto metod určit pravděpodobný rok, kdy v jednotlivých indikátorech nastal zlom.

Na základě získaných dat a analýzy dlouhodobých trendů budou nastíněny čtyři střednědobé scénáře budoucího vývoje Turecka v horizontu příštích 15 let. Bude se jednat o takové scénáře, kde hlavními veličinami pro jejich vymezení budou dvě skupiny vybraných indikátorů, a to ekonomické a sociální. Na základě jejich vztahů a směru vývoje se budou odvíjet scénáře, které může Turecko v dalších letech čekat. Díky těmto scénářům mohou další partnerské země a případní další aktéři analyzovat v jakém stádiu vývoje nebo scénáře se Turecko právě nachází a podle toho aktualizovat své dlouhodobé vztahy nebo aktivity s ním. Typicky se může jednat o velikost přímých zahraničních investic, která je závislá na několika dalších indikátorech.

Disertační práce je složena z několika hlavních částí, kterým jsem se věnovala v sepsaném pořadí z následujících důvodů. První část zaměřující se na teorii udává základ pro pochopení turecké ideologie, vzniku státu a velmi silného odkazu na Atatürka, který v mnoha obyvatelích přetrvává dodnes. Další vývoj v průběhu 20. století je důležitý pro pochopení hlubšího kontextu socio-ekonomických změn, kterými si turecké obyvatelstvo prošlo.

Devadesátá léta a přechod k vládě AKP zdůrazňuje touhu po změně, ale zároveň po dialogu mezi stranami, který na začátku své vlády strana slibovala.

Další vývoj vlády AKP až po události, které následovaly po pokusu o politický převrat jsou nepřímo spojeny s další částí, která vymezuje vybrané indikátory a ukazuje jejich vývoj od devadesátých let až po současnost. Druhou kapitolou tedy navazují na předchozí teoretickou část, která popisuje spíše socioekonomické pozadí dat.

Třetí kapitola se věnuje práci s daty jako takovými a aplikuje na ně dvě vybrané metody, kterými se pokusí zodpovědět na stanovené výzkumné otázky a hypotézy. Čtvrtá kapitola opět navazuje na vybrané indikátory a pracuje s jejich vztahy a dlouhodobými trendy. Díky tomu mohou být navrženy čtyři scénáře možného budoucího vývoje v Turecku. Pokud se tyto scénáře porovnají s realitou, mohou sloužit dalším aktérům při tvorbě dlouhodobých vztahů s Tureckem. Závěrečná část práce se věnuje přehlednému představení výsledků, které reagují na stanovené hypotézy.

LITERATURA A ZDROJE DAT

V práci je použito několik typů zdrojů literatury a dat. V teoretické části popisující historii jsou použity převážně publikace zaměřené na dějiny Turecka, jako například Dějiny Turecka (Kreiser a Neumann, 2010), Turecko (Pirický, 2006), Vzestup a pád mocných říší (Huf, 2008), Dějiny národů: Jak se utvářely národní identity (Şiviloğlu, 2018), Turkey: A short history (Stone, 2017), Reflections on the Turkish Revolution (Safa, 1999) nebo Atatürk - The Founder of Modern Turkey (Sonyel, 1989). Z těchto zdrojů byl získán teoretický základ a pozadí historicko-politických událostí, které formovaly moderní stát.

Mezi další zdroje literatury patří akademické články popisující historický vývoj a dopad jednotlivých událostí na společnost, ekonomiku, bezpečnostní a politickou situaci. Významnými autory zabývajícími se Tureckem jsou v českém prostředí například Tomáš Laně nebo Erik Siegl, dále také Petr Kučera, který se ale více zaměřuje na Osmanskou říši a literaturu. Ze zahraničních autorů jsou to například profesori William Hale, který působil na Orientálních a Afrických studiích na Univerzitě v Londýně - jeho výzkumná práce se zabývá hlavně politickým a ekonomickým rozvojem Turecka; Gökhan Bacık, který se věnuje politikám regionu Blízkého východu, politickému islámu a vnitřním procesům Turecka nebo Ergun Özbudun, věnující se například sociálním změnám, islámu a demokracii nebo turecké politice.

Práce je doplněna o kvalitativní studie odrážející postoj obyvatelstva a názory na nynější vládu. Mezi tyto studie patří například Turkish Perceptions Survey 2015, který byl zpracován Německým Marshallovým fondem Spojených států amerických (2015), dále Kvalitativní analýza tureckého vnímání problematiky COVIDU-19 (2020), Rozvoj a kvalita života v Turecku (Sandıkcı a kol., 2015), Vnímání udržitelného rozvoje z pohledu univerzitních studentů (Tuncer, 2008), Politiky pro rozvoj lidského kapitálu v Turecku (Zelloth, 2020) nebo výzkum zaměřený na historická fakta a vnímání arménské genocidy (Görgülü a Gündoğar, 2016). Vyplývá z nich několik zajímavých závěrů o postojích obyvatelstva k vládě a jeho obavách nebo nadějích do blízké budoucnosti.

Data jsou nejčastěji čerpána ze statistik Světové banky. Dále jsou použita data ze statistického serveru Statista, UNDP, OECD, Freedom House atd. Veškeré výpočty vycházejí z dat z tabulek 11 a 12. Tabulky jsou rozděleny podle skupin jednotlivých indikátorů (sociální, environmentální, ekonomické).

VÝZKUMNÉ OTÁZKY, HYPOTÉZY

Cílem disertační práce je analyzovat vybrané indikátory rozvoje a jejich dlouhodobý trend, který se po pokusu o puč v roce 2016 mohl změnit. To, zda se tento trend ve vybraných indikátorech změnil či nikoliv, je pro tuto práci zásadní výzkumnou otázkou a navazují na ni dvě hypotézy.

První hypotéza tvrdí, že „Data ukazují, že po puči došlo k obrácení trendu.“ V tomto případě předpokládáme, že se v datech objeví změna dlouhodobého trendu po roce 2016 v porovnání s předchozím obdobím.

Druhá hypotéza říká, že „Původní trend se neobrátí, ale signifikantně změnil (tj. směr trendu zůstal stejný).“ Podobně jako v prvním případě jsou klíčovým ukazatelem data, ve kterých se po roce 2016 objeví statisticky významná změna v trendu, který se nezměnil, pouze se urychlil nebo zpomalil.

K testování hypotéz poslouží evidence v datech a použití statistických metod a dojde k nim za pomoci dat převzatých ze Světové banky a zpracováním jejich dlouhodobých trendů.

Disertační práce má za cíl propojit několik statistických metod a určit, zda došlo po roce 2016 ke změně a velikost změny, která po politickém puči následovala.

Schéma:

evidence v datech → dlouhodobé trendy → možná změna? → návrat k trendům/nový trend

Závěry budou zahrnovat zkoumané indikátory a okomentují, na které z nich politický puč mohl mít vliv a na které nikoliv. Předloží jasné výsledky a stanoviska objasňující vliv vojenského puče na tureckou společnost a další vývoj státu. I přesto, že k puči došlo teprve před pěti lety, v určitém směru měl signifikantní dopady. Jeho vliv na ekonomiku, a vybrané sociální aspekty rozvoje budou důležité pro další vývoj státu. V neposlední řadě nelze opomenout ani pandemii COVID-19, která nastala v roce 2020 a měla také klíčové dopady nejen na ekonomiku států. Pandemii se však tato disertační práce nevěnuje.¹

¹ Data jsou spojována s trendem, který se vztahuje k pokusu o politický převrat.

V případě, že by ani jedna použitá metoda neprokázala signifikantní změnu, znamenalo by to, že politický puč neměl na dlouhodobý vývoj Turecka zásadní vliv. S největší pravděpodobností se však prokáže změna alespoň u některých zkoumaných (ekonomických, politických, sociálních či environmentálních) indikátorů.

Limitace výzkumu

Práce je založena na akademických publikacích a datech, která jsou oficiální pro turecké i nadnárodní organizace. Stěžejním zdrojem dat je Světová banka, OECD, UNDP a další data publikovaná například organizacemi, jako jsou OSN nebo Freedom House, V-Dem a Polity IV.

V práci budou popsány jednotlivé charakteristiky předkládaných dat, i když jejich objektivita může být předmětem diskuze. Čísla se mohou v jednotlivých organizacích lišit na základě použitých subindikátorů či rozdílných měn.

Dalším limitem může být relativně krátká doba od uplynutí pokusu o převrat a tím pádem malý vzorek sledovaných dat a z nich určený nový dlouhodobý trend. Tento trend byl ovlivněn celosvětovou pandemií COVID-19, která měla dopad na většinu rozvojových indikátorů.

Pro metodu detekce bodu změny nemusí být vždy rozumné předpokládat, že v časové řadě jsou zlomy právě dva. Je možné sestavit složitější model, ve kterém bude i samotný počet bodů zlomu předmětem Bayesovského odhadu. Metoda Bayesian model comparison tento přístup bez problému umožňuje. Zároveň není rozumné používat pro každou časovou řadu jiný model.

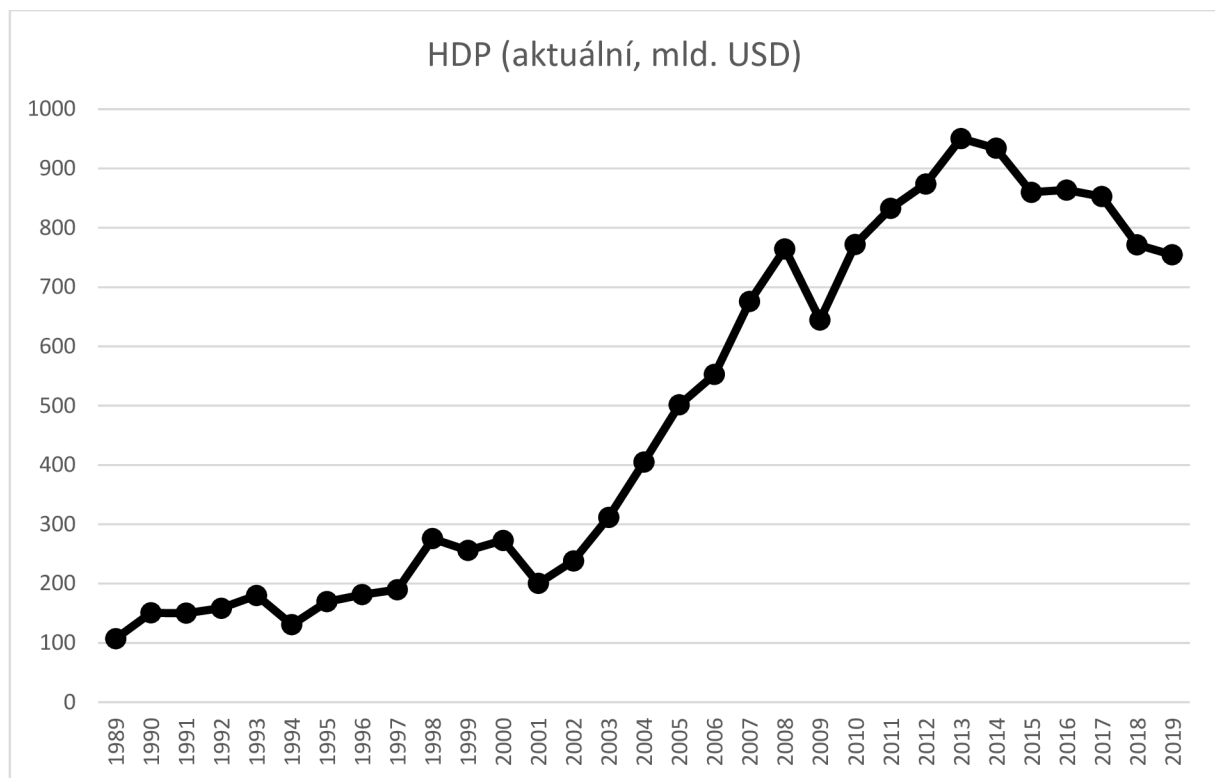
METODOLOGIE

Metody jsou popsány postupně podle toho, jak budou použity za sebou v práci, aby bylo zřejmé, že na sebe navazují. Jsou vybrány tak, aby vedly k zodpovězení stanovených hypotéz.

V teoretické části disertační práce jsou použity metody rešerše a komparace, které zpracovávají především anglickou, francouzskou, tureckou a českou literaturu. První kapitola popisuje vybrané indikátory a jejich hodnoty, kterých bylo v Turecku dosaženo od devadesátých let až po současnost. V další kapitole spadající pod teoretickou část je popsán historicko-politický vývoj Turecka. Ve stěžejní praktické části budou k výpočtu použity dvě statistické metody, jejichž výsledky budou vzájemně porovnány. Těmito metodami jsou „detekce bodu změny“ a „přerušované časové řady“. První z nich určuje, zda se ve zkoumaném období udály změny v dlouhodobém trendu zkoumaného indikátoru a kdy (ve kterých letech) k těmto změnám pravděpodobně došlo. Druhá metoda předpokládá, že ke změně došlo v roce 2002 a 2016 (tedy v době, kdy se v Turecku měnilo politické prostředí) a určuje, zda tato změna byla statisticky významná, či nikoli. Poslední, třetí část bude zaměřena na foresight a vytvoření možných scénářů dalšího rozvoje Turecka. Tyto scénáře pracují s vybranými indikátory, které se vzájemně ovlivňují.

Foresight je disciplína, umožňující systematické uvažování a modelování možných variant budoucího vývoje zkoumaného jevu. Obecněji představuje foresight nástroj vhodný k lepšímu pochopení komplexních vztahů, které se mohou v budoucnu výrazně projevit v běžném plánování. Může být využit jak veřejnou správou, tak soukromými subjekty, protože podporuje strategické rozhodování, které umožňuje dosažení dlouhodobých cílů a vizí. (Technologické centrum AV ČR, 2017)

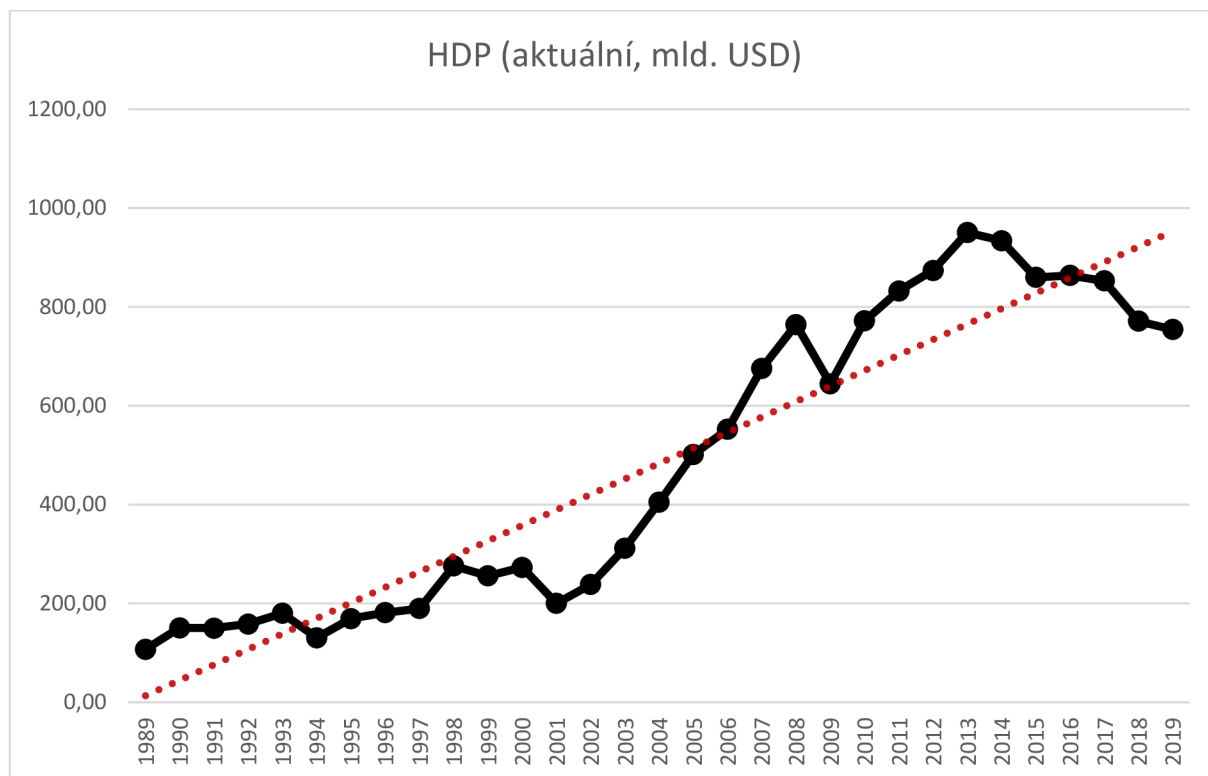
Metoda nejmenších čtverců a klouzavý průměr

Graf 1: HDP v Turecku v letech 1989–2019. Zdroj: Světová banka, 2020, vlastní zpracování.

Tento graf proložíme pouze jednou přímkou (metodou nejmenších čtverců najdeme přímkou, která bude značit dlouhotrvající trend). Ve chvíli, kdy nepředpokládáme, že došlo k určitému zlomu/změně, bude přímkou data aproximovat s nějakou chybou (označme ji $chyba_1$). Chyba je definována jako průměrná odchylka datových bodů od aproximující přímky. Kdybychom vybrali jakýkoliv bod, označili jej jako zlom a proložili data lomenou čarou (tedy jednou přímkou vlevo od zlomu a druhou přímkou vpravo od zlomu), bude tato lomená čára data aproximovat s chybou $chyba_2$. $chyba_2$ bude vždy menší než $chyba_1$, protože složitější model (lomená čára) bude vždy lépe odpovídat datům než model jednodušší (jediná přímkou).

Metoda nejmenších čtverců $\rightarrow y=ax+b$

*Graf 2: Model 1 - HDP v Turecku v letech 1989–2019 a lineární dlouhodobý trend.
Zdroj: Světová banka, 2021, vlastní zpracování.*

Graf je na základě metody nejmenších čtverců proložen jednou přímkou. Na první pohled je vidět, že tento model není dobrou aproximací dat.

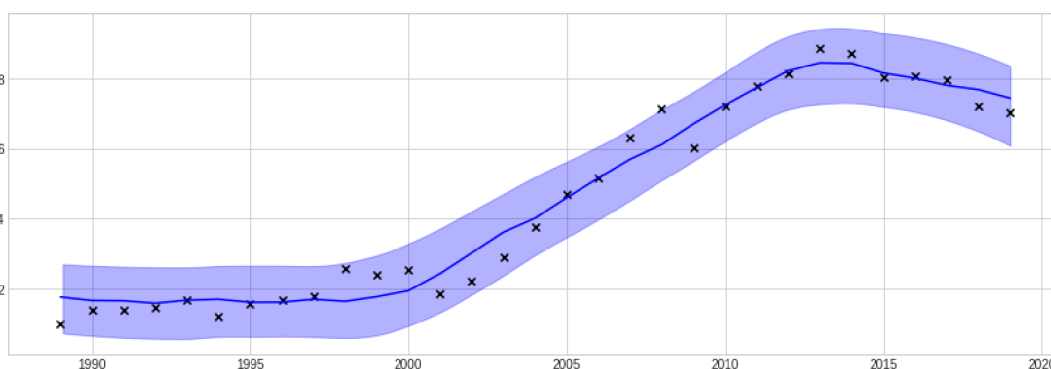
Z grafu vidíme rostoucí dlouhodobý trend. Stává se jen velmi zřídka, aby měl trend klesající tendence. Toto bychom mohli vidět pouze u krizí, které jsou v případě růstu HDP spíše výjimečné.

Metoda detekce bodu změny

Matematická metoda *Change point detection* odpovídá na otázku, v kterém čase pravděpodobně došlo ke změně trendu v časové řadě. Můžeme však narazit na problém, protože model se zlomem bude vždy data lépe aproximovat než model bez zlomu, ať už ke změně opravdu došlo, či nikoliv. To, že ke změně došlo, se ale předpokládá. Ještě dodejme, že je tato metoda důležitou součástí analýzy časových řad (Time series analysis) (van den Burg, Williams; 2020).

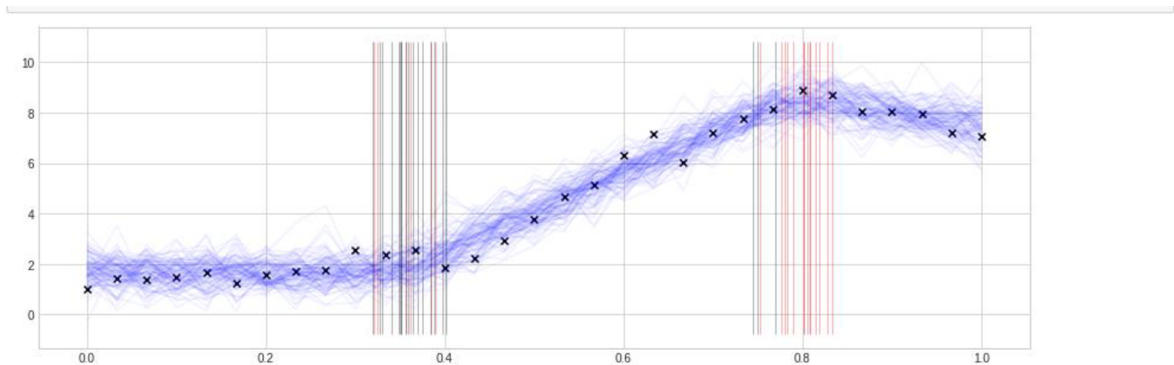
Klasicky se metoda detekce změn používá na časové řady – v našem případě se jedná o roční výši hrubého domácího produktu.

Budeme předpokládat, že v časové řadě jsou dva zlomy (metoda a výpočet se dá jednoduše adaptovat na jakýkoliv počet zlomů). Počáteční úsek (tedy do prvního zlomu) budeme popisovat přímkou $y=kx+m$. V prvním zlomu, který nastane v čase σ_1 , se původní trend (k) změní na nový trend ($k + \delta_1$). Absolutní člen se dopočítá tak, aby na sebe úsečky spojitě navazovaly. Po druhém zlomu, který nastane v čase σ_2 , se trend ($k+\delta_1$) změní na $k+\delta_1+\delta_2$. Předmětem odhadu z dat jsou všechny parametry k , m , δ_1 , δ_2 , σ_1 a σ_2 . Odhad parametrů se provede sámplováním v rámci bayesovského paradigmatu. Kód je implementován v jazyce Python za použití balíčku PyMC3. Typickým výstupem takového pravděpodobnostního modelování jsou následující vizualizace.

Graf 3: Model 2 - Pás, kde pravděpodobně leží hodnoty.
Zdroj: Světová banka, 2021 (data), vlastní zpracování.

Kolem každé hodnoty času je znázorněn interval, kde se data podle modelu nachází s danou pravděpodobností (v tomto případě 95%). Střed tohoto intervalu je vyznačen tlustou modrou čarou. Původní datové body jsou černě.

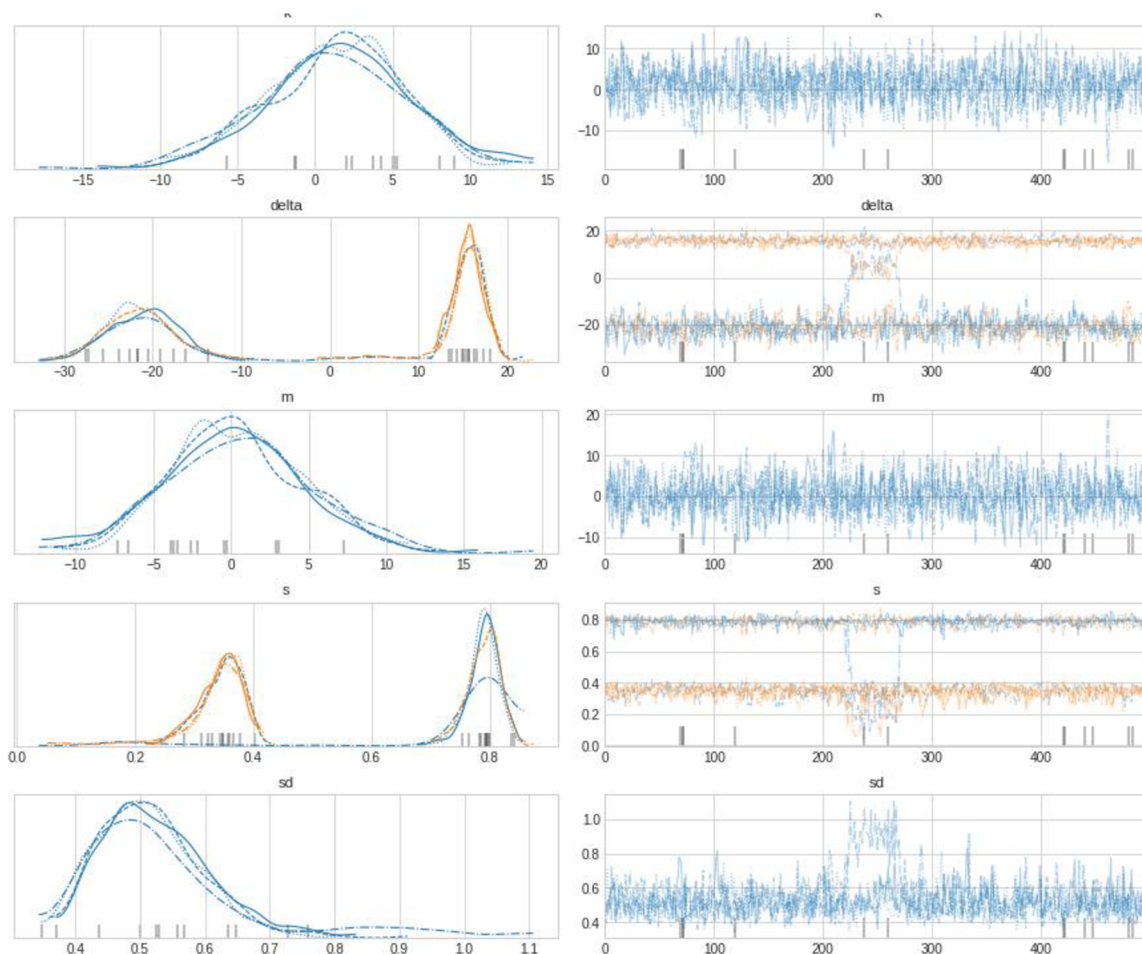
Graf 4: Realizace zlomu. Zdroj: Světová banka, 2021 (data), vlastní zpracování.

V každém čase, kde máme změřen nějaký datový bod, odsamplujeme několik realizací modelu. Takto získané hodnoty spojíme lomenou čarou (tenká modrá čára). Svislé úsečky jsou vzorky z posteriorního rozdělení polohy obou zlomů. Černě jsou původní datové body.

Interpretace grafu:

Křížky v grafu odpovídají datovým bodům. Datové body prokládáme po částech lineárním modelem, ve kterém na sebe jednotlivé lineární úseky spojitě navazují. Parametry jednotlivých úseků jsou předmětem odhadu stejně jako oba body zlomu. Počet bodů zlomu není předmětem odhadu, předpokládáme, že v datové sadě došlo ke dvěma zlomům.

Model je plně Bayesovský, tedy u všech jeho parametrů odhadů odhadujeme posteriorní distribuci pravděpodobnosti. Modré křivky v grafu představují sto realizací modelu s parametry vybranými z posteriorního rozdělení. Červené a černé svislé čáry představují padesát výběrů z posteriorního rozdělení polohy bodů změny/zlomu.

*Graf 5: Posteriorní rozdělení pravděpodobnosti změny – s graf.
Zdroj: Světová banka, 2021 (data), vlastní zpracování.*

Levá polovina grafu obsahuje posteriorní rozdělení pravděpodobnosti jednotlivých veličin k , m , δ a σ . V tomto případě je δ vektor, jehož první složka je δ_1 a druhá složka je δ_2 . Stejně je reprezentován σ (v grafu jako s). Pravý panel obsahuje diagnostiku smplovacího procesu a není třeba mu v této chvíli věnovat pozornost.

Graf je proložen třemi přímkami, ke kterým dojdeme opět výpočtem a použitím metody nejmenších čtverců. Bod zlomu je určen v roce 2016, protože tehdy je zlom obecně předpokládán na základě pokusu o politický puč, po kterém byly zavedeny nové vyhlášky, zákonné úpravy a reformy. Pokud se vypočítají odchylky obou přímek (=chyba 2), zjišťujeme, že graf lépe zobrazuje realitu.

Přerušovaná časová řada

Druhá metoda, *Interrupted time series (intervention analysis)*, přichází ve chvíli, kdy první metoda určí pravděpodobné body zlomu. Tato metoda zodpovídá druhou otázku, která zní “do jaké míry došlo ke změně?” nebo “jak velká změna nastala?”.

Dle Bernal et al. (2017) je přerušovaná časová řada taková statistická metoda, která ukazuje nepřetržitou posloupnost pozorování daného indikátoru (obvykle ve stejných časových intervalech) v průběhu času. Metoda se používá ke stanovení základního trendu, který byl z nějakého důvodu přerušen ve známém okamžiku. V případě této práce se jedná o puč v roce 2016. Existuje hypotetický scénář průběhu dané veličiny podle původního trendu, kterému se říká „očekávaný trend“ a jenž by vzhledem k již existujícímu trendu pravděpodobně nastal, pokud by k intervenci nedošlo. Tento scénář se nazývá „hypotetický srovnávací scénář“ a poskytuje srovnání pro další vyhodnocování dopadu intervence. Pomáhá určit, k jak velké změně dojde v pointervenčním období.

Linden (2015) potvrzuje, že se metoda používá v mnoha oborech k hodnocení dopadu komunitních intervencí, veřejných politik, regulačních opatření či k hodnocení zdravotnických technologií. V mém případě se bude jednat o tzv. single group analýzu, kdy budu vždy zkoumat pouze jednu veličinu (jednu skupinu indikátorů) a ne několik skupin najednou. Pak by se jednalo o tzv. multiple group analýzu.

Metoda pracuje s autokorelovanými daty. V tomto případě je studována pouze jedna skupina, takže standardní regresní model má následující podobu:

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 T_t + \beta_2 X_t + \beta_3 X_t T_t + \varepsilon_t$$

Y_t je agregovaná výsledná proměnná měřená v každém stejně vzdáleném časovém bodě t ,

T_t je čas od začátku studie,

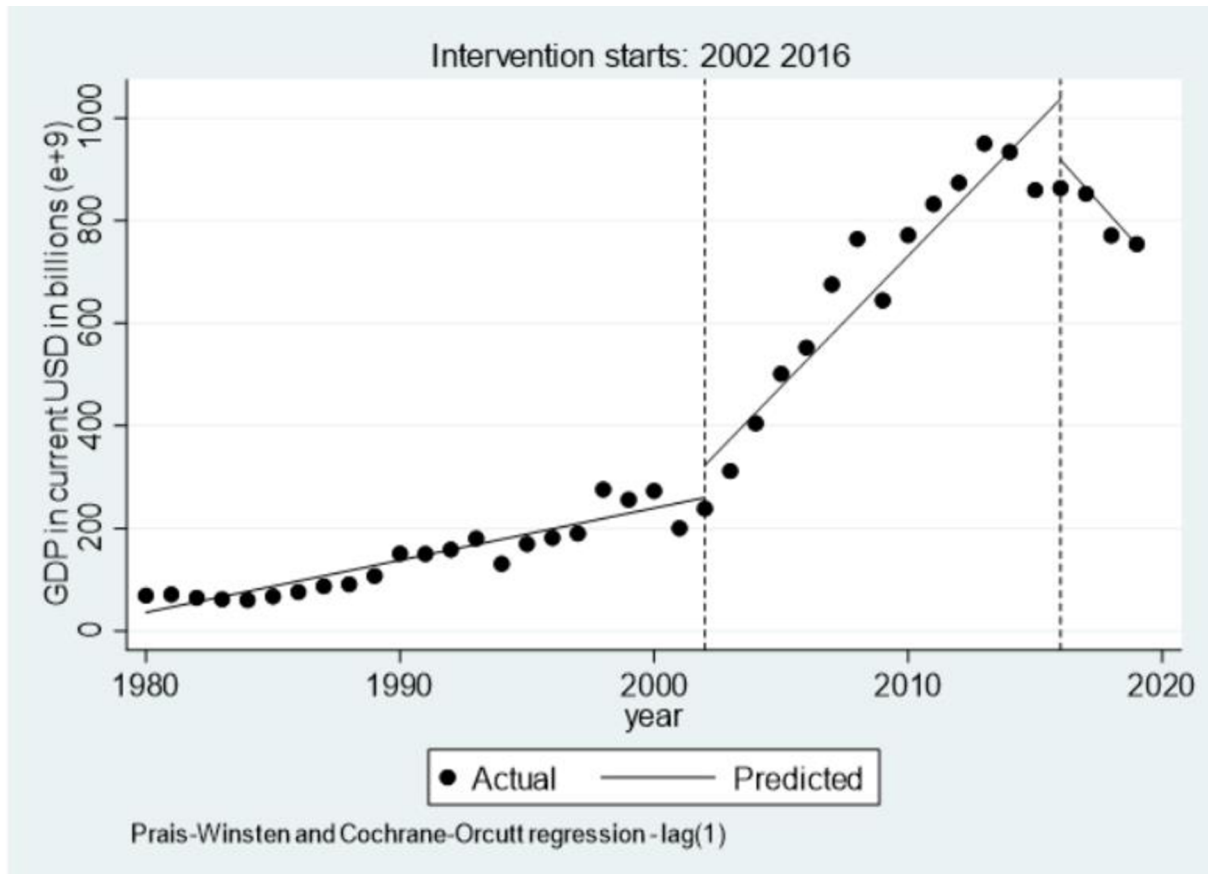
X_t je fiktivní (indikátorová) proměnná představující intervence (období preintervence 0, jinak 1),

$X_t T_t$ je interakční člen,

β_1 je sklon nebo trajektorie výsledné proměnné do zavedení intervence,

β_2 představuje změnu úrovně výsledku, ke které dojde v období bezprostředně po zavedení intervence (ve srovnání s kontrafaktuálním),

β_3 představuje rozdíl mezi sklonem před intervencí a po intervenci výsledek. Proto hledáme významné p-hodnoty v β_2 , které by indikovaly okamžitou léčbu účinek, nebo v β_3 k označení účinku léčby v průběhu času (Linden a Adams, 2011).

Graf 6: Model 3 – Přerušovaná časová řada. Zdroj: Statista, 2020, vlastní zpracování.

Tabulka 1: Výsledky lineární regrese² pro HDP v běžných cenách³

```

Prais-Winsten AR(1) regression -- iterated estimates

Linear regression                               Number of obs   =       40
                                                F(5, 34)        =     888.39
                                                Prob > F         =     0.0000
                                                R-squared       =     0.9453
                                                Root MSE       =     45.635
    
```

GDPcurr_bln	Semirobust		t	P> t	[95% Conf. Interval]	
	Coef.	Std. Err.				
_t	10.17357	1.956405	5.20	0.000	6.197681	14.14947
_x2002	63.06171	53.59363	1.18	0.248	-45.85364	171.9771
_x_t2002	40.86915	7.65897	5.34	0.000	25.30425	56.43405
_x2016	-118.9572	44.09797	-2.70	0.011	-208.5751	-29.33934
_x_t2016	-106.1752	17.68473	-6.00	0.000	-142.1149	-70.23551
_cons	36.11668	17.46161	2.07	0.046	.6304279	71.60293
rho	.4398004					

```

Durbin-Watson statistic (original)    1.363440
Durbin-Watson statistic (transformed) 1.866080
    
```

Výchozí úroveň HDP je na 36,11 bil. USD (_cons) Roční trend před první intervencí +10,17 bil. USD ročně je statisticky významný na 1% hladině významnosti (_t). Změna v roce první intervence (2002) není statisticky významná (_x2002). Změna v roce druhé intervence (2016) je statisticky významný pokles (na 5% hladině významnosti) o -118,96 bil. USD (_x2016), následuje statisticky významný (na 1% hladině) roční pokles v průměru o -106,18 bil. USD (_x_t2016). Díky této interpretaci dat je zřejmé, že první změna trendu význam neměla, naopak druhá ano. Dále můžeme změnu měřit a určit, o jak velkou změnu se jednalo.

² Všechny tabulky s výsledky metody přerušovaných časových řad jsou k dispozici v příloze 1

³ Vzhledem k tomu, že je k výpočtům použita Stata v anglickém jazyce, jsou i výpočty a výsledky v angličtině. Zde je uveden pouze jeden příklad pro ilustraci, zbytek je přiložen v přílohách.

Scénáře

Podle publikace vydané Technologickým centrem Akademie věd (Pazour a kol., 2017) je foresight nástroj umožňující systematické uvažování o možných variantách budoucího vývoje. Tím, že pochopíme vztahy mezi jednotlivými faktory, které se navzájem ovlivňují, můžeme vytvářet efektivní rozhodnutí vedoucí k žádoucímu vývoji. I samotný proces vzniku scénářů vede k pochopení vzájemných vztahů jednotlivých veličin. Foresight může být využíván jak na individuální (mikro), tak na globální (makro) úrovni. Podle typu odvětví, které foresight uplatňuje, lze stanovit i délku, na kterou jsou strategické priority určeny. Ve veřejném sektoru se jedná obvykle o horizont 15–20 let, v soukromém sektoru to bývá 10 let. Pozitivním aspektem foresightu je, že na tvorbě strategických plánů by se mělo podílet co nejvíce klíčových aktérů, kteří jsou schopni budoucnost ovlivňovat a kteří do celého procesu integrují široké spektrum i zdánlivě nesouvisejících poznatků.

Metody foresight mohou být kvalitativní nebo kvantitativní, a to v závislosti na tom, jaký typ dat se zpracovává a analyzuje. Nicméně foresight obvykle kombinuje kvantitativní i kvalitativní metody, tudíž nelze jasně vymezit, jaký charakter metoda má. Scénáře jsou jednou z metod foresightu, která pomáhá organizacím předvídat změny a připravovat reakce na ně. Zároveň se tato metoda používá k navrhování strategií. Při vytváření scénářů se kombinují známá fakta o daném prostředí s nejistými faktory ohledně budoucího vývoje. Řada těchto nejpravděpodobnějších nejistot se zkombinuje a tím vznikne několik alternativních příběhů neboli scénářů. (Future Proof, 2018)

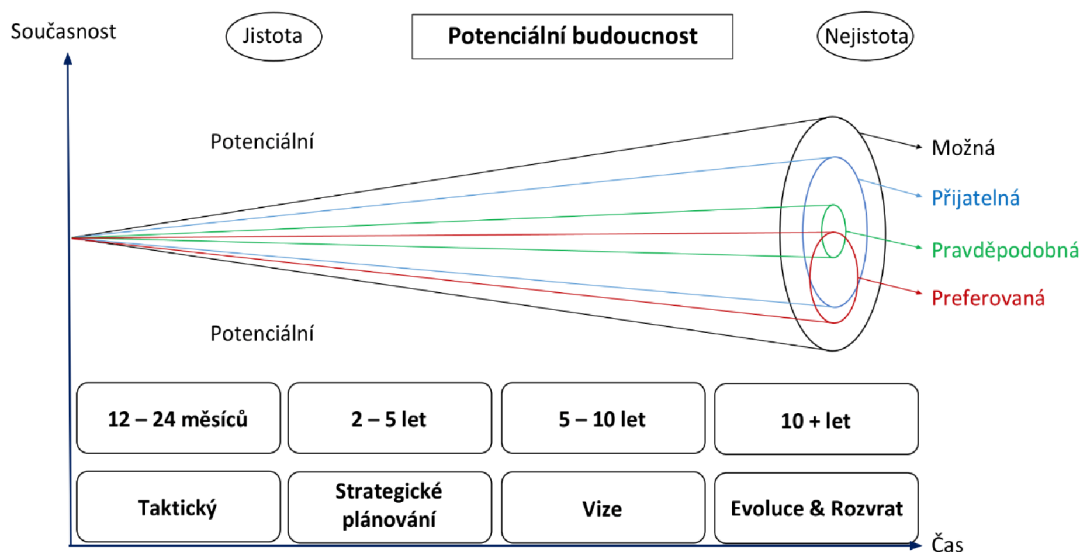
Scénáře se používají k lepšímu pochopení možných budoucích jevů a mohou informovat nejenom veřejnost, ale i další zúčastněné strany o průběhu různých situací (Fahey a Randall, 1997). Mohou být použity k poskytnutí odlišných pohledů na budoucnost. Například můžeme znát určité proměnné (v našem případě rozvojové indikátory a jejich dlouhodobé trendy), ke kterým zformulujeme příběhy a projektujeme tak konkrétní možné typy budoucností. Například Ratcliffe (2002) charakterizuje scénáře jako poskytování alternativních obrazů možných budoucností.

Prvky alternativních budoucností se spojují do určitého počtu scénářů. V našem případě jsou to čtyři. To je pro účel práce dostatečné. Scénáře jsou založeny na datech a teoretických znalostech získaných z literatury; navrhované scénáře však obvykle nejsou kvantitativní, ale spíše kvalitativní (Bishop a Hines, 2012; Quantumrun Foresight, 2020).

K vytvoření scénářů v této práci je použit přístup Petera Schwartz (1996), který zahrnuje hybné síly a jejich řazení podle důležitosti a nejistoty. Na základě kombinace rozvíjejících se událostí používám data, která jsou relevantní a posuzují rozsah změn, jež by mohly nastat v různých směrech vývoje.

Alternativní scénáře ve čtvrté kapitole vycházejí ze vzájemných vztahů jednotlivých vybraných analyzovaných indikátorů. Díky korelačnímu matrixu⁴ (viz příloha 2) vidíme, které indikátory spolu souvisí. V našem případě se jedná skoro o všechny, kromě indikátoru Indexu udržitelného rozvoje, který nemá přímou souvislost s ostatními. Indikátory, ze kterých budou vycházet scénáře, jsou rozděleny do dvou skupin, a to na ekonomické a sociální. Některé scénáře se budou od současné situace výrazně lišit, jiné na ni budou navazovat. Důležité ale je, že příběh k jednotlivým scénářům je vytvořen na základě dat a souvislostí získaných z různých zdrojů.

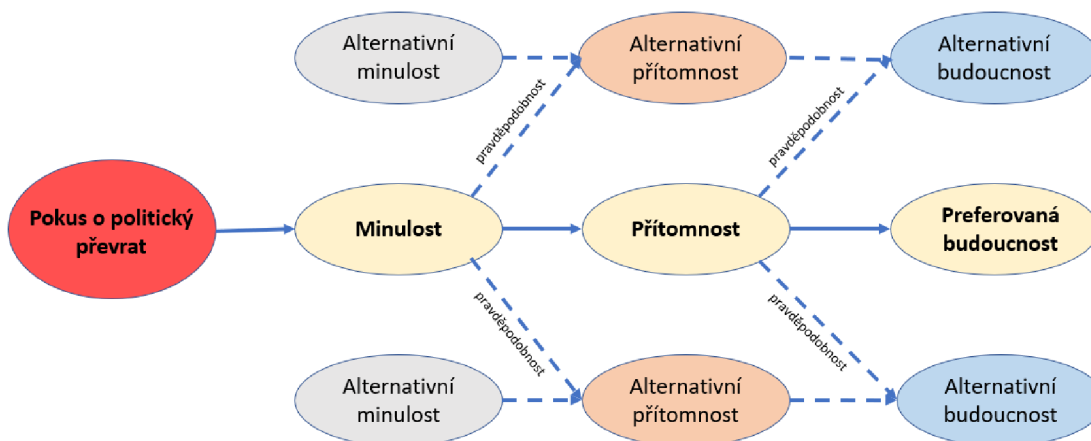
⁴ Korelační matrix (matice) je tabulka, která zobrazuje korelační koeficienty pro různé proměnné. Matice znázorňuje korelaci mezi všemi možnými dvojicemi hodnot v tabulce. Používá se jako nástroj pro sumarizaci velkého souboru dat a pro identifikaci a vizualizaci vzorců v daných datech. Skládá se z řádků a sloupců, které zobrazují proměnné. (Corporate Finance Institute, 2022)

Obrázek 1 – Jak se tvoří scénáře. Zdroj: Quantumrun Foresight, 2020, vlastní zpracování

Scénáře budou vycházet a zahrnovat indikátory, kterým se bude práce věnovat. Časová osa je nastavena jako středně dlouhá – scénáře tedy budou zahrnovat možný vývoj do roku 2035. Bude se jednat o čtyři možné scénáře; dva varovné, stagnující a žádoucí.

Vycházím z předpokladu, že bodem zlomu pro jednotlivé indikátory byl pokus o politický puč v roce 2016. Tato událost vedla k dalšímu vývoji a sledu událostí, které proběhly v návaznosti na pokus o politický převrat. Tomu, kam další vývoj může směřovat, se věnují alternativní scénáře.

Obrázek 2 – Foresight – Scénáře. Zdroj: vlastní zpracování, 2021.

Obrázek 7 ilustruje vztah mezi realitou a alternativními scénáři, které mohly nastat, pokud by se určité proměnné vyvíjely jiným způsobem, než se v reálu vyvíjely.

OČEKÁVANÉ VÝSLEDKY

Očekávanými výsledky disertační práce jsou:

- 1) krátká analýza historie a rozvoje moderního Turecka na pozadí politických milníků;**
- 2) identifikace zlomových let v novodobé historii a popis dlouhodobých trendů;**
- 3) modelace čtyř možných scénářů dalšího rozvoje, které budou vycházet z dříve popsaných dat.**

První očekávaný výsledek práce vytvoří ucelený přehled politického vývoje Turecka ve 20. století, na který bude navazovat turbulentní vývoj za posledních dvacet let vlády AKP. Podrobněji bude popsán vývoj vlády AKP a události, ke kterým došlo v posledních letech.

Druhý bod zahrnuje dvě statistické metody, přičemž každá zkoumá změnu dlouhodobých trendů z jiného pohledu. První z nich určuje, ve kterých letech pravděpodobně došlo ke změně v dlouhodobém trendu. Pomocí druhé z nich je vypočítáno, zda v předpokládaných letech změny došlo opravdu ke statisticky významnému zlomu, či nikoliv. Druhá metoda nemusí navazovat na výsledky první metody, kdy je předpokládaný bod změny určen v roce 2016, tedy v roce, kdy došlo k pokusu o politický převrat. Výsledkem může být potvrzení změny v dlouhodobém trendu v několika indikátorech rozvoje, zároveň autorka nepředpokládá, že bude změna prokázána ve všech zkoumaných indikátorech. Možným výsledkem bude i neprokázání vlivu puče ani na jeden indikátor. To by znamenalo, že pokus o politický převrat reálně neměl dopady, které jsou statisticky měřitelné.

Výstupem bude ucelený text, který propojuje teorii vývoje Turecka se statistickými metodami, které fakticky měří změny ve zkoumaných indikátorech.

Třetím očekávaným výsledkem je užití metod foresight, pomocí nichž jsou navrženy čtyři krátké scénáře možného budoucího rozvoje.

1. TEORETICKÁ ČÁST

Historickému vývoji se věnuji jen stručně, nicméně je nutné uvědomit si, z jakých hodnot turecká politika vychází. Proto zde zmiňuji vznik první Turecké republiky a hlavní Atatürkovy myšlenky. Z něj dodnes ideologicky vychází hlavní opozice současného režimu a Atatürk je pro mnoho obyvatel celého Turecka národním hrdinou. Čerpám především z literatury týkající se Atatürkových reforem a ideologie sekulárního státu.

Další nedílnou součástí moderních dějin Turecka jsou politické převraty, ke kterým několikrát došlo mezi 50. a 80. lety 20. století. Toto období je obecně známo jako tzv. období politických převratů, a ilustruje politickou nestabilitu a nehomogenní složení obyvatel s velkými regionálními rozdíly. Je následováno tzv. ztracenou dekádou, která přišla v 90. letech, a byla provázena vysokou nezaměstnaností a inflací. Protože mnozí obyvatelé cítili touhu po změně a po nalezení dialogu mezi politickými stranami, rovnováhy mezi rolí náboženství, vzděláním a dobrým vládnutím, jako další vládnoucí strana byla v roce 2002 zvolena právě AKP, která slibovala stabilizaci. Další podkapitola je tedy věnována společensko-politickému pozadí a vládě AKP.

Součástí této kapitoly je přehledná tabulka, která shrnuje nejdůležitější milníky Turecké republiky do nástupu AKP. Tou se autorka snaží zpřehlednit složitý společensko-politický historický vývoj země za posledních sto let.

Dále text krátce shrnuje pokus o politický převrat, ke kterému došlo v létě roku 2016 a který většina autorů přiřazuje postavě Fethullaha Gülena. Je v něm stručně popsán vznik Gülenova hnutí, původ konfliktu mezi stoupenci Gülena a vládnoucí AKP a v neposlední řadě následky puče. Také je zde zmíněn tzv. Tocquevillův efekt, který může představovat jedno z vysvětlení příčin pokusu o převrat.

Poslední část kapitoly se věnuje veřejnému mínění v Turecku a problematice lidských práv a demokracie. Politickým vývojem Turecka se zabývá řada autorů, svoboda slova a akademická svoboda však není v Turecku samozřejmostí. Proto se v publikacích (především tureckých) setkáme s mnoha přístupy k jednotlivým skutečnostem.

1.1 Politický a společenský vývoj Turecka od roku 1922 do nástupu AKP k moci

1.1.1 Konec Osmanské říše a Turecká republika

Přímé předky Osmana, který byl zakladatelem dynastie vládoucí v Turecku až do roku 1922, přivedla na místo, kde se rozkládá dnešní Turecko, druhá vlna migrace Turků ze Střední Asie. Původně se jednalo o malý kmen, který využil politických nepokojů v regionu Bithýnie a vyhlásil zde autonomii. I přesto, že toto knížectví nejprve nebylo velkým ani bohatým⁵, po nějakém čase se přední mocností v regionu stali právě Osmané. Jejich říše, která vznikla v roce 1299, se později rozkládala na třech kontinentech, její panovníci ovládali většinu jihovýchodní Evropy, západní Asie a severní Afriky. Jejich sebevědomí narostlo a jejich vojska se stala trvalou hrozbou všechny sousedící regiony (Şiviloğlu, 2018). Osmanská říše byl hlavně vojenský stát, který byl organizován převážně tak, aby veškerá ekonomika zásobovala armádu, která bude dobývat nová území. Zpočátku zde byli pouze příslušníci vlastního kmene (tedy Turci), ale postupně docházelo i k odvodům malých chlapců, kteří byli cvičeni a indoktrinováni islámem a stali se tak obávanými Janičáry. To byla bezohledná elitní síla, která velmi dobře bojovala také díky tomu, že tito muži neměli nikde žádné kořeny. Časem se tento model vojenského státu stal brzdou osmanského vývoje a řád panující v impériu vymizel (Laně, 2017). V 19. století došlo k úpadku na politické, finanční i kulturní scéně a v bitvách už osmanská armáda nebyla tou vítěznou. Turci se oproti vyspělé a prosperující Evropě začali cítit zaostalí (Şiviloğlu, 2018).

V roce 1922 po rozpuštění sultanátu mladí republikáni vnímali, že historie Osmanské říše představuje pro obyvatele příliš kontroverzní téma, protože éra 15. a 16. století, kdy Osmanská říše prožívala zlaté časy, už je dávno pryč a nezapadá do soudobé ideologie. Na druhou stranu negativní pocity z vývoje Turecka na konci 19. a na začátku 20. století byly pro obyvatele ještě příliš živé. Pro sekulární republikány bylo další výzvou upozadit islám jako politickou ideologii a vytvořit z tureckého národa moderně smýšlející obyvatelstvo, které vidí svůj vzor na Západě. (Şiviloğlu, 2018) Podle několika zdrojů (Pirický, 2006; Şiviloğlu, 2018; Villalta, 2014; Szkudlarek a Mickiewicz, 2019) chtěl Atatürk, první turecký prezident, Turecko přeměnit v moderní zemi, která má s arabsko-perskou kulturou společné jen minimum.

⁵ Seldžukové byli považováni za vládoucí královskou rodinu.

Už jako dítě se setkal s kontrastem mezi tradičním způsobem života, v jehož středu byl islám, představovaným jeho matkou Zübeydou a liberálním a prozápadním smýšlením představovaným jeho otcem Ali Rezou. Protože jeho otec brzy zemřel, byl vychováván pouze matkou, která se krátce po smrti otce přestěhovala i s malým Mustafou na venkov. Protože býval Mustafa dobrým studentem, matka si přála, aby i na venkově začal znova navštěvovat školu. Tomu se tak stalo až v Mustafových jedenácti letech. Protože jako malý kluk žil dlouho na venkově, odvykl si školní docházce, povinností i školnímu kolektivu. Po několika týdnech a incidentech se spolužáky se rozhodl, že školu dál navštěvovat nebude. Jedinou další možností, jak získat vzdělání, byla vojenská akademie. A právě tato škola byla pro další Kemalův vývoj určující. Když se jeho matka podruhé vdala, odcizil se od ní a v Istanbulu po dobu svých studií býval sám. Tehdy přemýšlel nad historií a velikostí Osmanské říše, vlivu náboženství na rozvoj společností, konfliktu v rámci říše mezi jednotlivými národy vnímajících svoji identitu, a také vnímal odtržení jeho země od západních moderních civilizací, kterým se chtěl jednoho dne přiblížit. (Villalta, 2014)

Teoreticky mohl přicházet s reformami postupně a čekat na společensky přijatelný čas, ale vzhledem k tomu, že chtěl vidět změny, pokud možno co nejdříve, balíček reform přišel záhy po jeho nástupu. Cílem reform byla modernizace a sekularizace a společné vytlačení islámu z veřejného života. Atatürk začal tím, že v roce 1923 vyhlásil republiku a laicizoval⁶ a sekularizoval společnost. Byl zastáncem pokroku a věděl, že jediná možná cesta vedoucí k pokroku Turecka je právě jeho evropeizace a sekularizace. Za hlavní brzdu pokroku považoval náboženství. (Huf, 2008; Pirický, 2006; Sonyel, 1989; Safa, 1999). Laně (2017) tvrdí, že pokud chtěli provádět sultánové v historii reformy, vždy narazili na odpor nejkonzervativnějších náboženských sil. Proto Atatürk usoudil, že pokud chce nastartovat v Turecku změny vedoucí k modernímu státu, musí se zbavit náboženství a reorganizovat společnost podle evropského vzoru. Tím započal tzv. kemalismus, který byl prosazován autoritativně, s pomocí vojenské síly.

Kemalismus obsahoval šest principů, kterými byly: republikanismus, nacionalismus, populismus, etatismus (schválen kongresem v roce 1931 jako jeden ze základních principů nové ideologie), laicismus a revolucionářství.

⁶ Laicizace=islám přestal být státním náboženstvím.

Republikanismus vyjadřoval přesvědčení, že jedinou možnou a vhodnou formou tureckého státu je republika. Nacionalismem budovali kemalisté svou národní identitu, která měla nahradit identifikaci Turků s islámem. Populismus nadřazoval zájem celého národa nad zájmy jednotlivých skupin a tříd. Etatismus propagoval myšlenku rozhodující role státu v hospodářské sféře včetně zestátnění klíčových odvětví. Laicismus byl s důrazem na světský charakter státu interpretován jako vytěsnění islámu z veřejného života a zavedení kontroly státu nad náboženskými institucemi. Ústavním principem se stal v roce 1937 a hrál významnou roli v utvoření specifického charakteru státu, který se vyznačoval sekularismem veřejného života v Turecku. Revolucionářství znamenalo přihlášení se k společensko-politickým a hospodářským přeměnám (Pirický, 2006; Safa, 1999).

Sekularizace zasáhla tři oblasti každodenního života.⁷ V institucionální rovině znamenala nahrazení islámského práva světskými zákony, sekularizací státu a vzdělávání. V duchovní rovině kemalisté začali tvrdě postihovat lidový a mystický islám. Dá se říct, že islámská symbolika pomalu mizela z běžného veřejného života. V roce 1928 byla z ústavy vypuštěna klauzule o islámu jakožto státním náboženství. Bylo zakázáno užívání náboženských titulů, stejně jako poutě do Mekky a vysílání náboženských pořadů v rozhlase. Přísaha na Boha byla nahrazena přísahou na čest. Korán byl přeložen do turečtiny a byl tak zpřístupněn masám lidí, kteří se do té doby museli spoléhat na interpretaci textu duchovními (Pirický, 2006).

1.1.2 Nová nařízení a změny

Reforem bylo často dosaženo nátlakem a násilím, i přesto však je Atatürkův odkaz stále živý. Většina Turků Atatürka bere jako vzor, i když je v Turecku znát snaha islámských fundamentalistů, kteří se chtějí vrátit do doby, kdy byl hlavním zákonem právě islám.

První změnou bylo vyhlášení republiky, laicizace a sekularizace národa, který byl do té doby definován islámem. Po roce 1923 přestal být islám státním náboženstvím. To bylo umocněno v roce 1926, kdy Turecko upustilo od islámského kalendáře a ze 14. století⁸ se najednou ocitlo ve století dvacátém.

⁷ Třemi oblastmi je míněno: víra a náboženství, práva a zákony, vzdělávání.

⁸ Islámský kalendář začíná rokem 622, kdy Mohammed utekl z Mekky do Medíny.

Také přenesením hlavního města z Istanbulu do Ankary nastal další významný zlom v turecké historii. Atatürk nechtěl mít za hlavní město moderního státu Istanbul, který byl spjatý s Osmanským státem a s jeho historií. Ankara se od roku 1920 stala centrem, které hájilo turecké zájmy, ale ne dosavadní osmanskou vládu. Kemalisté měli v Ankaře svou „základnu“ a vedli odsud boj proti sultánovi. Ankara bylo původně zanedbané město bez historických památek. Vzhledem k tomu, že Atatürk neměl rád stísněnost a architekturu orientálních měst, zdržoval se v nově vybudovaném předměstí Ankary (Mango, 2004; Villalta, 2014). Toto město bylo ale jako nové hlavní město vybráno pro svou bezpečnou polohu a dobré železniční spojení do ostatních měst (Wanner, 2009).

Mustafa Kemal Atatürk svými reformami silně zasáhl do otázky ženské emancipace – vyhlásil nový rodinný zákon, v němž čteme, že žena patří jen sama sobě a není majetkem svého muže. Má stejná práva jako muž, který může nadále mít jen jednu manželku. Také bylo pro ženy zrušeno nařízení nosit šátek (nejprve bylo jeho nošení zakázáno, poté byl zákaz zmírněn). Především získaly ženy volební právo (v roce 1930 mohly poprvé volit na komunální úrovni a roku 1934 na národní úrovni) a v tomto směru Turecko předběhlo i západní státy jako např. Francii či Švýcarsko. (Mango, 2004; Kreiser a Neumann, 2010).

V roce 1934 byla po vzoru Evropy zavedena příjmení, která se dědí po otci. Do té doby používaly příjmení pouze elity a běžní obyvatelé používali takzvané přídomky, které ale mohly být proměnlivé. Se zavedením příjmení byly zrušeny tituly (Mango, 2004).

Další změna nastala v počítání a metrickém systému. Čas už se nepočítal od východu do západu slunce, ale od půlnoci do půlnoci. Dále byl orientální systém měř a vah nahrazen desítkovou soustavou.

Reforma jazyka a písma (1928–1929)

Prvním muslimským národem, který opustil arabské písmo, byli Albánci. Významným zlomem pro zavedení latinky byl také přechod na latinku v turkojazyčných republikách Sovětského svazu v roce 1926. Na tyto události zareagoval Atatürk v roce 1928, kdy zahájil velkou reformu turečtiny. Do té doby byla v Turecku plošně užívána osmanská turečtina, která byla silně ovlivněna perštinou a arabštinou. Ta byla nahrazena tzv. lidovou turečtinou. Lingvisté hledali náhražky z příbuzných i dávno zaniklých jazyků, arabská gramatika se zjednodušovala a měnila.

Od té doby Turci také používají upravenou latinku s některými přidanými znaky, protože musela nahradit arabské písmo obsahující znaky, které klasická latinka nemá. Tato násilná změna vyvolala obtíže při komunikaci a sám Atatürk pronesl v roce 1934 několik nesrozumitelných projevů. V roce 1935 přišla nová koncepce, které se říkalo „teorie slunečního jazyka“. Tato teorie přišla s myšlenkou, že všechny jazyky původně pocházejí z jednoho střeadoasijského jazyka, kterému byla nejbližší právě turečtina. Podle průkopníků této teorie se všechny ostatní jazyky vyvinuly právě z turečtiny. Tato teorie měla praktický význam v tom, že s její pomocí bylo možné odůvodnit, že není zapotřebí další očišťování nového jazyka od cizojazyčných vlivů. I přesto bylo v 60. letech 20. století nutné překládat Atatürka do moderního jazyka, aby mu mladá generace rozuměla. Výsledkem jazykové reformy byla unifikace jazyka v neprospěch různých dialektů. Na reformu navázala i alfabetizační kampaň (Pirický, 2006; Sonyel, 1989).

Změna písma znamenala, že všichni obyvatelé Turecka byli na stejné úrovni – elita ani učenci si najednou nebyli schopni přečíst nové zdroje, týkající se jakékoliv problematiky (od nařízení vlády, zprávy, náboženské texty atd.). Celý národ musel začít znovu chodit do školy, aby se nové písmo naučil. Pro děti byla zavedena všeobecná povinná školní docházka. To napomohlo zvýšit celkovou gramotnost obyvatelstva.

V témže roce (1928) kemalisté zavedli mezinárodní číslice, které jsou v Evropě paradoxně známé jako „arabské“. Od 1. ledna 1929 pak mělo dojít k plnému přejití na latinskou abecedu, která byla jen zlehka doplněna o písmena, které turečtina potřebovala. Zavedení latinky mělo racionální jádro, protože na rozdíl od arabské abecedy nová abeceda mohla zapisovat turecký jazyk se všemi jeho samohláskami. Dalším důvodem byla ideologie. Psaní latinkou neumožňovalo přístup k náboženským textům, tedy alespoň pro ty, kteří neovládali arabský jazyk. Veškeré náboženské texty byly srozumitelné pouze v překladech. Arabské písmo začalo být na veřejnosti prezentováno jako symbol zpátečnictví, odmítnutí blízkovýchodních tradic a zaostalosti tureckého lidu. Naopak nové písmo slibovalo přiblížení se moderní Evropě. V roce 1927 neumělo číst a psát v Turecku zhruba 87 % mužů a v roce 1935 se statistika změnila k lepšímu pouze o deset procent (Mango, 2004; Pirický, 2006; Kreiser a Neumann, 2010; Villalta, 2014).

1.1.3 Nejdůležitější milníky do osmdesátých let

Nový režim, vedený Mustafou Kemalem, zavedl soubor radikálních a autoritářských politik budování národa, aby vytvořil sekulární a westernizovaný národ. Navzdory zřízení zastupitelského orgánu a všeobecnému volebnímu právu byla Republikánská lidová strana (Cumhuriyet Halk Partisi, CHP) jedinou vládnoucí stranou až do roku 1946. Politická opozice a menšinová hnutí byla silně potlačována, což bránilo jakémukoli systému více stran až do začátku studené války (Zürcher, 2017).

První svobodné a spravedlivé volby v roce 1950 znamenaly úspěch opoziční strany, které se podařilo shromáždit soukromý sektor a venkovskou nespokojenost. Zrodila se původní forma turecké politiky: na jedné straně starý establishment, reprezentovaný státopornou stranou CHP, nacionalistickou, městskou, sekulární a intervencionistickou, čímž se často umísťoval na levé straně politického spektra; na druhé straně dříve vyloučení zbožní venkované a konzervativní buržoazie, odpovídající středoprávé, kulturně ovládané „periferii“ (Mardin, 1973). Následovala tři desetiletí střídání mezi CHP a jejím vyzyvatelem. Armáda představuje třetího hlavního aktéra turecké politiky. Dva přímé převraty v letech 1960 a 1980 a dva nepřímé prostřednictvím memoranda v letech 1971 a 1997 vedly ke změnám ve vládě a zejména k zachování sekulárního aspektu státu (Hale, 1994).

V padesátých letech vzbudila mezinárodní senzaci tenká kniha venkovského učitele Mahmuda Makala *Naše vesnice* (Bizim köy), která popisovala špatné životní podmínky a zaostalost venkovského obyvatelstva. To v té době představovalo většinu turecké populace. Tato kniha, následně přeložena do několika jazyků, je svědectvím neúspěšné politiky republikánů na tureckém venkově. Dokazuje rovněž velké rozdíly mezi městy a venkovem, které se za několik let existence turecké republiky nepodařilo snížit. Za vlády demokratů se většině venkovského obyvatelstva dařilo zvyšovat příjmy především díky pěstování bavlny a dalším zemědělským aktivitám (Pirický, 2006).

Dne 27. května 1960 se uskutečnil vojenský převrat, ze kterého měla největší radost právě inteligence a studenti ve velkých městech. Venkovské obyvatelstvo zůstávalo věrné demokratické straně. K převratu došlo především v důsledku ztráty podpory Menderesovy vlády a neoblíbených hospodářských změn, ze kterých profitovalo stále méně obyvatel.

Mechanizace zemědělství zapříčinila migraci obyvatel, která dále způsobovala vznik nelegálních sídlišť ve velkých městech. Cenzura tisku a zákaz několika médií vyvolaly ostrou kritiku nejen na politické scéně (Kreiser a Neumann, 2010). V roce 1961 došlo ke změně ústavy, která tolerovala do té doby zakázané politické aktivity. Za účelem bránění politickým manipulacím byla vytvořena horní komora parlamentu a senát. Další důležitou součástí ústavy byl přechod od většinového zastoupení k proporcionálnímu v dolní komoře parlamentu. Do sněmovny se tak dostaly i menší politické strany, což bylo zásadní v otázce nastavení dalších politik. Nové zákony musely projít oběma komorami a veto mohla uplatnit pouze dvoutřetinová většina v dolní komoře. Nezávislý ústavní soud měl dohlížet na dodržování právního řádu a ústava garantovala svobodu tisku a vysokých škol. Obecně se v Turecku v 60. letech staly hybnou silou inteligence a vysoké školy, které měly také významný podíl na sesazení tehdejšího premiéra Menderese a zformulování nové ústavy. V tomto období vznikalo také několik nových politických stran, které měly odlišné představy o budoucnosti Turecka (Pirický, 2006; Kreiser a Neumann, 2010).

60. a 70. léta pro Turecko představovaly industrializaci, která probíhala za pomoci substituce dovozů. Vznikaly nové podniky, které měly sídlo v zahraničí. Turecká strana tradičně poskytovala levnou pracovní sílu, distribuční síť a část kapitálu, zatímco zahraniční partner poskytoval know-how, potřebné licence a suroviny či součástky. Vzhledem k tomu, že dovoz do Turecka byl zatížen vysokými cly a kurz turecké liry byl nadhodnocen, neměly by jinak společnosti možnost uspět na mezinárodním trhu. Velmi dobře se rozvíjel automobilový průmysl. Turečtí dělníci odcházeli do Evropy (Belgie, Francie, Nizozemí či Švýcarska) a v roce 1964 se Turecko stalo přidruženým členem Evropského hospodářského společenství. Dále docházelo ke změnám sociálního zabezpečení–postupně vznikla společnost poskytující zdravotní, úrazové a životní pojištění, pracovní týden byl zkrácen a vláda taktéž začala dohlížet na omezení dětské práce (Pirický, 2006; Kreiser a Neumann, 2010).

Politické strany se v průběhu druhé poloviny dvacátého století vždy snažily přiblížit ke kemalistickému pojetí vlády a vizím. Pokud se dlouhodobě vládoucí strana od těchto hodnot vzdalovala, opoziční strany či armáda se přihlásily k jejich návratu. V roce 1971 vedly teroristické aktivity k vyhlášení stanného práva a armáda využila příležitosti k pronásledování politicky levicových stran. Vláda prezidenta Erima v 70. letech přinesla další změny v ústavě.

Omezila svobodu tisku, zrušila autonomii univerzit, rozhlasu i televize a snížila pravomoci ústavního soudu. Obecně lze říci, že byl stát posílen na úkor občanské společnosti, vznikaly nové soudy, které se vypořádávaly s velkým počtem uvězněných osob, nebo nová Národní bezpečnostní rada zabývající se nevyžádanými doporučeními závaznými pro kabinet.

Mezi lety 1973–1980 v Turecku vládla křehká koalice, která ale nebyla schopna kompromisů. Hospodářská krize a nedostatek pracovních příležitostí pro mládež živily nevraživost politických stran i jejich předsedů. Tyto problémy pak vyústily v neřešitelnou situaci, kterou ještě více prohloubila Kyperská krize. Důležitým milníkem sedmdesátých let je rok 1978, kdy byla vytvořena marxistická Strana kurdských pracujících (PKK) v čele s Abdullahem Öcalanem. PKK usilovalo o vytvoření nového kurdského socialistického státu. (Siegl, 2020)

Na konci 70. let se prohlubovala finanční situace země, tiskly se nekryté peníze a inflace začala dosahovat až 90 % ročně. Až v roce 1979 přišla Demirelova vláda s radikálními reformami, které měly stav ekonomiky zlepšit. Napjatá politická situace však neumožnila reformy implementovat.

1.1.4 Osmdesátá a devadesátá léta

Převrat v roce 1980 v kontextu rostoucího pouličního násilí mezi krajně pravicovými a krajně levicovými aktivisty mohl mít nejdelší účinek. Všechny dříve existující strany včetně CHP byly vyloučeny z politické scény a nový volební zákon zavedl zásadní volební práh, který zabránil jakémukoli extrému dostat se do parlamentu. Státní ideologie byla redefinována směrem k „turecké islámské syntéze“, aby sjednotila jak islamismus, tak turecký nacionalismus v širokém pravicovém bloku (Kaya, 2017). 80. léta 20. století vydláždila cestu k systému více stran, rozdělenému mezi tři až čtyři hlavní aktéry, kteří vládli dohromady prostřednictvím koalic. Středopravý směr, ačkoliv vnitřně rozdělen, soustředil většinu hlasů. Středo-levá větev se rozštěpila mezi sociálně demokratickou a tradičnější větev, dokud je jako hlavního vyzyvatele nevystřídala znovuzrozená CHP.

Tato rovnováha byla narušena v roce 1995, kdy islámská strana překročila 10% volební práh a stala se první stranou z hlediska podílu hlasů. Do volební arény zároveň vstoupily kurdské strany zastupující hlavní etnickou menšinu v zemi. Největšími obavami pro obyvatele se tedy staly: politický islám a etnické rozdělení (Özerdem a Whiting, 2020).

Od 80. let byl postupně v Turecku rehabilitován odkaz Osmanské říše, a to jak ve vztahu k zahraničí, tak i ve vnitřní politice. V září roku 1980 vedla vnitrostátní situace Turecka, která byla napjatá i díky zahraničnímu dění,⁹ k zásahu turecké armády a převzetí moci ozbrojenou silou. Vojenská vláda trvala tři roky. Hned po převzetí moci v roce 1980 armáda rozpustila vládu i parlament a zahájila čistky mezi představiteli bývalé politické moci. Předsedové politických stran byli zatčeni a poslanci byli zbaveni imunity. Moc v zemi převzala Národní bezpečnostní rada v čele s generálem Evrenem. Hospodářský růst se zhruba v polovině 80. let navýšil o 7 %. Bohatla střední vrstva obyvatelstva a nejvyšší vrstva Turecka patřila k nejbohatším lidem světa. Vláda kladla důraz na konkurenceschopnost, modernizaci infrastruktury a zahraniční investice. Pomalu se začal rozvíjet i turistický ruch na pobřeží Středozemního a Egejského moře. K rozvoji však docházelo regionálně, propast mezi chudým a bohatým obyvatelstvem se opět prohloubila. Ochrana životního prostředí v důsledku rostoucího hospodářství a turismu ustoupila do pozadí.

Na konci 80. a na začátku 90. let, za vlády prezidenta Özala, se Turecko přibližovalo k západním zemím a aspirovalo o vstup do EU. Po nepovedených převratech v období mezi 50. a 80. lety, které vedly k destabilizaci státu, vysoké inflaci a vysokou korupcí, vláda nového prezidenta Özala slibovala uklidnění situace, navázání dialogu s kurdskou menšinou a příslib stability v regionu. Za doby, kdy byl premiérem (1983–1989), se do povědomí zapsal hlavně díky privatizaci velkého množství státních podniků. Jako prezident pak zastával názor, že jsou klíčové tři základní svobody – svoboda vyjádření, svoboda podnikání a svoboda vyznání (Stone, 2017). S odkazem právě na svobodu vyznání se vyostřoval politický islám, který vystupoval proti zákazu nošení šátků ve veřejných budovách a na půdě vysokých škol. Rozšiřovaly se nabídky výuky islámu, televizní a rozhlasové vysílání nabízelo programy pro věřící. Šířící se média v 80. letech se obecně zasadily o rozvoj společnosti. Díky ekonomickým reformám, které prezident propagoval, se Turecko dostalo do světové ekonomiky a jeho ekonomický růst vzrostl o 7 %. Rozvíjející se konkurence v rámci soukromého sektoru navýšila šanci konkurovat západním zemím. Zároveň se začaly navyšovat zahraniční investice. Důraz začal být kladen na budování moderní infrastruktury. Region kolem Egejského a Středozemního pobřeží se začal vyvíjet díky turismu.

⁹ Islámská íránská revoluce (1979) a vyhlášení Jeruzaléma jako hlavního města Izraele.

Dá se říct, že bohatnutím středních vrstev začalo prohlubování nerovnosti mezi společenskými vrstvami (Pirický, 2006; Kreiser a Neumann, 2010; Siegl, 2013).

Začátek 90. let přinášel pro kurdskou menšinu naději na změnu. V roce 1991 zrušil prezident Özal zákaz používání kurdštiny a navrhl kurdské programy v rozhlase a televizi. Na politické scéně se objevovaly hlasy pro přijetí kurdštiny jako druhého oficiálního jazyka Turecka. V roce 1993, kdy do funkce prezidenta nastoupil Demirel, všechny tyto prokurdské aktivity ustaly a dialog mezi Turky a Kurdy ustal. Naopak na konci 90. let byli stíháni všichni, kteří měli jakékoliv snahy o navázání dobrých vztahů s Kurdy nebo se pokoušeli otevřít kurdskou otázku (Bacık, Aras, 2002; Stone, 2017).

Posledních deset let 20. století je v literatuře často označováno jako tzv. ztracená dekáda z důvodu četných politických a ekonomických krizí. Důsledkem politické nestability, která se objevovala napříč dekádou, voleb a změn politických směrů byl pokles hodnoty turecké liry, finanční deficit, únik kapitálu a růst chudoby. Kvůli nestabilnímu prostředí nerostly ani zahraniční investice. Rok po nových volbách v roce 1996 po autonehodě, která vyplavaly na povrch korupční aktivity ministra vnitra. V roce 1997 došlo v Turecku ke čtvrtému politickému puči, kdy armáda vyslala do ulic tanky a na společném zasedání s prezidentem ho donutila k přijetí dvacetibodového programu. Cílem armády bylo omezení vlivu politického islámu a jeho zastánců ve všech sférách politiky. Vojevní představitelé považovali za důležitou také reformu ve vzdělávacím systému, kdy navrhli navýšení povinné školní docházky z pěti na osm let.

Na druhou stranu na konci 90. let společnost opět začala akcentovat náboženské hodnoty a politický islám nabíral na významu (Stone, 2017). Pokud bychom definovali politický islám obecně, většina islamistických skupin, hnutí či politických stran je spjata s historií svého státu a jejich cíle se zaměřují taktéž pouze na území národních států (Kouřilová, 2008). V tomto období byla ekonomika země sužována recesí a průměrná inflace dosahovala až 70 % (Taşpınar, 2011).

V roce 1997 do rozvoje země negativně zasáhlo zemětřesení o síle 7,4 stupňů Richterovy škály, nepřežilo ho 17 000 lidí a dalších přibližně 200 000 zůstalo bez domova. Tato katastrofa upozornila na nekvalitní stavby v seismicky aktivní oblasti.

Turecký stát na katastrofu nezareagoval tak pružně jako občanská společnost, což vedlo k rezignaci předsedy tureckého Červeného půlměsíce. (Pirický, 2006) Na pozadí politických událostí a tenzi mezi sekulárními a islámskými stranami bylo také islámským skupinám zakázáno darovat jakoukoliv pomoc obětem zasaženým tímto zemětřesením. Jejich pomoc byla zabráněna a zakázána. V rámci stávajícího kastovního systému nebyl prostor, aby občanská nebo filantropická iniciativa jednala a spolupracovala společně se státem. (Bacı, Aras, 2002) Paradoxně toto neštěstí vedlo ke zlepšení vztahů s Řeckem, kdy zasáhli i řečtí záchranáři a po čtyřiceti letech se sešli ministři zahraničí. Pozitivní zprávou v roce 1999 bylo oznámení Evropské komise o zvážení kandidatury Turecka do Evropské unie. Definitivní rozhodnutí bylo odloženo na rok 2004 a bylo podmíněné splněním Kodaňských kritérií v oblasti lidských práv a menšinové politiky a úspěšným hospodářským reforem. Podle průzkumů si občanská společnost vstup do EU přála. (Şenyuva, 2006) Podle Euroskopu (2022) si vstup do EU v roce 2004 přála 75 % tureckého obyvatelstva a v roce 2006 tato všeobecná podpora klesla na 50 %.

Podle výzkumu Assouad a kol. (2021) bylo v Turecku zjištěno, že nástupu AKP k moci a důvodem vítězství voleb v roce 2002 bylo do velké míry způsobeno výrazným náboženským rozdělením obyvatelstva a nejasnou rolí islámu ve společnosti. To však nebylo jedinou příčinou. Voliči s nízkými příjmy a nižším vzděláním se již od devadesátých let přesouvali k pravicovým stranám. Dále se do volebního chování obyvatel promítl názor na kurdskou otázku a vnitřní tlaky mezi tureckým obyvatelstvem a Kurdy. Zkrátka socioekonomická situace v Turecku na konci devadesátých let přinesla takové výsledky voleb, které slibovaly větší stabilitu země v mnoha oblastech života.

Tabulka 2: Tabulka s nejvýznamnějšími milníky v historii 20.století do nástupu vlády AKP, 2021, vlastní zpracování.

Rok	Událost	Dopad (ekonomický, sociální, politický atd.)	Mezinárodní přesah
1923	Pád Osmanské říše/vznik republiky	Odkaz Osmanské říše potlačen, orientace na nový moderní stát, který upozaduje roli náboženství a klade důraz na modernitu a rozvoj	Hledání nové role (nejen v rámci svého regionu) a mezinárodních partnerů, posilování vztahů se Západem.
	Exil ¹⁰	Mnoho prominentů Osmanské říše (včetně posledního sultána Mehmeda Vahidûddina) bylo nuceno žít v exilu a mělo zákaz vstupu na území Turecké republiky Dále v průběhu historie byli vysláni do exilu i další lidé podezřelí například z organizace politických pučů nebo členové vládní opozice. Obecně vedly k zavedení exilu jako postmoderního fenoménu do turecké politiky tyto důvody: Úzký základ legitimacy, ekonomická krize, závažné strukturální a systémové otázky ve vztazích mezi státem a společností, netolerance odlišnosti a pluralismu a nedemokratické praktiky státního zřízení.	Intelektuálové pokračují ve své činnosti a i ze zahraničí ovlivňují názory občanské společnosti.
1923	Přesunutí hlavního města do Ankary (říjen)	Přetrhání vazeb na Osmanskou říši, budování nových center, infrastruktury a ideologie.	

¹⁰ Fenomén se objevuje v průběhu dějin včetně velkého rozšíření v současnosti. Podle autorky jde o natolik významný jev, že má místo i v této tabulce.

1923–1938	Vláda prezidenta Atatürka	Zavedení sekularismu. Orientace společnosti k západním hodnotám, snaha přiblížit se modernitě. Neoficiálně existovaly strany, které byly nábožensky orientované a se sekularismem nesouhlasily. Změna písma – zavedení upravené latinky přiblížení se k Evropě. Otevření trhu do Evropy a jiných zemí. Občanská společnost se ocitla na stejné startovací linii – nikdo neuměl číst ani psát novým písmem. 1926 – opuštění islámského kalendáře – ze 14. století je 20. století, sjednocení dat se Západem. Důraz na vzdělání. 1930 – zákaz politické aktivity vojenských důstojníků.	Západní státy jsou otevřeny dialogu a spolupráci.
1960	Vojenský převrat (27.5.1960)	Svržení vlády přivítala především inteligence a studenti. Armáda popravila prvního demokraticky zvoleného prezidenta Menderese. Venkov stál na straně demokratů.	Turecko viděno jako nestabilní partnerská země.
1971	Vojenský převrat (12.3.1971)	Tzv. memorandum armády. Armáda zasáhla v důsledku nestabilní politické situace.	Vrcholem bylo zavraždění izraelského generálního konzula v Istanbulu, což mělo mezinárodní dopady.
1974	Turecká invaze na Kypr	Eskalující tenze mezi Tureckem a Řeckem. Důsledkem bylo faktické odtržení části Severního Kypru.	Jeden z důvodů, proč je Turecku upírán vstup do EU – nezávislost Kypru, spory s Řeckem jsou klíčovými překážkami.

1978	Vznik PKK	Hlas Kurdů, který podporoval nejen vytvoření nezávislého státu, tímto posílil.	Státy se vůči této organizaci vymezují různě, USA ji uznala za teroristickou organizaci až v roce 1997. Bruselský nejvyšší soud v roce 2020 rozhodl, že PKK není teroristickou organizací ¹¹ .
1980	Vojenský převrat (12.9.1980)	K moci se dostala vojenská junta, která měla za cíl zřídit autoritářský politický režim, který tvrdě potlačovala jakékoliv hlasy proti němu. Nestabilní ekonomika a politická situace, zhoršená bezpečnost uvnitř státu.	Mezinárodní společenství je obecně znepokojeno tureckou nestabilitou a problémem s demokracií. Od toho se odráží obchodní politika, která je pučem negativně poznamenána.
1982	Jediná přímá volba prezidenta v dějinách republiky	Obyvatelé získávají pocit, že mají v rukách budoucnost země.	Tento krok je z pohledu mezinárodních aktérů viděn jako přiblížení Turecka k demokracii.
1983–1993	Turgut Özal 1983–1989 premiér 1989–1993 prezident	Vlna liberalizace a tržní ekonomiky v Turecku. S novými liberálními ekonomickými politikami byly v Turecku na vzestupu i islámské a kurdské skupiny. Zprivatizoval množství národních podniků. Bylo možné financovat náboženské školy, TV programy, nemocnice nebo továrny.	Po rozpadu SSSR navázal silné vztahy s postsovětskými republikami (například s Ázerbajdžánem).

¹¹ Holroyd, 2020

		Turecké obyvatelstvo se začalo přetvářet a ztrácelo svoji identitu budovanou Atatürkem a jeho nástupci. Došlo tako k rozdělení na „bílé“ a jiné Turky. Kurdové a Alevité založili vlastní politické strany. Po smrti Özala všechny mírové rozhovory s PKK ztroskotaly.	
1989	Pád železné opony	Nové výzvy doma i v zahraničí	Formování nových mezinárodních vztahů
1997	Únorový proces „Post-moderní převrat“ ¹² (28.2.1997)	Reakce turecké vlády na předchozí dění na politické a socioekonomické scéně, kdy pro-islámské politické strany získávaly moc (např. 1995 a vítězství Islámské strany blahobytu ¹³ ve volbách).	Redefinice nepřátel vlády – jak vnitřních/domácích, tak mezinárodních
1999	Zemětřesení 17.sprna	Zemětřesení o síle 7,4 Richterovy škály na severozápadě Turecka. Narůstající pochybnosti obyvatel o akceschopnosti vlády a o kvalitě infrastruktury.	Zemětřesení ukázalo slabiny a vnitrostátní problémy, na druhou stranu vlády Turecka a Řecka dočasně našly společnou řeč.
2002	Nástup AKP	Naděje na ekonomický rozvoj země, snížení chudoby a dialog nejen mezi různými třídami obyvatel, ale také dialog mezi jednotlivými politickými stranami	Turecko viděno jako stabilní a dobře se rozvíjející stát v regionu Blízkého východu.

¹² Tak je intelektuály nazýván Únorový proces (Bacık, Aras, 2002).

¹³ Islamic Welfare Party/Refah Partisi, později strana zakázaná kvůli ohrožování sekulárních principů republiky.

1.2 Politický a společenský vývoj v Turecku od nástupu AKP k moci

Díky dlouhé historii demokratické vlády je Turecko považováno za specifický případ regionu Blízkého východu a Severní Afriky. Strana spravedlnosti a rozvoje (AKP) prezidenta Recepta Tayyipa Erdoğana, která byla za republikánské éry spíše upozaděná, vládne Turecku od roku 2002. Poté, co nejprve schválila některé liberalizační reformy, začala vláda AKP pohrdat politickými právy a občanskými svobodami. Po pokusu o politický převrat provedla dramatický a rozsáhlý zásah proti aktivním odpůrcům jejich politiky. Ústavní změny přijaté v roce 2017 umožnily soustředit moc do rukou prezidenta. Zatímco Erdoğan nadále upevňuje svou roli, vítězství opozice v komunálních volbách v roce 2019 a dopad pandemie COVID-19 na již tak nejistou ekonomiku daly vládě nové pobídky k potlačení nesouhlasu a omezení veřejného diskurzu. (Freedom House, 2022)

Pod politickým vedením Erdoğana a jeho strany Spravedlnosti a rozvoje (AKP) se postupně ztrácel étos modernity, prosperity a sekularismu.¹⁴ Od listopadu 2002, kdy politická strana AKP vyhrála volby, se mezinárodní politika a zákony země začaly postupně měnit. Političtí lídři se přestali vidět jako nábožensko-centričtí a spíše inklinovali ke konzervatismu a demokracii. (Friedman, 2017; Siegl, 2020) Dalším klíčovým krokem AKP bylo již ze začátku jejich vlády zlikvidování moci armády. Politické straně se podařilo oslabit hierarchické uspořádání a nezpochybnitelné postavení armády, která měla vždy za úkol strážit sekularismus nastolený prezidentem Atatürkem. Pomocí zfalšovaných procesů toho AKP docílila. (Laně, 2017) Reformy, které byly propagovány po politickém převratu v roce 2016, jsou také součástí islámské propagandy. Z největší části se zaměřují na propagaci islámu ve školství a vzdělávacích zařízeních. Jeden z nejnázornějších příkladů podporující toto tvrzení je fakt, že vláda prosazovala náboženské školy (madrasy) jako jediné možné základní vzdělávací zařízení pro děti v malých a středně velkých městech. Ve větších městech mají rodiče možnost volby, jaký typ školy upřednostní. Na venkově však jiná možnost mimo madrasy není. Faktem dále zůstává, že voliči AKP jsou především lidé ze střední až nižší sociální třídy. Toto je tedy velmi sofistikovaný způsob, jakým si AKP zajistí voliče i v budoucích generacích (Friedman, 2017; Siegl, 2020).

¹⁴ Z anglického Justice and Development Party.

Obecně nástup islámské strany jako hlavní úřadující strany v nejstarší sekulární republice Blízkého východu vyvolal debaty o potenciálním vzestupu role náboženství u volících občanů. Podle údajů lze však říct, že zvýšená podpora islámských stran nebyla doprovázena nárůstem religiozity (Livny, 2020). Od roku 1991 podle Hale a Özbudun (2011) na rozdíl od nevěřících voličů věřící voliči volili stále častěji spíše pravicové strany. Středo-pravá strana tedy zachytila převážně náboženské a konzervativní voliče. Navíc se AKP zpočátku hlásila ke své spřízněnosti s křesťansko-demokratickými stranami a ztělesnila umírněný přístup v ideologicky roztržité islámské krajině, která se pod ní nakonec nesjednotila (Hale a Özbudun, 2011).

Až v roce 2005 Evropská Unie oficiálně započala proces přijímání Turecka do EU, přičemž první žádost ze strany Turecka byla podána již v roce 1959. Evropští lídři a činitelé však Turecko jako členský stát nikdy neviděli. Proto již v roce 1980 začalo Turecko budovat vztahy se zeměmi Blízkého východu. Změny v mezinárodní politice, budování partnerství mezi Tureckem, Evropou a Blízkovýchodními zeměmi zapříčinily, že situace byla velmi nestabilní. Pragmatismus a spolupráce na Blízkém východě vedly k tomu, že se Turecko stalo ve svém regionu velmocí a dlouhou dobu bylo nejstabilnější zemí Blízkého východu (Pamuk, 2018).

Navzdory všem očekáváním se konzervativní straně vedené Erdoğanem, úspěšným starostou Istanbulu, podařilo udržet se u moci až do dnešních dnů a otevřít tak od roku 1946 bezprecedentní období dominance jedné strany. Během prvních let u moci se AKP dokázala prezentovat jako strana, která začlení zemi do EU a zároveň zahájí pozoruhodný otevřený politický dialog s kurdskými disidenty. V prvním funkčním období strana pokračovala v řadě institucionálních a strukturálních reforem zahájených před jejím mandátem a její vláda byla provázena relativně „kvalitním růstem“, ale tento stav netrval dlouho (Acemoglu a Ucer, 2019). Ztráta jakýchkoli vyhlídek na přistoupení k EU spolu s ekonomickými obtížemi a geopolitickými změnami v regionu po syrské válce a Arabském jaru vedly AKP k postupnému posunu směrem ke kombinaci ultranacionalismu a politického islámu. V roce 2015 úřadující prezident poprvé ztratil většinu, a musel se proto spojit s krajně pravicovými nacionalisty. To iniciovalo autoritářský posun, který byl ještě umocněn neúspěšným pokusem o puč v roce 2016. Referendum v roce 2017 institucionalizovalo posun k silnému prezidentskému systému a kurdská otázka byla ve světle boje proti Islámskému státu v Sýrii a Iráku (ISIS) militarizována.

Mezi obyvateli de facto všech příjmových skupin dosahovala AKP značné podpory i přesto, příjmové nerovnosti byly vysoké. Inflace byla nízká a fiskální politika podporovala malé a střední podniky a chudší pracující. Ekonomický růst podporovala úvěrová expanze a stavebnický sektor, který zažíval značný boom. Na druhou stranu tyto aktivity podporovaly klientelismus. (Gürakar, 2016) V podpoře stávající vlády se projevila důležitost vzdělání obyvatel. Časem, zejména v důsledku státních aktivit pro snižování chudoby, podpory zakázek pro politicky propojené firmy, rozsáhlých korupcí a klientelismu, AKP ztrácela podporu hlavně u vzdělaného obyvatelstva. To již od devadesátých let podporuje spíše kemalisticky orientované strany, jako je například CHP. Celkově lze uvést, že AKP byla populárnější mezi voliči s nízkými příjmy a nižším vzděláním, zatímco voliči s nejvyššími příjmy a vyšším vzděláním volí právě CHP (Assouad a kol., 2021).

1.2.1 Pokus o politický převrat v roce 2016

Převrat je podle Powella a Thyne (2011) definován jako nelegální a zjevný pokus armády nebo jiné skupiny ve státním aparátu sesadit dosavadní vedoucí elity. Jak uvádějí oba autoři, napříč literaturou chybí výzkum a definování pojmu převrat.¹⁵

Neúspěšný a brutálně potlačený pokus o vojenský převrat v roce 2016 je událostí, která má silné kořeny v minulosti, ale její dopady přesahují do současnosti. Stoupenci vlády mohou argumentovat tím, že demokracie vyhrála nad pokusem ji svrhnout, následně však přišla řada represivních opatření, která měla za následek přechod k prezidentskému a více autoritářskému systému vlády (Siegl, 2020).

Pro výklad politického převratu v roce 2016 je klíčová postava Fethullaha Gülena. Existuje mnoho studií a dostupné literatury analyzující puč, který se stal v noci z 15. na 16. července v roce 2016. Převládá názor, že za původce puče je považováno islámské národní hnutí spojované s jeho lídrem Fethullahem Gülenem, jež usilovalo o převzetí vlády a nastolení vlastního režimu (Akarca, 2018; Szkudlarek a Mickiewicz, 2019; Akçay a Deniz, 2022; Ibish, 2016).

¹⁵ Z anglického „coup“, „coup d'état“.

Fethullah Gülen, islámský klerik, který žije od konce 90. let v exilu v USA, je obviněn z vedení teroristické skupiny a v roce 2014 na něj byl v Turecku vydán zatykač. Gülen, který se narodil v malé anatolské vesnici Korucuk v roce 1938, chodil do rurálních náboženských kurzů, protože školní docházka v té době nebyla v odlehlých oblastech dostupná. Následoval sunnitské učení Saida Nursiho a začal kázat na různých místech v Turecku. V polovině 80. let se Gülenovo hnutí¹⁶ začalo rozrůstat a institucionalizovat otevíráním kolejí, přípravou škol na všech úrovních (základních, středních i vysokých) a také začalo zakládat síť vlastních médií. Školy i média získávala prestiž a mezinárodně se rozrostla. Fethullah Gülen byl mnohými viděn jako jedna z hlavních islámských postav reprezentující modernitu, dialog a otevřenost. V roce 1997 ho ale vládní aktivity po tzv. Únorovém procesu donutily opustit zemi. Turecká vláda ho obvinila z pokusu o nastolení islámského státu a zahájila proti němu soudní řízení. Až do současnosti žije Gülen v exilu ve Spojených státech amerických (Bacık, Aras, 2002).

Konflikt mezi hnutím a AKP je velmi dobře analyzován mnoha autory, mezi které patří například Arslan Ayan (2019), Tuncay Kardas a Ali Balci (2019). Eskalace tohoto konfliktu přišla v roce 2013 po rozsáhlé korupční aféře. Do té doby byly obě strany spíše spojenci, které spojoval koncept kombinace tureckého nacionalismu a náboženského konzervatismu s cílem modernizovat stát a udržovat dobré vztahy s jinými náboženskými a politickými lídry na mezinárodní úrovni. Společnou opozici pro ně naopak tvořili sekularisté (Kemalisté) a politické vedení armády (Zasztowt, 2016).

Konrad Zasztowt (2016) k organizátorům puče přidává i skupiny lidí, kteří nemuseli patřit pod Gülenovu organizaci, zároveň se jim však nelíbila forma vládnutí AKP. Touto formou se myslí postupné odklánění od demokratických hodnot a tureckého modelu sekulárního systému a přibližování se autoritářskému režimu, kde do popředí také vstupuje politický islám. Zhodnotit pokus o puč kriticky je skoro nemožné kvůli jeho vysoké kontroverznosti, politizaci a instrumentalizaci.¹⁷ Zároveň v Turecku v podstatě neexistuje na toto téma otevřená debata.

¹⁶ Také známé jako Hizmet (z anglického *mission, service*=míse, služba) nebo Cemaat (z anglického *The Asssebly, The Community*=shromáždění, komunita) (Szkudlarek a Mickiewicz, 2019), FETÖ (z anglického *Gülenist Terror Organization*) (Akçay a Deniz, 2022).

¹⁷ Zvláštní druh „zpředmětnění“, kdy se jedná o instrumentální zacházení s objektem manipulace a skrýváním jeho cílů (Wróbel, 2006).

Následný výjimečný stav, který byl vyhlášen bezprostředně po puči, trval dva roky a umožnil Erdoğanovi neomezeně vládnout pomocí legislativních dekretů, které nepodléhaly kontrole ze strany parlamentu ani soudním přezkoumáním. Po dvou letech byl zaveden prezidentský systém, který prezidentovi upevnil moc a zajistil pokračování v prosazování jeho záměrů. Tento zlom v podobě puče zakusilo Turecko v minulosti několikrát a obyvatelé zažili plošná omezení občanských práv. Turecká parlamentní demokracie se však již od dob Mustafy Kemala Atatürka vyznačovala silnou tradicí etatismu¹⁸ a poměrně silnou rolí armády (Siegl, 2020).

Během jediného roku, od června 2016 do května 2017, došlo k několika klíčovým událostem, mezi které patří zadržení více než 60 000 obyvatel - opozičních politiků, novinářů a členů Gülenovského hnutí a dalších 140 000 bylo propuštěno ze svých pracovních míst nebo jim byla zakázána činnost. Dále byl opakovaně přerušen přístup na Twitter, Facebook a YouTube a Wikipedie byla trvale zablokována. Kromě toho bylo vyhláškou násilně uzavřeno nejméně pět tiskových agentur, 62 novin, 16 televizních kanálů, 19 periodik, 29 vydavatelství a 24 rozhlasových stanic. Navzdory trvajícím výjimečnému stavu úřady přistoupily k referendu o udělení větší pravomoci prezidentovi a zrušení úřadu předsedy vlády. Ústavní změny vstoupily v platnost v roce 2019, ačkoliv už od roku 2017 byly kritizovány nezávislými pozorovateli Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (Freedom House, 2022).

1.3 Tocquevillův efekt

Nazývá se tak efekt, při kterém se zlepšují sociální podmínky a příležitosti, na druhou stranu ve společnosti rychleji roste frustrace (Mackie, 1995). Tento efekt naznačuje souvislost mezi sociální rovností nebo ústupky ze strany režimu a nezamýšlenými důsledky, protože sociální reformy mohou zvýšit očekávání, která nelze naplnit.

Podle Tocquevillova efektu¹⁹ pravděpodobně dojde k revoluci právě po zlepšení sociálních podmínek. Naopak Marx tvrdí, že k ní dochází v důsledku postupného zhoršení podmínek.

¹⁸ Zasahování státu do života obyvatel.

¹⁹ Tocquevillův efekt (Tocqueville effect) nebo také Tocquevillův paradox je založen na pozorování A. Tocquevilla, který popsal reformy vyplývající z francouzské revoluce. Tento fenomén může být též popsán aforismem „chuť k jídlu narůstá s tím, čím je živena“. Hlavní myšlenka tohoto efektu naznačuje souvislost mezi sociální rovností a

Podle Finkela a Gehlbacha (2018) existuje zvýšená šance, že k Tocquevillovu paradoxu dojde v centrálně plánovaných, ale lokálně implementovaných reformách.

V případě Turecka se dá z dat vyčíst, že od nástupu AKP se několik sledovaných indikátorů stabilizovalo. Jedná se hlavně o indikátory ekonomické. To, jakým směrem se Turecko po puči začalo ubírat a zda tento vývoj korespondoval s dlouhodobým trendem, je zatím nejasné. Pokus o převrat měl z důvodu upevnování moci prezidenta Erdoğana následky ekonomické, politické, ale i sociální. Zhoršené výsledky v ekonomických a politických indikátorech vedly ke ztrátě podpory AKP ve velkých městech, což dokazují výsledky voleb z roku 2019 (McKernan, 2019; Daily Sabah, 2019). Na analýzu sociálních následků je zatím nejspíše moc brzy, i když určité změny v preferencích obyvatel (viz výsledky voleb v roce 2019) se již mohly projevit. Naopak ekonomické indikátory vykazují za posledních pár let určité změny. Předmětem zkoumání této práce bude odpověď na otázku, zda tyto změny nastaly v důsledku politického puče, a výsledky zjistí, zda po roce 2016 nastala významná změna, či nikoliv.

Ze sledovaných dat a událostí bychom ale mohli říci, že v Turecku došlo právě k Tocquevillově efektu, kdy i přes zlepšující se ekonomické podmínky docházelo k nespokojenosti obyvatel s režimem AKP.

1.4 Problematika lidských práv a demokracie a průzkumy veřejného mínění

Obecně dnešní vývoj Turecka se podle průzkumů obyvatel ubírá spíše negativním směrem. Pokud jsou lidé evropsky smýšlející a chtějí vidět Turecko jako demokratický stát, pak s vládou AKP nejsou spokojeni (Laně, 2017).

Tomuto tvrzení odpovídají i průzkumy vnímání Turecka (The German Marshall Fund of the United States, 2015), kdy se průzkumníci ptají, jak občané z různých regionů Turecka vnímají vládu AKP. Výzkum se zaměřuje jak na oblast mezinárodní, tak domácí politiky. Výsledky ukazují, že většina respondentů (n=1018) není spokojených s vládou AKP a dlouhodobě se obávají o budoucí vývoj ve své zemi. Například na otázku týkající se

ústupky režimu s nechtěnými důsledky díky tomu, že právě sociální reformy mohou navýšit taková očekávání, která nemohou být naplněna. Podle Tocquevilla po zlepšení společenských podmínek pravděpodobně dojde k revoluci.

ekonomické situace rodiny odpovědělo 43 % respondentů, že za posledních pět let se jejich situace zhoršila, naopak ke zlepšení se přihlásilo 29 % respondentů.

Dalších 44 % lidí odpovědělo, že v následujícím roce očekávají, že se jejich ekonomika spíše zhorší, naopak pozitivní ekonomické vyhlídky mělo 28 % dotazovaných. Podobně reagovali na ekonomiku rodiny, kdy 38 % tázaných očekávalo zhoršení rodinné ekonomické situace a 24 % očekávalo zlepšení. Další otázkou bylo, jaké jsou podle respondentů nejzávažnější problémy, kterým Turecko čelí. Pro 28 % respondentů je to ekonomika a pro 23 % nezaměstnanost. Na třetím místě se umístil terorismus (16 %) a o čtvrté místo se podělila kvalita vzdělání a imigrace (7 %). Zajímavostí této studie byly výsledky vnímání mezinárodních spřátelených zemí. Na otázku, kdo je nejdůležitějším tureckým zahraničním partnerem, 50 % respondentů vůbec neodpovědělo, 41 % řeklo, že neví a 9 % odpovědělo, že Turecko žádného partnera nemá. V roce 2022 ta samá organizace (GMF) provedla další průzkum, který se věnoval vnímání Evropské unie. Mezi nejdůležitější turecké partnery 47,2 % obyvatel zařadilo Ázerbajdžán a 15,4 % dotazovaných uvedlo Německo. Rusko získalo 13,8 % hlasů oproti 18,6 % obdržených v roce 2021 – důvodem poklesu oblíbenosti byla ruská invaze na Ukrajinu. (The German Marshall Fund of the United States, 2022) Naopak Arménie, jako sousední stát, je mezi obyvateli vnímán spíše negativně. Obyvatelé obecně neví, jak se stavět ke genocidě, která byla tureckou stranou spáchána na Arménech v roce 1915. Toto téma je v turecké společnosti ještě stále tabuizované (Görgülü a Gündoğar, 2016).

Otázkou důležitosti vzdělání a lidského kapitálu se zabývaly výzkumy Gaye Tuncer (2008) a European Training Foundation (2020), které dokazují, že obyvatelé vnímají důležitou roli kvalitního vzdělání v budoucím vývoji země a zároveň dokazuje, že dívky jsou vnímavější k otázkám udržitelnosti a životnímu prostředí. Svoboda země do určité míry souvisí s dostupným a kvalitním vzděláním. Právě vzdělané obyvatelstvo může v budoucnu vytvářet kvalitní a kompetitivní politické prostředí, které bude vytvářet demokratické hodnoty a transparentní politiky.

Podle Freedom House Indexu (2022) měřící míru svobody státu ve světě spadalo Turecko do kategorie částečně svobodných zemí, ale od roku 2018 je v kategorii nesvobodných zemí. V kategoriích politická práva a občanská svoboda, ze kterých index vychází, Turecko nedosahovalo ani polovičních hodnot.

Tabulka 3: Index svobody v Turecku mezi lety 2016–2022.

Zdroj: Freedom House, 2022, vlastní zpracování.

Rok	Index svobody	
2017	38/100	Částečně svobodná
2018	32/100	Nesvobodná
2019	31/100	Nesvobodná
2020	32/100	Nesvobodná
2021	32/100	Nesvobodná
2022	32/100	Nesvobodná

2. VÝBĚR A DESKRIPTIVE DAT

V této kapitole jsou teoreticky popsány vybrané ekonomické, sociální, politické a environmentální indikátory, které jsou dále zasazeny do kontextu vývoje Turecka. Data jsou zpracovaná většinou od roku 1990, takže je možné pozorovat výkyvy, které mohou být zapříčiněny různými faktory.

Prostředky výzkumu

Hlavním nástrojem pro výpočet změn a následnou modelaci scénářů jsou ukazatele kvality života a udržitelného rozvoje. Těmi se rozumí data, která mohou souviset s kvalitou života v Turecku. Sledováním a hodnocením indikátorů kvality života se zabývá mnoho mezinárodních i národních organizací. Zejména je to Světová banka, která je v této práci využita jako hlavní zdroj většiny statistických dat. Mezi další zdroje patří například UNDP, Statista či OECD. Další použité indexy byly zpracovány organizacemi jako Reportéři bez hranic, Freedom House apod. Všechna data byla získána z veřejně přístupných zdrojů a jsou citovaná v seznamu literatury.

Zde jsou popsána vybraná data, jež jsou seřazena podle toho, do které skupiny patří. Práce se zabývá těmito skupinami indikátorů:

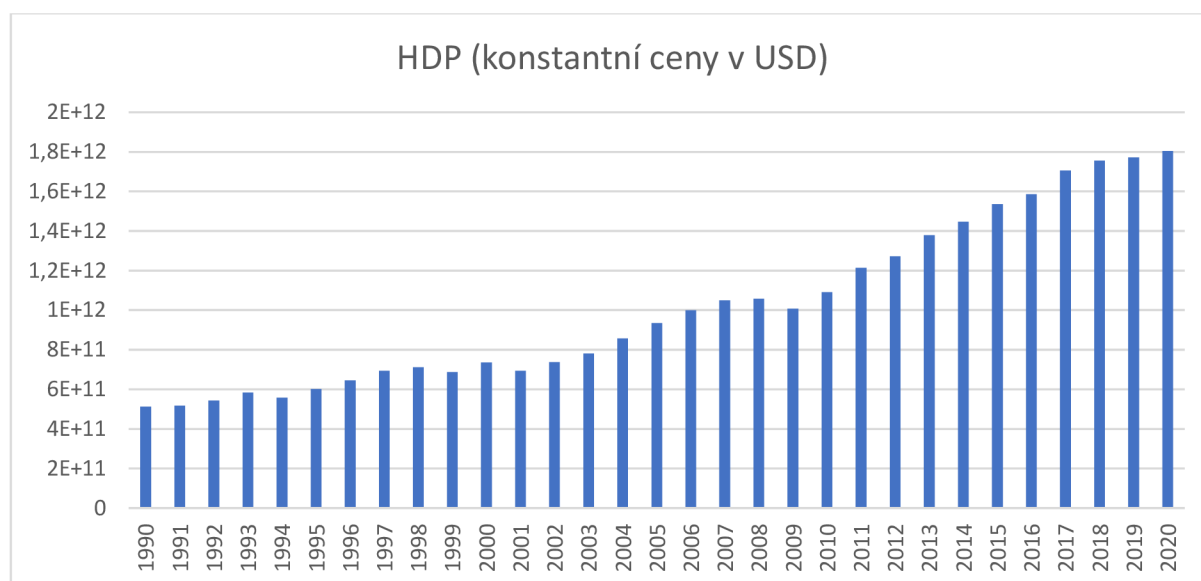
- Ekonomické
- Politické
- Sociální
- Environmentální

Každý z indikátorů je teoreticky popsán a poté následují data z Turecka zpracovaná v přehledných grafech.

2.1 Ekonomické indikátory

2.1.1 HDP (konstantní)

Podle Českého statistického úřadu je hrubý domácí produkt „peněžním vyjádřením celkové hodnoty statků a služeb nově vytvořených v daném období na určitém území; používá se pro stanovení výkonnosti ekonomiky. Může být definován, resp. spočten třemi způsoby: produkční metodou,²⁰ výdajovou metodou²¹ a důchodovou metodou.“²² (Český statistický úřad, 2015)

Graf 7: HDP v konstantních cenách. Zdroj: Světová banka, 2021, vlastní zpracování.

²⁰ **Produkční metoda** = počítá se jako součet hrubé přidané hodnoty jednotlivých institucionálních sektorů nebo odvětví a čistých daní na produkty (které nejsou rozvrženy do sektorů a odvětví). Je to také vyrovnávací položka účtu výroby za národní hospodářství celkem, kde se straně zdrojů zachycuje produkce a na straně užití mezispotřeba. Hrubá přidaná hodnota je rozdílem mezi produkcí a mezispotřebou. Vzhledem k tomu, že produkce se oceňuje v základních cenách a užití v kupních cenách, je strana zdrojů za národní hospodářství celkem doplněna o daně snížené o dotace na výrobky.

HDP = Produkce *minus* Mezispotřeba *plus* Daně z produktů *minus* Dotace na produkty

²¹ **Výdajovou metodou** se HDP počítá jako součet konečného užití výrobků a služeb rezidentskými jednotkami (skutečná konečná spotřeba a tvorba hrubého kapitálu) a salda vývozu a dovozu výrobků a služeb. Skutečná konečná spotřeba je odvozena prostřednictvím naturálních sociálních transferů od výdajů na konečnou spotřebu domácností, vlády a neziskových institucí sloužících domácnostem. Tvorba hrubého kapitálu se člení na tvorbu hrubého fixního kapitálu, změnu zásob a na čisté pořízení cenností.

HDP = Výdaje na konečnou spotřebu *plus* Tvorba hrubého kapitálu *plus* Vývoz výrobků a služeb *minus* Dovoz výrobků a služeb

²² **Důchodovou metodou** se HDP počítá jako součet prvotních důchodů za národní hospodářství celkem: náhrad zaměstnancům, daní z výroby a z dovozu snížených o dotace a hrubého provozního přebytku a smíšeného důchodu (resp. čistého provozního přebytku a smíšeného důchodu a spotřeby fixního kapitálu) HDP = Náhrady zaměstnancům *plus* Daně z výroby a z dovozu *minus* Dotace *plus* Čistý provozní přebytek *plus* Čistý smíšený důchod *plus* Spotřeba fixního kapitálu

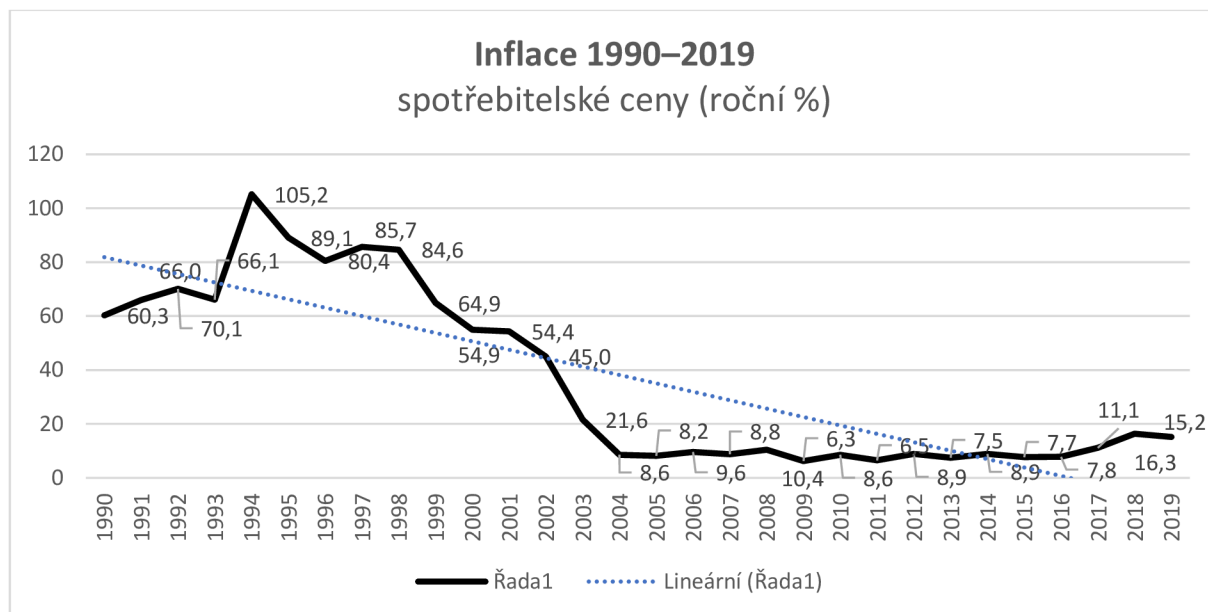
Hrubý domácí produkt v Turecku obecně roste. Od roku 1990–2020 většinou meziročně stoupá. Z předchozích hodnot klesl pouze v letech 1994, 1999, 2001 a 2009. HDP mohlo klesnout z několika důvodů. Na začátku 90. let postihla Turecko enormní inflace, která dosahovala hodnoty 105 %. Tento vrchol nastal právě v roce 1994, kdy si lidé nemohli dovolit utrácet tolik, kolik v předchozích letech, a to z důvodu devalvace měny. Pokud lidé neutrácejí a peníze se nedostanou do oběhu, klesá i hrubý domácí produkt. Podle výrobní metody by ale propad v ukazateli HDP znamenal hlavně fakt, že turecké firmy vyrobily méně. Tento pokles produkce může sekundárně vést i k nárůstu nezaměstnanosti a nižším výplatám (Holanová, 2012). Pokud bychom brali v potaz právě výdajovou metodu, pak by pokles mohl naznačovat, že se snížily výdaje na konečnou spotřebu vlády nebo domácností. Mezi vládní výdaje patří například zdravotní péče, školství nebo sociální zabezpečení. Obecně by se dalo konstatovat, že lidé utrácejí méně, protože raději šetří, nebo peníze nemají. Pokud bychom přihlédli k vysoké inflaci, s největší pravděpodobností lidé nemohli utrácet tolik, kolik v předchozích letech, protože hodnota měny klesla. K poslednímu poklesu HDP došlo v roce 2009, tedy v době, kdy probíhala globální ekonomická krize. Od té doby zhruba jedenáct let po sobě HDP roste (Světová banka, 2021; Česká televize, 2021).

2.1.2 Inflace

Podle České národní banky (2022) je inflace „obvykle chápána jako opakovaný růst většiny cen v dané ekonomice. Jde o oslabení reálné hodnoty (tj. kupní síly) dané měny vůči zboží a službám, které spotřebitel kupuje - je-li v ekonomice přítomna inflace spotřebitelských cen, pak na nákup téhož koše zboží a služeb spotřebitel potřebuje čím dál více jednotek měny dané země.“ (ČNB, 2022)

Data získaná od Světové banky ilustrují vývoj inflace v Turecku mezi lety 1990–2019. Na začátku 90. let měla inflace stoupající tendenci a vrcholu dosáhla v roce 1994, kdy její hodnota činila 105,2 %. V dalších letech klesala a pohybovala se mezi 80–90 %. Na začátku nového milénia klesla na necelých 55 % a postupně klesala až k roku 2004, kdy poprvé po dlouhé době klesla pod 10 %. Od roku 2005 se držela spíše na nižších hodnotách (kolem 8–9 %). V roce 2017 opět začala mírně stoupat na 11 % a v dalších dvou ještě mírně narostla.

Graf je proložen dlouhodobým trendem, který je znázorněn pomocí výpočtu metody nejmenších čtverců a ukazuje dlouhodobě klesající tendenci trendu.

Graf 8: Inflace mezi lety 1990–2019, ve spotřebitelských cenách a roční procentuální a dlouhodobý trend. Zdroj: Světová banka, 2021, vlastní zpracování.

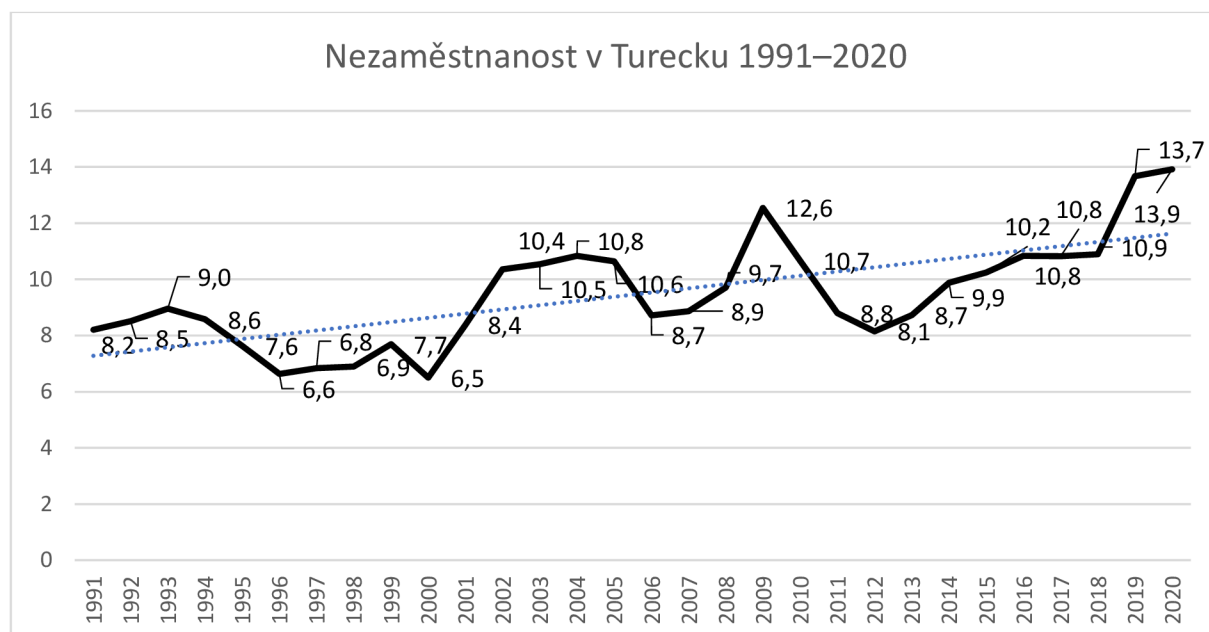
2.1.3 Nezaměstnanost

Podle Světové banky (2022a) nezaměstnanost označuje podíl pracovní síly, která je bez práce, ale je dostupná a hledá zaměstnání. Definice pracovní síly a nezaměstnanosti se v jednotlivých zemích liší. Standardní definicí nezaměstnaných jsou osoby bez práce, které hledaly práci v nedávném období a v současné době jsou dostupné pro práci. Patří sem i lidé, kteří přišli o zaměstnání nebo ho dobrovolně opustili. Mezi nezaměstnané se počítají i osoby, které si práci nehledaly, ale mají zajištěné budoucí zaměstnání. Určitá nezaměstnanost je nevyhnutelná. Základem tohoto ukazatele je pracovní síla nebo ekonomicky aktivní část populace, nikoli celková populace.

Podle Světové banky (2022a) může „nízká míra nezaměstnanosti“ v některých zemích paradoxně zastírat realitu značné chudoby, zatímco vysoká míra nezaměstnanosti může nastat v zemích s vysokou úrovní hospodářského rozvoje a nízkou mírou chudoby. V zemích bez nezaměstnanosti nebo sociálních dávek se lidé živí i tzv. „zranitelným zaměstnáním“. V zemích s dobře rozvinutými záchrannými sítěmi si pracovníci mohou dovolit čekat na vhodné nebo žádoucí zaměstnání.

Vysoká a trvalá nezaměstnanost však ukazuje na vážnou neefektivitu při přidělování zdrojů. Důležitým politickým tématem mnoha ekonomik je nezaměstnanost mladých. Je také klíčovým měřítkem pro sledování toho, zda je země na cestě k dosažení cíle udržitelného rozvoje, kterým je podpora inkluzivního a udržitelného hospodářského růstu, plné a produktivní zaměstnanosti a slušné práce pro všechny. Tyto ukazatele spadají pod Cíl udržitelného rozvoje číslo 8.5.2. zabývající se nezaměstnaností.

Nezaměstnanost v Turecku podle dat ze Světové banky dlouhodobě mírně stoupá. Graf začíná v roce 1991, protože SB k předchozím rokům neposkytuje pro nezaměstnanost data. Obecně se dá říci, že se nezaměstnanost v devadesátých letech držela pod 10 % a nad 10 % vyrostla až v roce 2003. Svého nejvyššího bodu pak dosáhla v roce 2009, kdy činila 12,6 %. V roce 2012 opět klesla na 8,8 % a od té doby až po současnost postupně narůstala na nynějších 13,7 %.

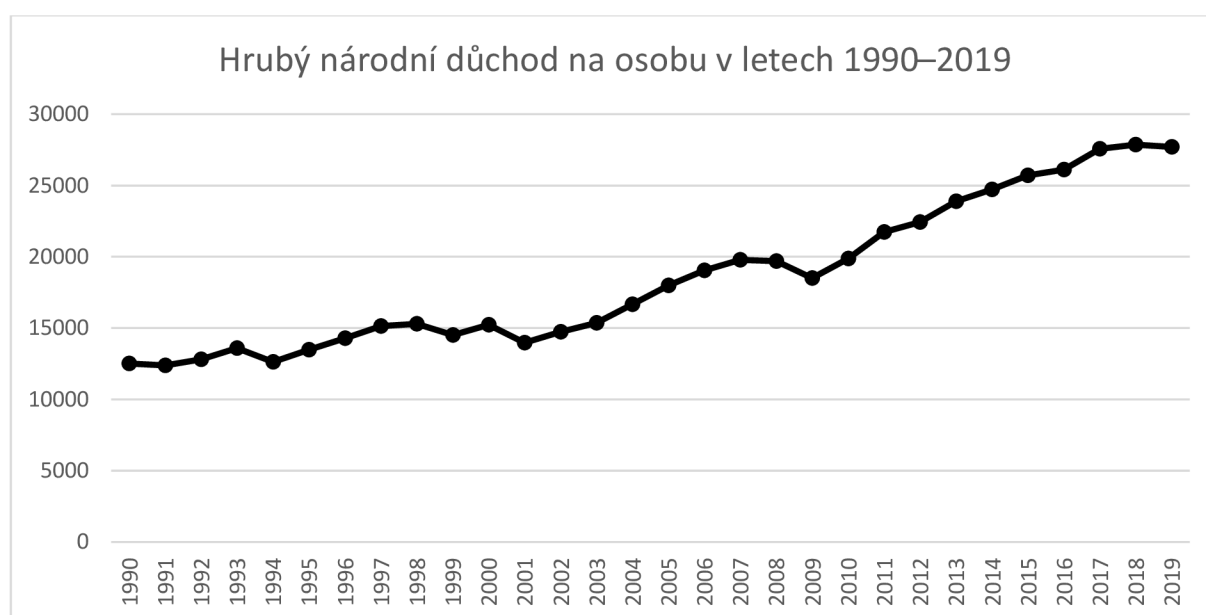
*Graf 9: Nezaměstnanost v Turecku 1991–2020 se znázorněným dlouhodobým trendem.
Zdroj: Světová banka, 2021, vlastní zpracování.*

2.1.4 Příjem na obyvatele

Příjem na obyvatele (Income per capita) je podle Světové banky (2022b) vypočítán jako hrubý domácí produkt na obyvatele dělený počtem obyvatel v polovině roku.

HDP v kupních cenách je součtem hrubé přidané hodnoty všech rezidentských výrobců v ekonomice plus veškeré daně z produktů mínus veškeré dotace nezahrnuté do hodnoty produktů. Vypočítává se bez odpočtů za odpisy vyrobených aktiv nebo za vyčerpání a znehodnocení přírodních zdrojů. Údaje se udávají ve stálé místní měně.

Podle dat získaných z UNDP lze říci, že hrubý národní důchod na obyvatele se dlouhodobě zvyšuje. Zatímco se v devadesátých letech pohyboval mezi 12 514 a 15 239 USD v roce 2000, pak mezi lety 2000 a 2008 příjem na obyvatele narůstal až do hodnoty 19 789 USD. V roce 2009 klesl na 18 506 USD na obyvatele. Od tohoto roku příjem na obyvatele konstantně roste.

Graf 10: Hrubý národní důchod na osobu v letech 1990–2019 v USD. Zdroj: UNDP, 2021, vlastní zpracování.

2.1.5 Přímé zahraniční investice

Přímé zahraniční investice (Foreign direct investments, FDI) jsou investice, provedené firmou nebo jednotlivcem v jedné zemi, jdoucí do jiné země. Tedy tam, kde jsou obchodní zájmy daného subjektu. FDI se obecně uskutečňuje, když investor zahájí zahraniční obchodní operace nebo získá zahraniční obchodní aktiva v zahraniční společnosti. Portfoliové investice (např. nákup akcií zahraničních společností) se nepočítá jako FDI.

Běžně se realizují v otevřených ekonomikách, které investorovi nabízejí více možností, včetně kvalifikované pracovní síly a dobré vyhlídky na růst. To je největším rozdílem v porovnání s regulovanými trhy. Přímé zahraniční investice lze realizovat různými způsoby, včetně otevření dceřiné nebo přidružené společnosti v cizí zemi, získáním kontrolního podílu ve stávající zahraniční společnosti nebo fúzí nebo společným podnikem se zahraniční společností. (Investopedia, 2022; CFI, 2022; Boyce, 2021)

Prahová hodnota přímé zahraniční investice, která stanoví kontrolní podíl, je podle pokynů stanovených Organizací pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) minimální 10% majetkový podíl v zahraniční společnosti. Tato definice je však flexibilní, protože existují případy, kdy lze efektivní kontrolní podíl ve společnosti stanovit s méně než 10 % akcií společnosti s hlasovacím právem.

Klíčovými aspekty jsou:

- investice jedné společnosti do jiné se sídlem v jiné zemi;
- FDI se aktivně využívají spíše na otevřených trzích pro investory než na uzavřených;
- existuje několik typů FDI (horizontální, vertikální a konglomerát)²³;
- je stanovena účinná kontrola (nebo vliv) na rozhodování o zahraničním podniku;
- příklady: fúze, akvizice, maloobchod, služby, logistika a výroba;
- zákony, směrnice a jednotlivá nařízení daného státu, ve kterém probíhají FDI, jsou klíčové pro růst společnosti.

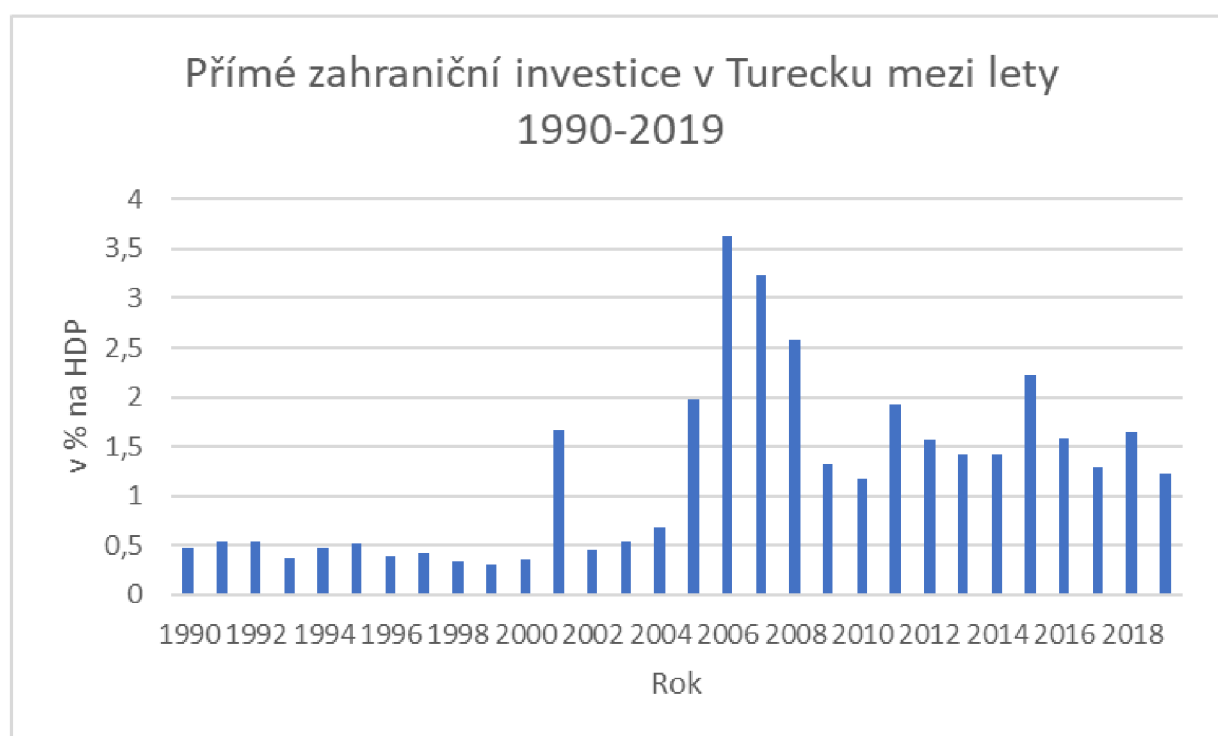
²³ Přímé zahraniční investice jsou obvykle kategorizovány jako horizontální, vertikální nebo konglomerátní. Horizontální přímou investicí se rozumí investor, který v cizí zemi zakládá stejný typ obchodní činnosti, jakou provouje ve své domovské zemi.

Vertikální investice je investice, ve které jsou v cizí zemi usazeny nebo získány jiné, ale související obchodní činnosti z hlavní činnosti investora, například když výrobní společnost získá podíl v zahraniční společnosti, která dodává součásti nebo suroviny požadované výrobní společností pro zhotovení svých výrobků.

Konglomerovaný typ přímých zahraničních investic je takový, kde společnost nebo jednatel provádí zahraniční investici do podniku, který nesouvisí s jeho stávajícím podnikáním v jeho domovské zemi. Protože tento typ investice zahrnuje vstup do odvětví, ve kterém investor nemá předchozí zkušenosti, má často formu společného podniku se zahraniční společností, která již v tomto odvětví působí.

Pod tureckou vládu přímo spadá Kancelář Investic Turecké republiky,²⁴ která je přímo podřízená tureckému prezidentovi. Má za úkol poskytovat pomoc investorům ve všech stádiích svých podnikatelských záměrů, tedy před vstupem do Turecka i během podnikatelských aktivit. Kancelář je pověřena podporou investic posilujících hospodářský rozvoj Turecka. Za tímto účelem jsou podporovány investice do špičkových technologií a aktivity vytvářející pracovní místa. (Investment Office, 2022)

Preferovanými sektory, kam mohou zahraniční podniky investovat, jsou: agropotraviny, automobilový průmysl, chemický průmysl, obrana a letectví, energetika, finanční investice a startupy, informační a komunikační technologie (ICT), infrastruktura, přírodní vědy, strojírenství, obchodní či finanční služby, těžba a kovy, nemovitosti a turismus. (Investment Office, 2022)

Graf 11: Přímé zahraniční investice v Turecku mezi lety 1990–2019.

Zdroj: Světová banka, 2021, vlastní zpracování.

²⁴ Z anglického „Presidency of the Republic of Türkiye: Investment office“.

2.1.6 Turismus a jeho dopady na ekonomiku

Celosvětově je turismus jedním z nejrychleji se rozvíjejících odvětví.²⁵ Tím se zvyšuje jeho význam jakožto účinného nástroje pro ekonomický růst a rozvoj států, u kterých tvoří turismus významný podíl na HDP (Saray, Karağoz, 2010). Navzdory skutečnosti, že globální poptávka po cestovním ruchu výrazně poklesla pod vlivem nestálé světové ekonomiky (finanční krize kolem let 2008–2009, růst cen komodit a ropy a prudké kolísání směnných kurzů), je pro mnoho rozvojových zemí stále jedním z hlavních zdrojů příjmů a vytvářejí tolik potřebná pracovní místa a příležitosti pro rozvoj (UNWTO, 2009).

Turecko je jednou z předních turistických destinací na světě, a dnes se tak cestovní ruch stal v turecké ekonomice odvětvím, které získává na významu. Nelze však říct, že Turecko plně využívá svůj turistický potenciál, který pramení z jeho přírodního a historického bohatství. Proto, aby se odvětví rozvíjelo žádoucím a kontrolovaným způsobem, je důležité určit faktory, které mají dopad na příliv turistů do Turecka. (OECD, 2021)

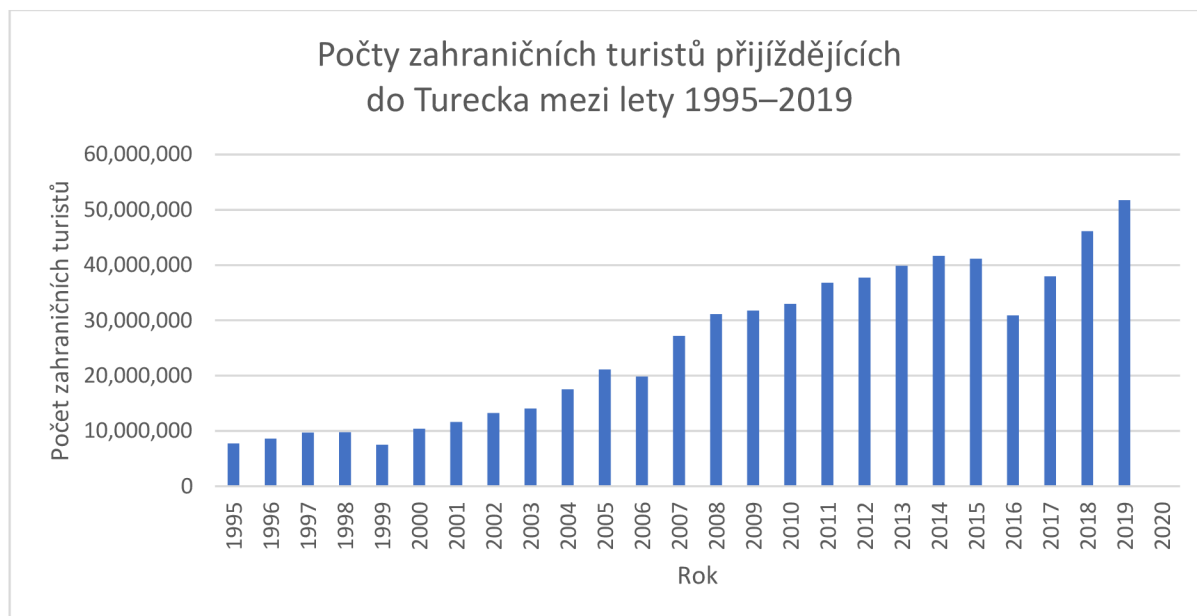
Na tomto odvětví závisí podle OECD (2021) necelé 4 % celkového HDP Turecka. Turistický ruch přímo souvisí s bezpečnostní situací a politickou stabilitou země. Pokud země není stabilní a bezpečná, její oblíbenost a vyhledávanost jako turistické destinace mezi turisty klesá.

Podle OECD (2021) je turismus v Turecku jeden z nejdynamičtějších a nejrychleji se rozvíjejících sektorů. V roce 2018 tvořil 7,7 % zaměstnanosti, přímo zaměstnával zhruba 2,2 milionu lidí (OECD, 2021; Statista, 2021). Příjem z turistického ruchu byl 3,8 % celkového HDP. V roce 2018 Turecko přilákalo přes 45 milionů zahraničních turistů, což bylo o 21,7 % více oproti roku 2017. Tento nárůst přinesl státní pokladně přes 142 miliard tureckých lir, což znamenalo 12% nárůst oproti roku 2017. Podle statistik vycházejících z dat z hraničních kontrol přijíždí do Turecka nejvíce turistů z Ruska (13 %) a Německa (necelých 10 %). Dalšími byly Bulharsko (5,2 %), Velká Británie (4,9 %) a Gruzie (4,5 %) (OECD, 2021).

Obecně je možné konstatovat, že se počet turistů každoročně zvyšuje, stejně tak, jako občané Turecka čím dál více vyjíždí do zahraničí. (Statista, 2021)

²⁵ V době pandemie Covidu-19 zaznamenal turismus velký úpadek, nicméně se v roce 2021/2022 opět nastartoval a na některých místech zaznamenal vyšší nárůst příjezdových turistů než v roce 2019 před pandemií.

Cestovní ruch je jedním ze sektorů, který byl po politickém puči bezprostředně ovlivněn. Vzhledem k tomu, že se pokus o politický převrat odehrál v podstatě v polovině turistické sezóny, pokles v počtu turistů i ekonomický dopad na výnosy z turismu byly ihned znatelné (viz graf 12).

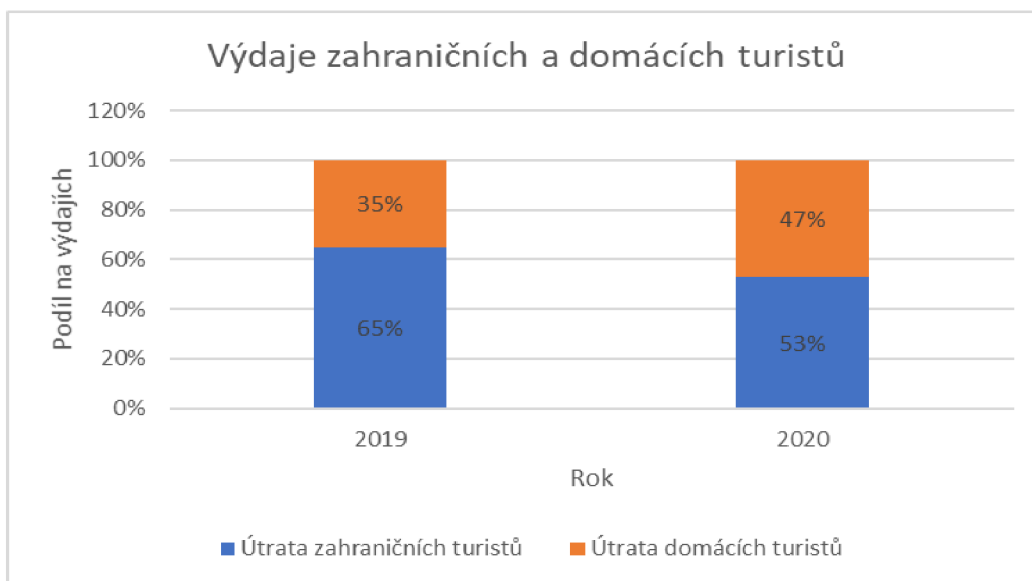

Graf 12: Počty zahraničních turistů přijíždějících do Turecka mezi lety 1995–2019.
Zdroj: Statista, 2021, vlastní zpracování.

Podíl mezinárodního cestovního ruchu na domácí trh je významný, podle dat se jedná o nadpoloviční většinu příjmů.

Tabulka 4: Útrata zahraničních a domácích turistů. Zdroj: Statista, 2021, vlastní zpracování

	Mezinárodní výdaje (útrata zahraničních turistů)	Domácí výdaje (útrata domácího obyvatelstva)
2019	65%	35%
2020	53%	47%

Graf 13: Výdaje zahraničních a domácích turistů 2019–2020. Zdroj: Statista, 2021. vlastní zpracování.

Příjezdový turismus můžeme dělit na dlouhodobý a krátkodobý podle toho, zda turisté zůstávají v zemi jeden nebo více dní. Z grafu o počtu příjezdových turistů je zřejmá stoupající tendence od roku 2006 do roku 2014. V roce 2015 počet turistů oproti předešlému roku mírně klesl. Pokles v roce 2016 je s největší pravděpodobností způsoben pokusem o politický převrat a následným vyhlášením nouzového stavu. Od roku 2017 počty opět stouply až do roku 2020, kde byl turismus celosvětově ovlivněn pandemií COVID-19. (Statista, 2021)

Ze zprávy vydané serverem Statista (2021) jsou čitelná další data a trendy týkající se turismu v Turecku. Na grafech je vidět obecně rostoucí počet zahraničních turistů až do roku 2016, kdy hodnota klesla z 36 milionů zahraničních turistů na zhruba 25 milionů. Od roku 2017 počty opět rostly a už v roce 2018 dosahovaly hodnoty necelých 40 milionů zahraničních turistů za rok. V roce 2019 tento indikátor dosáhl svého vrcholku, kdy do Turecka přijelo zhruba 45 milionů zahraničních turistů. V roce 2020 číslo kleslo na zhruba 12,5 milionu turistů a dosahovalo tak hodnot jako v letech 2001–2002. Poslední pokles je však způsoben celosvětovou pandemií COVID-19, kdy byla v důsledku do té doby neznámé nemoci vydána nejruznější vládní bezpečnostní opatření, a to včetně uzavření hranic atd.

Co se týká jednodenních turistů, z dat převzatých ze Statisty (2021) je vidět znatelný pokles v přílivu jednodenních turistů do Turecka. Od roku 2008, kdy přijelo přes milion tři sta tisíc turistů, se počty každoročně navyšovaly.

Vrcholku Turecko dosáhlo v roce 2011 s počtem přes 2 miliony turistů. Toto číslo postupně pomalu klesalo a z milionu šesti set tisíc v roce 2015 kleslo na 617 tisíc turistů v roce 2016. V roce 2017 hodnota klesla ještě zhruba o polovinu a do Turecka přijelo necelých 370 tisíc turistů. Tento vývoj se dá připsat právě nestabilní politické a bezpečnostní situaci, která nastala od roku 2016 a snížila atraktivitu destinace pro jednodenní turisty.

Dále je možné shrnout, že turecké obyvatelstvo jezdí do zahraničí stále častěji. Poklesy v jednotlivých letech souvisí s proměnlivou hodnotou ekonomické situace v Turecku. Hodnota turecké měny je nestálá, inflace se zvyšuje. Dále ze statistik vyplývá, že lidé nejvíce jezdí do zahraničních destinací za svými známými, kteří je i ubytovávají. Mnozí rovněž vyhledávají ubytování v hotelech či penzionech. Na dalších místech se umístily další možnosti ubytování, jako například osobní zahraniční nemovitost, apartmány bez služeb (koncept airbnb) a další. (Statista, 2021)

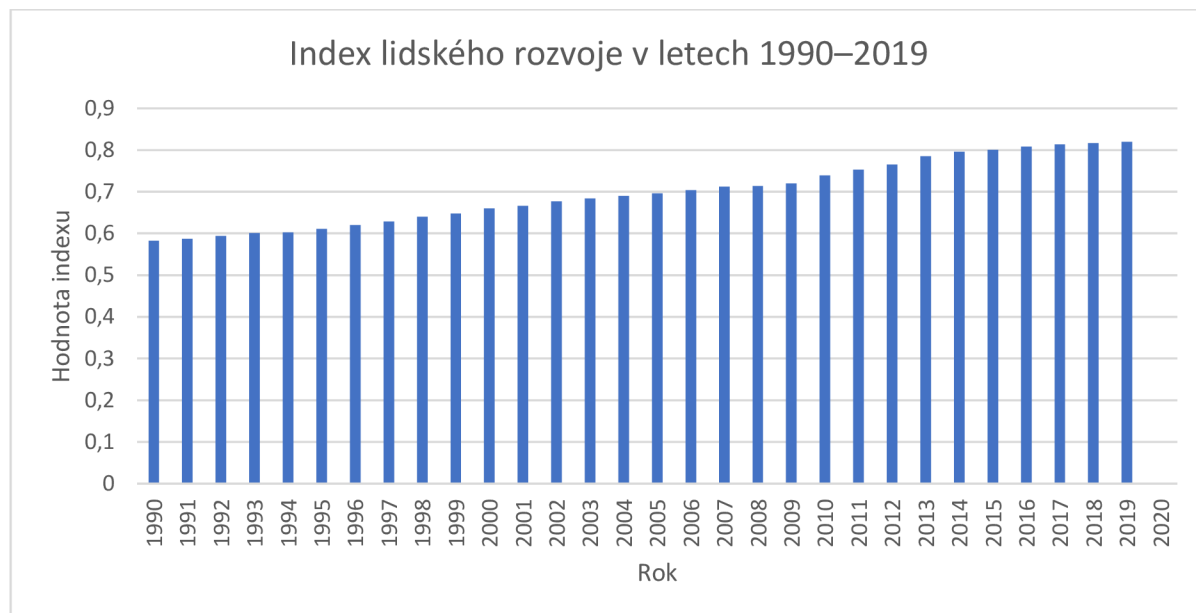
2.2 Politické a sociální indikátory

2.2.1 Index lidského rozvoje

Jeden z nejznámějších ukazatelů ilustrující míru pokroku je Index lidského rozvoje (Human development index, HDI), který se skládá ze tří hlavních indikátorů a vyhodnocuje se v rámci Programu OSN pro rozvoj (UNDP). Základními komponenty jsou očekávaná délka života, gramotnost, přístup ke vzdělání a hrubý domácí produkt. Vzdělání je vyjádřeno dvěma indikátory ze čtyř, čímž je zdůrazněna váha tohoto ukazatele. Tento ukazatel je hodnocen pro většinu zemí a stupnice rozvoje zahrnuje interval $<0,1>$, přičemž nejrozvinutější země se pohybují v rozmezí mezi 0,90 – 0,95 a nejméně rozvinuté země typicky dosahují hodnoty indexu méně než 0,35. (UNDP, 2019; UNDP, 2020; Mederly, Topecer, Nováček, 2004, s. 47; Nováček, 2011, s. 260) Na druhou stranu bývá tento index často kritizován za to, že nezohledňuje ekologickou udržitelnost.

Mezi lety 1990 a 2019 vzrostlo HDI Turecka z 0,583 na 0,820, což znamená nárůst o 40,7 procent (Daily Sabah, 2020). Podle dat UNDP (2019) očekávaná délka života v Turecku narostla o 13,4 let, průměrná doba školní docházky se prodloužila o 3,6 roku a očekávaná doba školní docházky vzrostla o 7,7 let.

Posledním indikátorem pro výpočet celkové hodnoty HDI je příjem na obyvatele, který mezi lety 1990 a 2019 narostl o 121,4 procent. V roce 2019 se Turecko umístilo na 54. místě ze 180 hodnocených zemí.

Graf 14: Index lidského rozvoje v Turecku v letech 1990–2019.
Zdroj: Country Economy, 2022, vlastní zpracování.

2.2.2 Indikátory dobrého vládnutí (Worldwide governance indicator)

K popisné analýze jsou vybrána data Politická stabilita a absence násilí/terorismu a Vlady práva.²⁶ Všechna data jsou převzatá z databáze Světové banky.

Indikátor pro Politickou stabilitu a absenci násilí/terorismu měří vnímání pravděpodobnosti politické nestability a/nebo politicky motivovaného násilí, včetně terorismu.

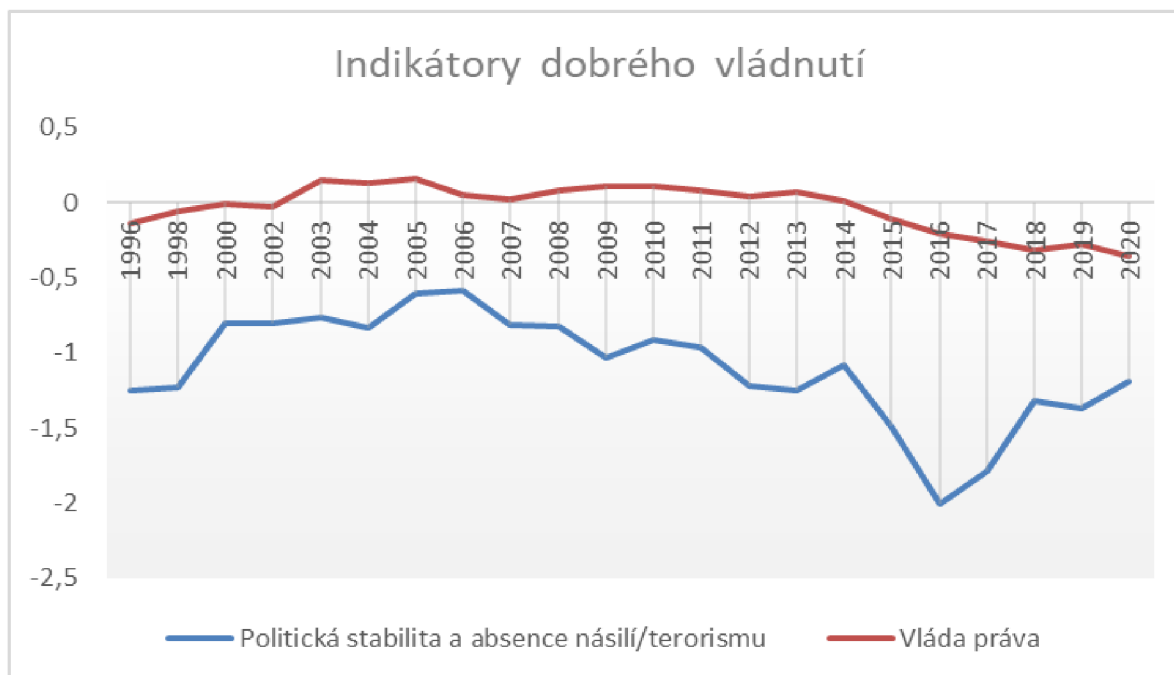
Odhad udává skóre země v souhrnném ukazateli v jednotkách standardního normálního rozdělení, tj. v rozmezí přibližně -2,5 až 2,5.

Druhý indikátor, vlada práva, zachycuje vnímání toho, do jaké míry zástupci populace²⁷ důvěřují pravidlům společnosti a dodržují je. Zejména se jedná o kvalitu vymáhání smluv, vlastnická práva, kvalitu policie a soudů, stejně jako pravděpodobnost zločinu a násilí. Odhad

²⁶ Z anglického *rule of law*.

²⁷ Z anglického *agents*.

udává skóre země v souhrnném ukazateli v jednotkách standardního normálního rozdělení, tj. v rozmezí přibližně -2,5 až 2,5.

Graf 15: Indikátory dobrého vládnutí, 1996–2020. Zdroj: Světová banka, 2022, vlastní zpracování.

Z grafu vyplývá, že tendence dobrého vládnutí dlouhodobě klesají. V roce 2016 významně klesla politická stabilita. Tento pokles měl za následek pokus o politický převrat, který vedl k další destabilizaci země. Od tohoto zlomu jdou hodnoty opět postupně nahoru.

Naopak přibližně od roku 2014 hodnoty pro vládu práva klesají. To by se dalo vysvětlit tím, že vláda prezidenta Erdoğan neaplikuje pravidla v souladu s ústavou a v zemi neplatí vymahatelnost práva. Policie a soudy nejsou transparentní, což dokazuje i index korupce.

Samotný index je složeným ukazatelem, který zahrnuje údaje o vnímání korupce v oblastech, jako je uplácení veřejných činitelů, provize při zadávání veřejných zakázek, zpronevěry státních fondů, a údaje o efektivitě vlády a protikorupčního úsilí. Nejhorší možné skóre ve vnímání korupce je 0, zatímco skóre 100 znamená, že v dané zemi není korupce vnímána.²⁸ (Transparency International, 2022)

²⁸ 0=highly corrupt, 100=very clean.

Údaje o skóre indexu vnímání korupce v Turecku od roku 2012 do roku 2020 ukazují, že indexové skóre Turecka se snížilo z 50 v roce 2013 na 39 v roce 2019. To znamená, že korupce v zemi rostla. Skóre se však v roce 2020 zvýšilo na 40 bodů, ale za rok 2021 opět kleslo na hodnotu 38. Interpretace je tedy taková, že korupce v Turecku dlouhodobě spíše roste. (Statista, 2022; Transparency International, 2022)

Tabulka 5: Korupce v Turecku 2012–2021. Zdroj: Statista, 2022, Transparency International 2021, vlastní zpracování.

Rok	Index korupce
2012	49
2013	50
2014	45
2015	42
2016	41
2017	40
2018	41
2019	39
2020	40
2021	38

2.2.3 Demokracie v Turecku

Typy demokracie (Varieties of Democracy, V-Dem)²⁹ je nový přístup ke konceptualizaci a měření demokracie. Tento indikátor poskytuje vícerozměrný a členěný soubor údajů odrážející složitost konceptu demokracie jako systému vlády, který jde nad rámec pouhé přítomnosti voleb. Projekt V-Dem rozlišuje mezi pěti principy demokracie na vysoké úrovni (volební, liberální, participativní, deliberativní a rovnostářský) a shromažďuje údaje k měření

²⁹ Institut spadající pod Univerzitu v Gothengurgu

těchto principů. V-dem čerpá z teoretických a metodologických znalostí svého týmu po celém světě. Využívá je tak, aby mohla vytvářet data, která jsou objektivní a spolehlivá. Zhruba polovina indikátorů v datovém souboru V-Dem vychází z faktických informací získaných z oficiálních dokumentů, jako jsou například ústavy a vládní záznamy. Druhou polovinu tvoří subjektivní hodnocení témat, jako jsou politické praktiky a dodržování pravidel de iure. V těchto otázkách poskytuje hodnocení obvykle pět odborníků. (V-Dem, 2021)

Podle zprávy V-Dem z roku 2021 je Turecko konstantně ve skupině států, které nejvíce odmítají liberální demokracii a patří mezi deset největších propagátorů autokracie³⁰ na světě.

Tabulka 6: Deset nejvíce autokratických režimů světa, 2010–2020.

Zdroj: V-Dem, 2021; vlastní zpracování.

	Státy	Změna	LDI 2010	LDI 2020	Typ režimu v roce 2010	Typ režimu v roce 2020
1.	Polsko	-0,34	0,83	0,49	Liberální demokracie	Volební demokracie
2.	Maďarsko	-0,32	0,68	0,37	Volební demokracie	Volební autokracie
3.	Turecko	-0,29	0,4	0,11	Volební demokracie	Volební autokracie
4.	Brazílie	-0,28	0,79	0,51	Volební demokracie	Volební demokracie
5.	Srbsko	-0,27	0,51	0,24	Volební demokracie	Volební autokracie
6.	Benin	-0,26	0,55	0,29	Volební demokracie	Volební autokracie
7.	Indie	-0,23	0,57	0,34	Volební demokracie	Volební autokracie
8.	Mauricius	-0,23	0,73	0,5	Liberální demokracie	Volební demokracie
9.	Bolívie	-0,18	0,41	0,231	Volební demokracie	Volební autokracie
10.	Thajsko	-0,17	0,34	0,17	Volební autokracie	Uzavřená autokracie

Tabulka 6 reflektuje změnu režimů v dané zemi během deseti let. Turecko je na třetím místě s tím, že v roce 2010 bylo řazené mezi země se systémem volené demokracie a v roce

³⁰ Z anglického *autocratizers*

2020 už se řadila k systému volené autokracie. (V-Dem Report 2021, 2021) Strmiska (2002) uvádí, že pokud v zemi dochází k demokratizaci, pak s největší pravděpodobností dojde k přechodu z volební autokracie do volební demokracie. Systém volební autokracie se vyznačuje volbami, ve kterých je quasi kompetitivní pluralismus.

2.2.4 Globální index terorismu

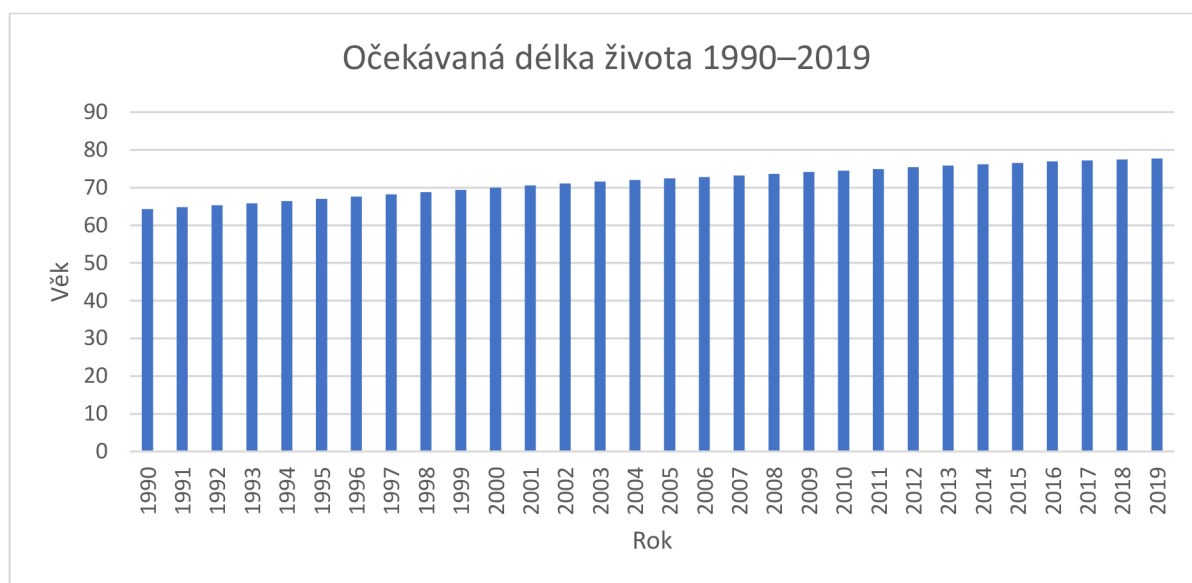
Index globálního terorismu (Global terrorism index, GTI) je každoročně vydáván Institutem pro ekonomiku a mír (Institute for Economics & Peace, IEP), který využívá databáze o globálním terorismu (Global Terrorism Database). Ta je nejkomplexnější databází teroristických útoků na světě. Data jsou získávána díky spolupráci s americkým Národním konsorciem pro studium terorismu a reakcí na terorismus (START) a slouží k lepšímu pochopení násilí spojeného s terorismem a k pomoci s rozklíčování hrozeb a k boji s terorismem. (Global Terrorism Database, 2021)

Podle zprávy GTI vydané v roce 2020 se Turecko řadí mezi skupinu porovnávaných evropských zemí. V rámci této skupiny se v počtu teroristických útoků umístilo na prvním místě. Evropa v roce 2019 zaznamenala 58 úmrtí spojených s terorismem, z toho ke 40 došlo v Turecku. Nejvíce postiženou zemí tedy zůstává Turecko, i když se mezi lety 2015 a 2019 jeho skóre zlepšilo díky významnému snížení úmrtí a počtu útoků. Útoky na vládu a policejní cíle poklesly v roce 2019 o více než 60 procent. Útoky proti civilnímu obyvatelstvu se však zvýšily o osm procent. (GTI, 2020)

2.2.5 Očekávaná délka života

Podle Daily Sabah (2020) a dat z tureckého statistického úřadu se očekávaná délka života při narození v Turecku mezi lety 1990 a 2019 zvýšila o 13,4 let. Průměrná délka života při narození u tureckých občanů dosáhla 78,3 roku, přičemž ženy žijí o 5,4 let déle než muži. Data vychází ze zprávy zveřejněné TurkStatem na základě údajů z let 2016–2018.

Na druhou stranu Turecko, stejně jako ostatní rozvinuté země, čelí riziku stárnutí populace. Projekce provedené TurkStat ukazují, že počet starších lidí se do roku 2023 zvýší na 10,2 % a v následujícím desetiletí ještě poroste. Odborníci spojují tato očekávání s poklesem porodnosti a novými dostupnými léčebnými postupy pro prodloužení dlouhověkosti. Ankara se snaží podpořit populační růst v zemi a doufá, že toho docílí výhodami, jako je například delší placená mateřská dovolená nebo sociální dávky pro větší rodiny. Je ale nutné dodat, že očekávaná délka života nebude růst do nekonečna. (Daily Sabah, 2020)

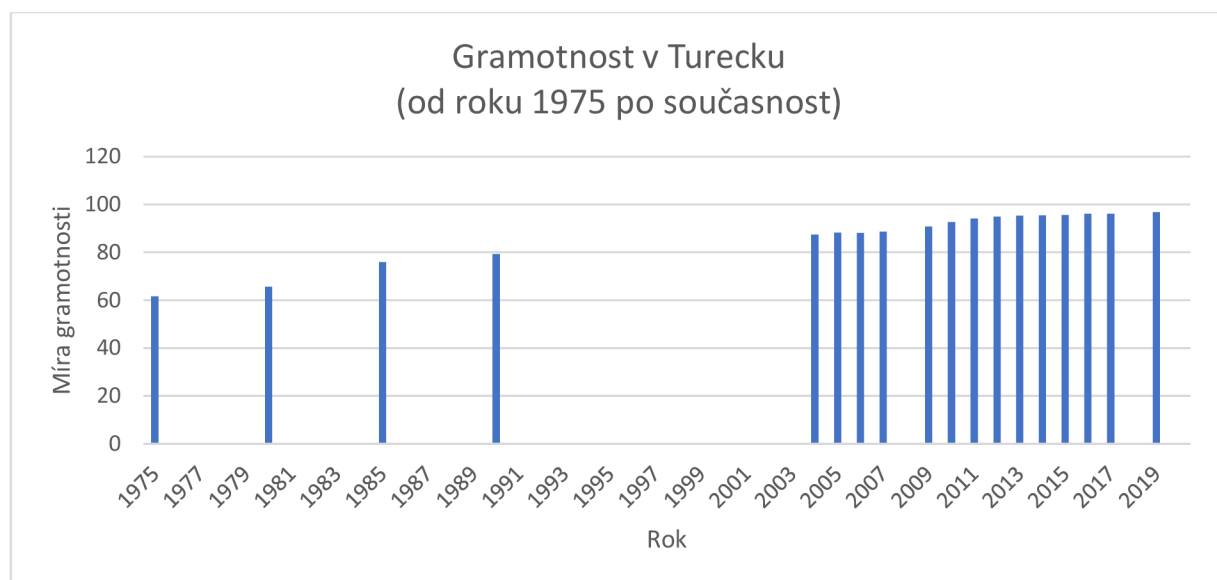

Graf 16: Očekávaná délka života v Turecku mezi lety 1990–2019. Zdroj: Světová banka, UNDP, 2021, vlastní zpracování.

2.2.6 Vzdělání

Gramotnost

Míra gramotnosti dospělých je procento lidí ve věku 15 a více let, kteří dokážou číst i psát s porozuměním krátké jednoduché výpovědi o svém každodenním životě (Světová banka, 2021). V Turecku se míra gramotnosti postupně zvyšuje. První dostupná data se pro Turecko objevila v roce 1975 a gramotnost uváděla u necelých 62 % populace. Až do roku 1990 byla míra gramotnosti měřena v intervalu pěti let a stoupla až k 79 %. V datech pak opět nastává proluka, protože nová čísla přinesl až rok 2004 – gramotnost se opět navýšila a dosahuje 87 %. Míra gramotnosti není měřena každoročně, nicméně do roku 2019, pro který jsou dostupná poslední data, stoupla na necelých 97 %.

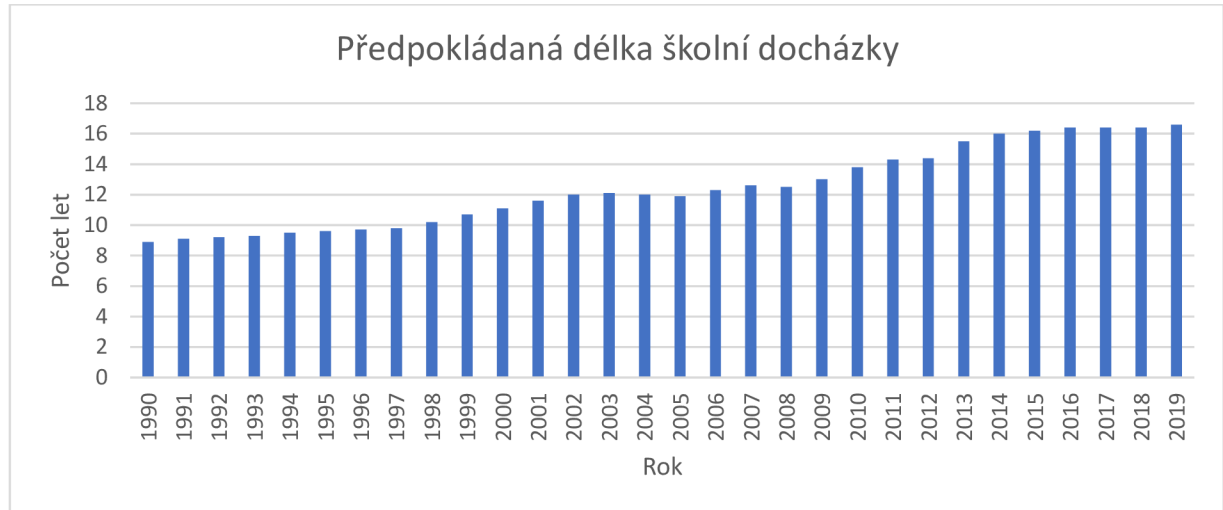

*Graf 17: Vývoj gramotnosti v Turecku od roku 1975 až po současnost.
Zdroj: Světová banka, 2021, vlastní zpracování.*

Z oficiálních dat UNDP se v Turecku dlouhodobě zvyšuje doba předpokládané, ale i průměrné školní docházky. Tyto indikátory mají přímou souvislost se zvýšením gramotnosti. To znamená, že většině populace je dostupná školní docházka a počty let strávených ve škole se navyšují.

Předpokládaná délka školní docházky

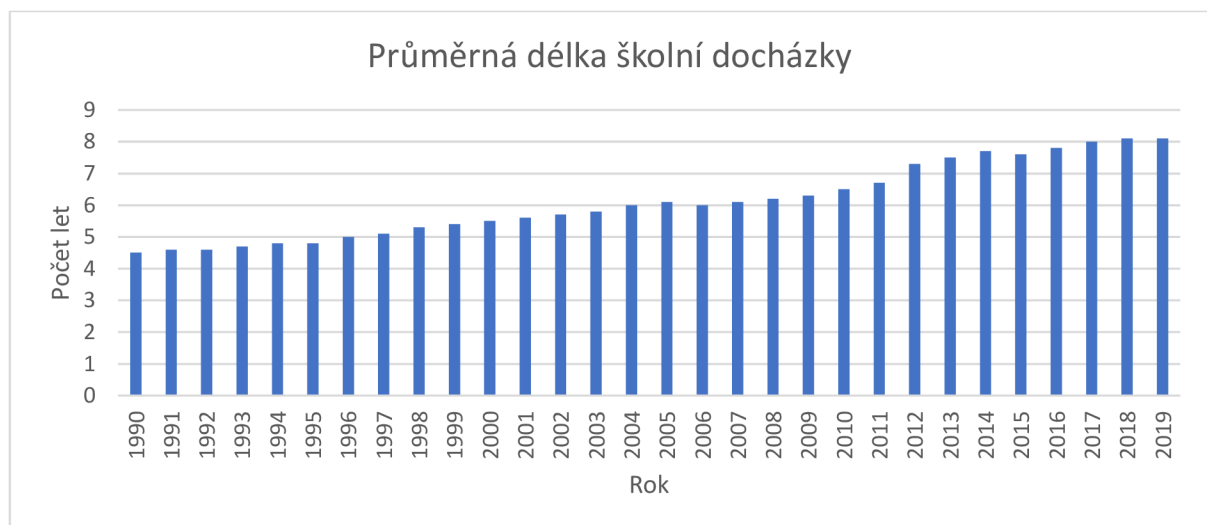
Předpokládaná neboli očekávaná délka školní docházky je založena na dvou hlavních faktorech. Prvním z nich je zápis podle věku na všech úrovních vzdělání a druhým je počet dětí ve školním věku v populaci pro každý stupeň vzdělání.

Graf 18: Předpokládaná délka školní docházky v Turecku mezi lety 1990–2019.
Zdroj: UNDP, 2021, vlastní zpracování.

Průměrný počet let školní docházky

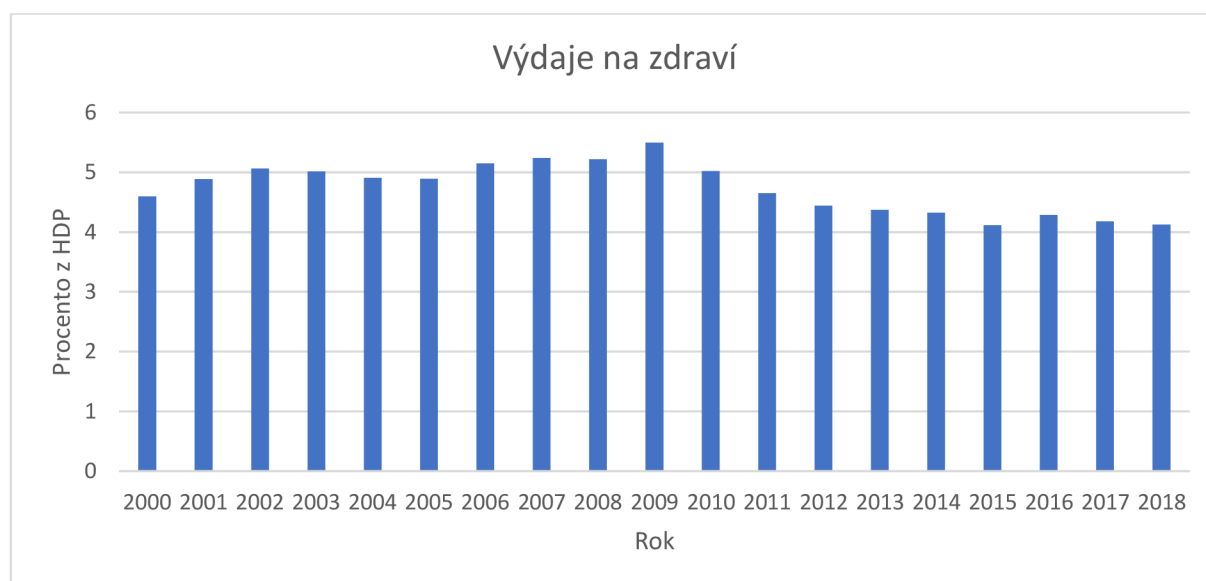
Tento indikátor udává ve zkoumané zemi průměrný počet ukončených let vzdělání (školní docházky) populace, která je starší 25 let. Do tohoto údaje se nezapočítávají roky strávené opakováním jednotlivých ročníků.

Graf 19: Průměrná délka školní docházky v Turecku v letech 1990–2019.
Zdroj: UNDP, 2021, vlastní zpracování.

2.2.7 Výdaje na zdraví

Světová banka (2021) a další statistické zdroje mají dostupná data týkající se výdajů turecké vlády do zdravotnictví. Problémem může být, že tato data jsou z relevantních zdrojů dostupná až od roku 2000. Data vyjadřují úroveň výdajů na zdravotnictví a jsou uváděna v procentech HDP země. Tyto odhady zahrnují výdaje na zdravotnické potřeby, služby a zboží spotřebované během každého roku. Tento ukazatel nezahrnuje materiálové výdaje spojené se zdravotnictvím, jako jsou například zdravotnické budovy, přístroje, zásoby očkovacích látek či IT technologie.

Graf 20: Výdaje na zdraví od roku 2000–2018. Zdroj: Světová banka, 2021, vlastní zpracování.

Z grafu vidíme, že od roku 2000 do roku 2002 výdaje na zdravotnictví procentuálně stoupaly. Od roku 2003 byly výdaje každoročně nižší a stoupat začaly až od roku 2006. Největší procento výdajů na zdravotnictví bylo dosaženo v roce 2009 (5,49 %). Od té doby mají výdaje do zdravotnictví spíše klesající tendence. V roce 2018 tvořily tyto výdaje pouze 4,12 % z HDP Turecka.

Tento ukazatel může být s ohledem na jeho definici trochu zavádějící. S čísly je nutno porovnat HDP, které každoročně roste. Neznamená to tedy, že nižší % z celkového HDP znamená nižší výdaje na zdravotnictví.

2.2.8 Index svobody, svoboda slova a svoboda tisku

Americká nevládní organizace Freedom House byla založena roku 1941 Wendellem Willkiem a Eleanor Rooseveltovou. Je finančně podporována americkou vládou a za své cíle si vymezuje hájení demokracie, politických svobod a lidských práv. (Freedom House, 2016) Jejich pojetí demokracie je inspirováno americkou ideologií a je spojováno s tržní ekonomikou a ekonomickým liberalismem. Tím pádem nebere ohled na různé ideologické pohledy týkající se demokratického uspořádání. Čelí i kritice, a to především kvůli přeceňování formálních aspektů demokracie a nepřihlížení k neformální analýze mocenských a vlivových struktur. Podle studie Woutera P. Veenendaala toto vede k odklonu od podstaty demokracie jako systému. (Veenendaal, 2015) Sama organizace o sobě tvrdí, že bojuje za lidská práva a podporuje demokratickou změnu s důrazem na lidská práva a politické svobody. Působí jako katalyzátor svobody díky kombinaci analýzy, advokacie a akce. (Freedom House, 2021)

Tabulka 7: Svoboda na internetu v Turecku v letech 2016–2021.

Zdroj: Freedom House, 2021, vlastní zpracování.

Rok	Index svobody	
2016	39/100	Nesvobodná
2017	34/100	Nesvobodná
2018	34/100	Nesvobodná
2019	37/100	Nesvobodná
2020	35/100	Nesvobodná
2021	34/100	Nesvobodná

Turecko je podle nevládní organizace Reportéři bez hranic (Reporters Without Borders) (2022) na 153. místě na světě ve svobodě tisku. Index svobody tisku je v Turecku sledován od roku 2013 a obecně se dá říci, že je ze 180 zkoumaných zemí dlouhodobě na posledních čtyřiceti místech. Od roku 2015 do roku 2018 se situace zhoršovala, výsledek pro rok 2021 se naopak v porovnání se stavem v roce 2020 o jedno místo zlepšil.

Nejkritičtějšími tématy jsou turecké vojenské operace podél hranic se Sýrií a v oblasti Idlíbu, vojenská intervence v Libyi, politická manipulace syrské uprchlické krize a řešení pandemie Covid-19. Právě tato témata byla použita k posílení autoritářské politiky vůči médiím a zneužití soudního systému pro politické účely.

Stále existuje riziko, že budou novináři uvězněni nebo vystaveni sledování a kontrole či zbavení cestovního pasu. Vláda kontroluje 90 % celostátních médií prostřednictvím regulačních orgánů, jako je například Vysoká rada pro vysílání (RTÜK). Další orgány (například Rada pro reklamu v tisku (BIK), která přiděluje státní reklamu, či Prezidentské ředitelství pro komunikaci (CIB), které vydává tiskové karty) používají k marginalizaci a kriminalizaci kritiků režimu jasně diskriminační praktiky. Vláda chce také eliminovat pluralismus a používá k tomu všechny možné dostupné prostředky. V tomto „Novém Turecku“, které je charakteristické silnou rolí Recepta Tayyipa Erdoğan, jsou běžná svévolná rozhodnutí soudců a vládních agentur. Také internetová cenzura dosáhla nebývalé úrovně. Jakákoliv zpětná vazba občanů na téma transparentnosti úřadů nebo privilegovaných osob je téměř nemožná.

Také mezinárodní platformy sociálních médií musí určit právního zástupce v Turecku a musí uplatňovat rozhodnutí o cenzuře přijatá tureckými soudy, jinak budou vystaveny stupňujícímu se rozsahu sankcí, které zahrnují pokuty, stažení reklamy a snížení šířky pásma, jež mají k dispozici. (Reportéři bez hranic, 2021)

Tabulka 8: Vývoj svobody tisku v Turecku od roku 2013–2021.

Zdroj: Reportéři bez hranic, 2021, vlastní zpracování.

Rok	Místo na světě ve svobodě tisku (ze 180 zkoumaných zemí)
2013	154
2014	154
2015	149
2016	151
2017	155
2018	157
2019	157
2020	154
2021	153

Ze statistik, které nevládní organizace ohledně Turecka dále nabízí, je možno zdůraznit fakt, že během posledních pěti let bylo uvězněno na 200 novinářů a třináct z nich je stále ve vězení. Kvůli tomu je Turecko jednou z předních zemí v počtu vězněných novinářů. Dále se uvádí, že nejméně 160 médií bylo nuceně zavřeno. Nouzový stav, který byl v zemi vyhlášen po nepodařeném pokusu o puč, byl mimo jiné použit také jako záminka pro uzavření médií spojených s Fetullahem Gülenem a jeho hnutím. Dále byla zakázána prokurdská média, jako ICM TV nebo levicová Hayatin Sesi TV. Obě zmíněné televize vedou posledních pět let právní spor o obnovení vysílání. (Reportéři bez hranic, 2021)

2.3 Environmentální indikátory

Mezi environmentální indikátory patří indikátory udržitelného rozvoje, které nám umožní měřit, zda se situace v Turecku zlepšuje nebo zhoršuje a zda vývoj vede k udržitelnému rozvoji.

2.3.1 Index udržitelného rozvoje (SDI)

Podle Mederlyho, Topecera a Nováčka (2004) tento index směřuje k nalezení takového ukazatele, který dostatečně přesně vyjadřuje míru pokroku zemí v souvislosti s udržitelným rozvojem, a to na základě všeobecně dostupných údajů. Index udržitelného rozvoje (SDI) měří ekologickou účinnost lidského rozvoje a uznává, že rozvoje musí být dosaženo v rámci planetárních hranic. Původně byl vytvořen za účelem aktualizace indexu lidského rozvoje (HDI) pro ekologickou realitu doby antropocénu, ve které žijeme. SDI začíná proměnnými z lidského rozvoje pro každý národ. Těmi jsou očekávaná délka života, vzdělání a příjem, které dále dělí jejich ekologickým překročením. To znamená, že pracuje s mírou, do jaké emise CO₂ založené na spotřebě a materiální stopě překračují spravedlivé podíly v rámci planetárních hranic. Země, které dosahují relativně vysokého lidského rozvoje a zároveň zůstávají v rámci nebo blízko svých planetárních hranic, vykazují nejlepší výsledky. (Sustainable Development Index, 2022)

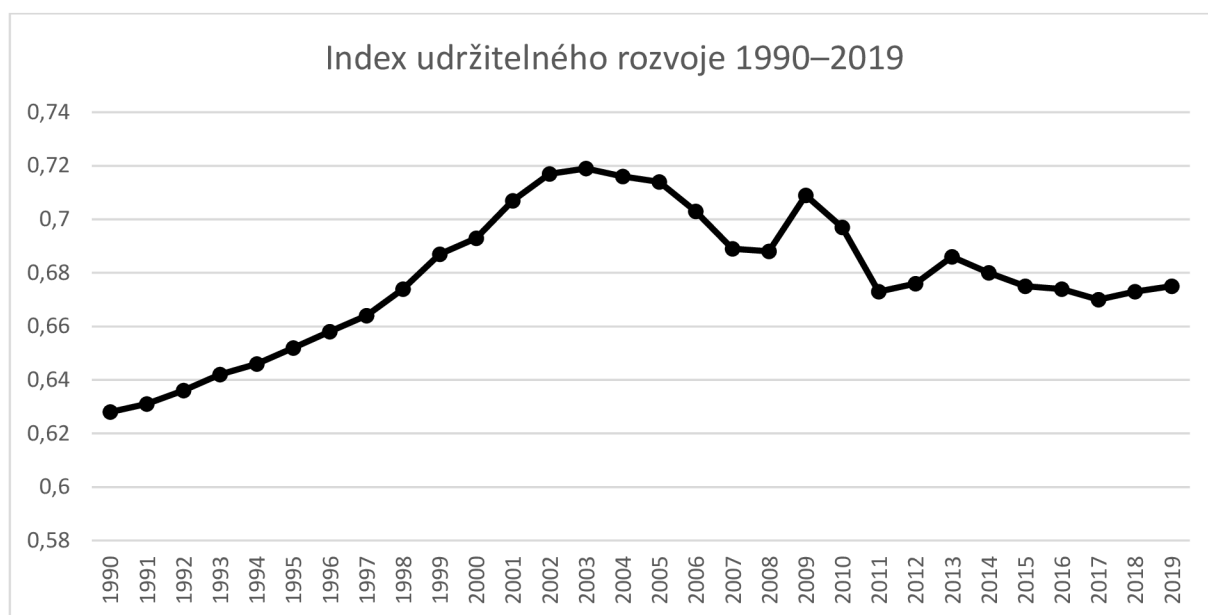
Mederly, Topecer a Nováček (2004) na straně 48 dále uvádí, že *„největší předností tohoto indexu by mohlo být, že vychází z dostupných celosvětových zdrojů informací, které jsou pravidelně vyhodnocovány a aktualizovány (zejména Světové indikátory rozvoje – WDI)“*. Reálně jsou použity pouze dva hlavní zdroje, kterými jsou Světová banka a ročenka UNDP Human Development Report. Jako doplňkový zdroj je použit Freedom House a jejich Index of Freedom. Díky těmto datům je možné reálně sestavit index i několik let zpátky nebo jej kdykoliv aktualizovat. Tento index se může stát i významným politickým nástrojem, protože se může sestavovat jak do minulosti, tak do budoucnosti.

Tabulka 9: Index udržitelného rozvoje. Zdroj: Mederly, Topecer a Nováček, 2004, s. 49

Výběr proměnných v tabulce byl vybrán tak, aby bylo zajištěno jejich dlouhodobé sledování a vyhodnocování, zabezpečeny co nejúplnější soubory údajů a aby byly potřebné zdroje dat dostupné. (Mederly, Topecer a Nováček, 2004)

Index udržitelného rozvoje	1 - Lidská práva, svoboda, rovnost	A - Politika a lidská práva
		B - Rovnost
	2 - Demografické ukazatele a očekávaná délka života	C - Demografické ukazatele
		D - Očekávaná délka života, úmrtnost
	3 - Zdravotní stav a zdravotní péče	E - Zdravotní péče
		F - Nemoci a výživa
	4 - Vzdělání, technologie a informace	G - Vzdělání
		H - Technologie a sdílení informací
	5- Ekonomický rozvoj a zahraniční zadlužení	I - Ekonomika
		K - Zadluženost
	6 - Spotřeba zdrojů, ekologická efektivnost	L - Ekonomika - čisté domácí úspory
		M - Ekonomika - spotřeba zdrojů
	7 - Kvalita životního prostředí	N - Životní prostředí - přírodní zdroje, využití půdy
		O - Životní prostředí - problémy měst a venkovské krajiny

Na grafu jsou vidět hodnoty indexu, které od roku 1990 do roku 2003 rostly. V tomto roce dosáhly svého vrcholu, tedy hodnoty 0,719, což je číslo, kterého od té doby nebylo dosaženo. Od roku 2003 do roku 2008 se index snižoval až na hodnotu 0,688. V roce 2009 opět stoupl na hodnotu 0,709, která byla na dalších deset let nejvyšší možná. V roce 2011 index opět klesl až na 0,673, dva roky se zvyšoval na hodnotu 0,686, poté ale opět klesal ke své nejnižší hodnotě od roku 1998, a tou je 0,67. Za poslední dva roky, které jsou vyjádřené v grafu (2018 a 2019) se index opět postupně zvyšuje k hodnotě 0,675.

Graf 21: Index udržitelného rozvoje v Turecku v letech 1990–2019.
Zdroj: Světová banka, 2021, vlastní zpracování.

2.3.2 Emise CO₂ per capita (v tunách)

V Turecku emise CO₂ vzrostly rychleji než ve zbytku světa. Rüstemoğlu (2021) uvádí, že od roku 1990 do roku 2017 vzrostly emise z 2,8 tun na 5,2t per capita. Pro výpočty CO₂ emisí se v akademické literatuře nejčastěji používá tzv. LMDI metoda.³¹ První report ohledně emisí CO₂ (First Assessment Report, FAR) publikovaný Mezinárodním panelem pro klimatickou změnu (IPCC) vyšel v roce 1990. Tato zpráva byla zásadní, protože hrála rozhodující roli při vytváření UNFCCC. Druhá hodnotící zpráva (SAR) byla zveřejněna v letech 1995 a pomohla vládám připravit se na Kjótský protokol z roku 1997. Ačkoli se změna klimatu a globální oteplování začaly diskutovat již v 80. letech, dalo by se říct, že 90. léta byla důležitější, protože mezinárodní plánování a aktivita začala právě tehdy.

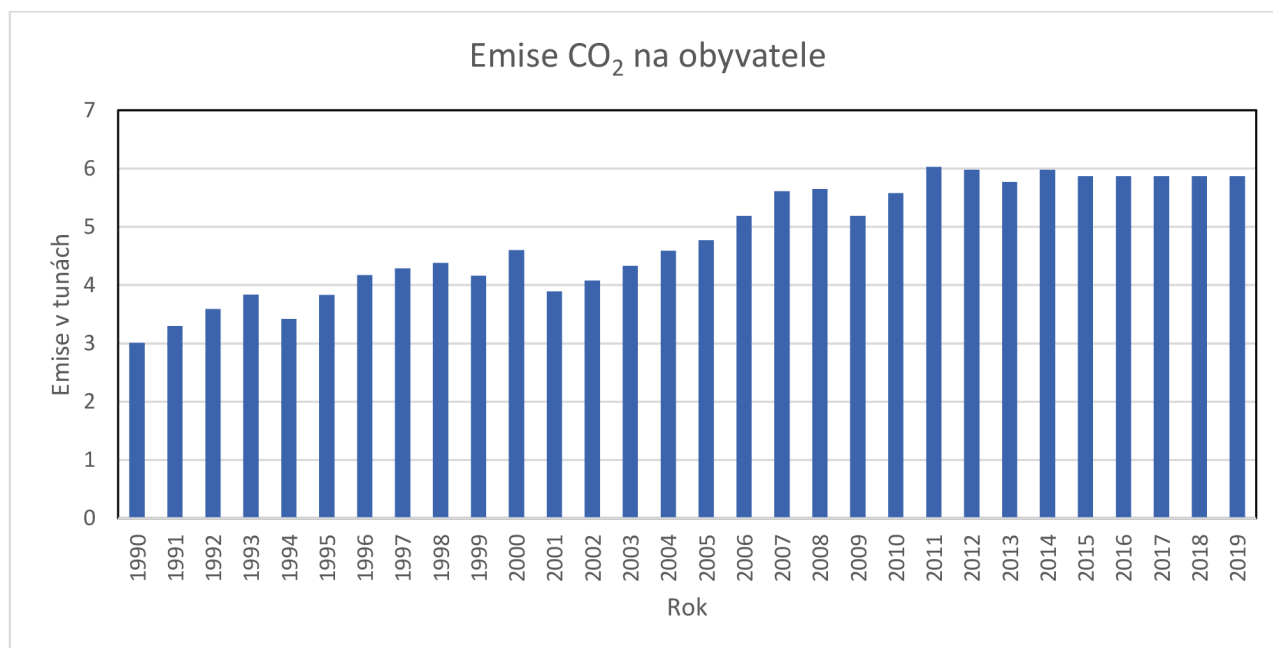
V Turecku se během dvaceti let hodnota emisí na obyvatele navýšila relativně o 21 %. V absolutních hodnotách toto navýšení znamenalo o 0,83 tun na osobu více. Podle zdroje Our World in Data (Ritchie a Roser, 2021) lze konstatovat, že v Turecku emise CO₂ exponenciálně rostly zhruba od roku 1951.

³¹ Logarithmic mean Divisia index.

Tabulka 10: Produkce CO₂ emisí na obyvatele a nárůst od roku 1990 a 2018.

Zdroj: Our World in Data, 2021; vlastní zpracování.

Produkce CO ₂ na obyvatele				
Rok	1990	2019	Absolutní změna	Relativní změna
Tuny	3,94	4,78	+0,83 tun	+21 %

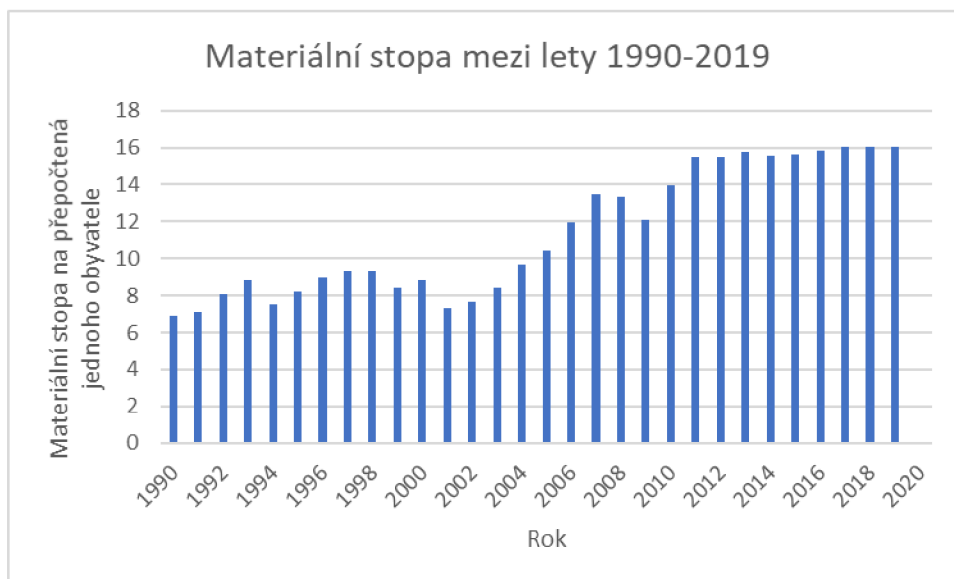

Graf 22: Emise CO₂ na obyvatele v tunách. Zdroj: Our World in Data, 201, vlastní zpracování.

Graf emisí CO₂ v Turecku naznačuje, že od roku 1990 emise narostly téměř dvojnásobně (z hodnoty 3,01 tun na obyvatele na hodnotu 5,87 tun na obyvatele). V roce 2001 hodnota emisí výrazněji klesla z hodnoty 4,6 tun na obyvatele na hodnotu 3,89 tun na obyvatele a v dalších letech opět stoupala, a to až do roku 2008, kde dosahovala hodnoty 5,65 tun na obyvatele. V roce 2009 emise opět klesly na hodnotu 5,19 tun na obyvatele a dále opět rostly. Dá se říct, že od roku 2015 je hodnota stabilní, a to na 5,87 tunách na obyvatele za rok.

2.3.3 Materiální stopa

Materiální stopa (MF) je přiřazení globální těžby materiálu domácí konečné poptávce země. Celková materiálová stopa je součtem materiálové stopy pro biomasu, fosilní, paliva, kov, rudy a nekovové rudy. (UNEP, 2021)

Graf 23: Materiální stopa pro Turecko mezi lety 1990–2019 přepočtená na jednoho obyvatele. Zdroj: UNDP, 2021, vlastní zpracování.

Materiální stopa se od roku 1990 v Turecku zvyšuje. Z grafu čteme, že nejnižší hodnoty materiální stopa dosahovala na začátku devadesátých let a v roce 2001, kdy se pohybovala kolem sedmi tun na obyvatele. Od roku 2011 se drží stabilní hodnoty, a to přes 15 tun na obyvatele. Zvyšování materiální stopy je spojeno se zvyšující se produkcí a ekonomickým růstem země.

3. PRAKTICKÁ ČÁST

EVIDENCE V DATECH A VÝSLEDKY VYBRANÝCH INDIKÁTORŮ

Tato část práce je věnována dopadům pokusu o politický převrat v roce 2016 na data. Pomocí statistických metod uvidíme, zda se dokáže kauzalita (vzájemný vztah pokusu o převrat a dat a jejich dlouhodobého trendu) či nikoliv. Všechna data jsou zpracována nejdříve metodou detekce bodu změny, která ukazuje, ve kterém roce pravděpodobně v dlouhodobém trendu došlo ke změně.

Druhý graf pak značí, jakým způsobem se dlouhodobý trend v jednotlivých datech měnil v letech, kdy podle politicko-sociálních reálií došlo ke změně. Těmi jsou roky 2002, kdy AKP zvítězila ve volbách, a rok 2016, kdy došlo k pokusu o politický převrat. V těchto obdobích lze ve zkoumaných indikátorech předpokládat změnu. Grafy jsou porovnány a vsazeny do širšího kontextu.

Zatímco první metoda určuje pravděpodobné body, ve kterých v dlouhodobém trendu došlo ke změně, druhá metoda zkoumá body předem určené. Výsledky metody detekce bodu změny ne vždy korelují s výsledky metody přerušovaných časových řad. Takové závěry dokazují, že k jednotlivým změnám docházelo například v delším časovém horizontu, než by se dalo předpokládat.

V grafech jsou vzhledem k jazyku statistických softwarů používaných k výpočtu i anglické popisky.

Na další stránce se nachází tabulka, která obsahuje klíčová data, z nichž se vycházelo při využití uvedených výzkumných metod. Data jsou získána především ze Světové banky a UNDP.

Tabulka 11 - Ekonomické indikátory,

2022, vlastní zpracování

Rok	Inflace (roční %)	Nezaměstnanost (%)	GDP CONSTANT LCU HDP konstantní	GDP (USD) current (HDP)	GDP, PPP, constant 2017	Příjem na obyvatele (konstantní, 2017)	FDI (Přímé zahraniční investice, % HDP)	International tourists arrivals	SDI (index udržitelného rozvoje)
1989	63,27		469 493 191 100	107 143 348 667			0,62		
1990	60,30		512 997 118 800	150 676 291 094	681 003 078 591	12 514	0,47		0,63
1991	65,98	8,21	516 692 129 500	150 027 833 333	685 908 200 997	12 386	0,54		0,63
1992	70,08	8,51	542 710 858 900	158 459 130 435	720 448 034 016	12 812	0,53		0,64
1993	66,09	8,96	584 235 106 000	180 169 736 364	775 571 423 749	13 586	0,38		0,64
1994	105,21	8,58	556 962 150 300	130 690 172 297	739 366 606 775	12 630	0,47		0,65
1995	89,11	7,64	600 841 114 900	169 485 941 048	797 615 881 251	13 490	0,52	7 727 000	0,65
1996	80,41	6,63	645 181 173 200	181 475 555 283	856 477 257 076	14 287	0,40	8 614 000	0,66
1997	85,67	6,84	694 070 832 400	189 834 649 111	921 378 222 805	15 134	0,42	9 689 000	0,66
1998	84,64	6,89	710 757 338 100	275 768 693 134	943 529 539 716	15 309	0,34	9 753 000	0,67
1999	64,87	7,69	687 564 129 200	255 884 300 621	912 740 581 875	14 517	0,31	7 487 000	0,69
2000	54,92	6,50	735 234 598 400	272 979 390 275	976 023 074 297	15 239	0,36	10 428 000	0,69
2001	54,40	8,38	692 958 560 800	200 251 925 261	919 901 683 550	13 969	1,66	11 619 000	0,71
2002	44,96	10,36	737 638 602 700	238 428 125 929	979 214 387 209	14 738	0,45	13 256 000	0,72
2003	21,60	10,54	780 150 235 400	311 823 003 798	1 035 648 530 178	15 361	0,54	14 030 000	0,72
2004	8,60	10,84	856 573 256 200	404 786 739 600	1 137 100 001 409	16 677	0,68	17 517 000	0,72
2005	8,18	10,64	933 598 935 400	501 416 301 503	1 239 351 500 966	17 999	1,98	21 125 000	0,71
2006	9,60	8,72	998 465 278 200	552 486 912 916	1 325 461 495 594	19 039	3,62	19 820 000	0,70
2007	8,76	8,87	1 048 822 953 700	675 770 112 211	1 392 311 251 254	19 789	3,24	27 215 000	0,69
2008	10,44	9,71	1 057 371 118 500	764 335 657 626	1 403 658 930 084	19 708	2,58	31 138 000	0,69
2009	6,25	12,55	1 006 372 481 600	644 639 902 000	1 335 958 298 911	18 506	1,32	31 760 000	0,71
2010	8,57	10,66	1 091 180 540 500	771 901 768 898	1 448 540 898 469	19 867	1,17	32 997 000	0,70
2011	6,47	8,80	1 213 393 967 700	832 523 680 896	1 610 779 080 943	21 738	1,93	36 769 000	0,67
2012	8,89	8,15	1 271 497 249 400	873 982 246 604	1 687 911 119 825	22 436	1,56	37 715 000	0,68
2013	7,49	8,73	1 379 394 179 100	950 579 413 121	1 831 144 168 518	23 895	1,42	39 861 000	0,69
2014	8,85	9,88	1 447 532 322 500	934 185 915 376	1 921 597 474 636	24 713	1,42	41 627 000	0,68
2015	7,67	10,24	1 535 607 237 100	859 796 872 684	2 038 516 821 337	25 719	2,23	41 114 000	0,68
2016	7,78	10,84	1 586 636 758 700	863 721 648 058	2 106 258 451 913	26 122	1,59	30 907 000	0,67
2017	11,14	10,82	1 705 666 208 500	852 676 779 694	2 264 269 908 091	27 571	1,29	37 970 000	0,67
2018	16,33	10,89	1 756 136 304 100	771 350 331 373	2 331 268 901 303	27 864	1,65	46 113 000	0,67
2019	15,18	13,67	1 772 231 904 400	754 411 708 203	2 352 635 791 982	27 701	1,22	51 747 000	0,68
2020		13,92	1 803 363 829 662		2 393 963 386 562				

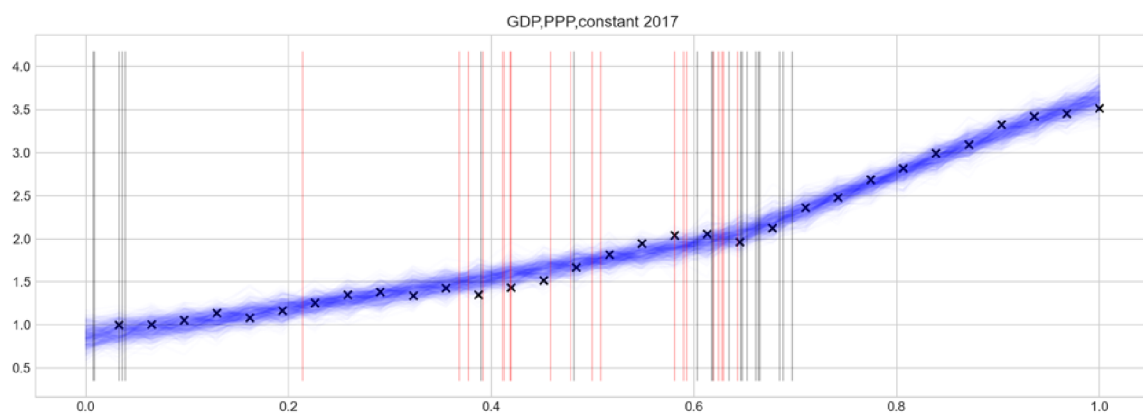
Tabulka 12 – Sociální a environmentální indikátory,

2022, vlastní zpracování

Rok	Life expectancy (Očekávaná délka života)	Expected years of schooling (Očekávaná délka školní docházky)	Mean years of schooling (Průměrná délka školní docházky)	Emise CO2 na obyvatele (v tunách)	Material footprint per capita (Materiální stopa na obyvatele)
1989					
1990	64,30	8,90	4,50	3,01	6,91
1991	64,80	9,10	4,60	3,30	7,13
1992	65,30	9,20	4,60	3,59	8,05
1993	65,80	9,30	4,70	3,84	8,87
1994	66,40	9,50	4,80	3,42	7,49
1995	67,00	9,60	4,80	3,83	8,25
1996	67,60	9,70	5,00	4,17	8,98
1997	68,20	9,80	5,10	4,29	9,33
1998	68,80	10,20	5,30	4,38	9,35
1999	69,40	10,70	5,40	4,16	8,41
2000	70,00	11,10	5,50	4,60	8,83
2001	70,60	11,60	5,60	3,89	7,34
2002	71,10	12,00	5,70	4,08	7,64
2003	71,60	12,10	5,80	4,33	8,41
2004	72,00	12,00	6,00	4,59	9,64
2005	72,40	11,90	6,10	4,77	10,45
2006	72,80	12,30	6,00	5,19	11,94
2007	73,20	12,60	6,10	5,61	13,46
2008	73,60	12,50	6,20	5,65	13,31
2009	74,10	13,00	6,30	5,19	12,06
2010	74,50	13,80	6,50	5,58	13,99
2011	74,90	14,30	6,70	6,03	15,47
2012	75,40	14,40	7,30	5,98	15,50
2013	75,80	15,50	7,50	5,77	15,76
2014	76,20	16,00	7,70	5,98	15,57
2015	76,50	16,20	7,60	5,87	15,63
2016	76,90	16,40	7,80	5,87	15,85
2017	77,20	16,40	8,00	5,87	16,07
2018	77,40	16,40	8,10	5,87	16,07
2019	77,70	16,60	8,10	5,87	16,07
2020					

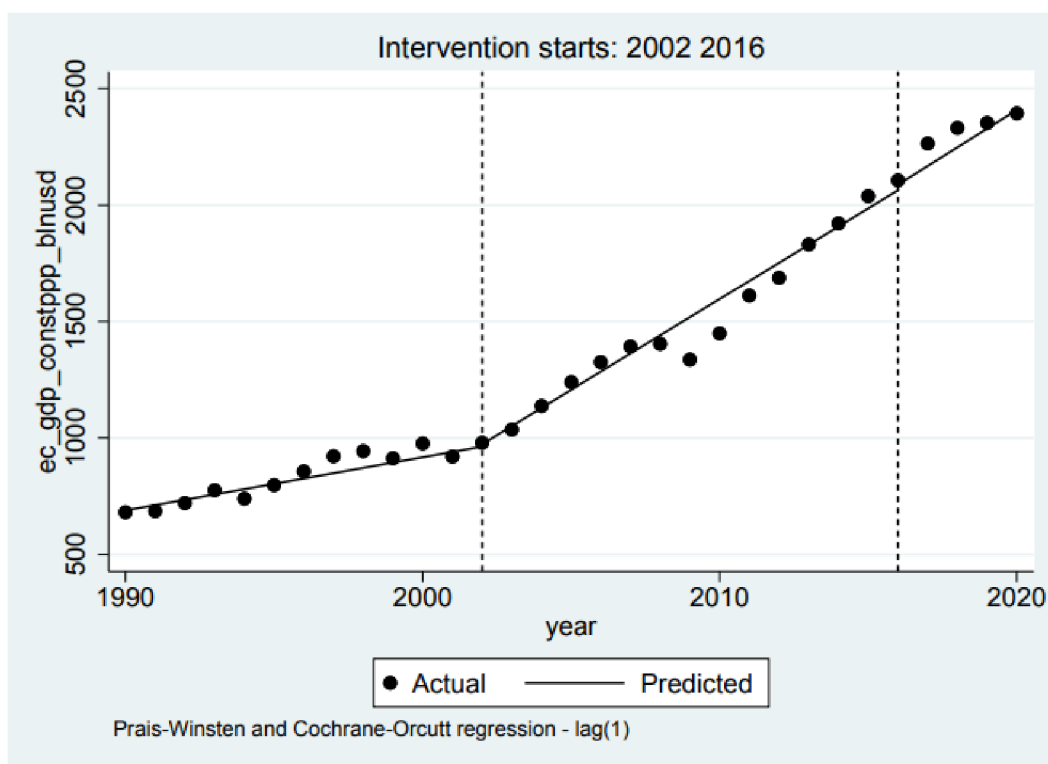
3.1 Ekonomické indikátory

3.1.1 HDP (konstantní k roku 2017, USD)

Graf 24: Detekce bodu změny pro hodnoty HDP. Zdroj: Světová banka, 2021, Python, vlastní zpracování.

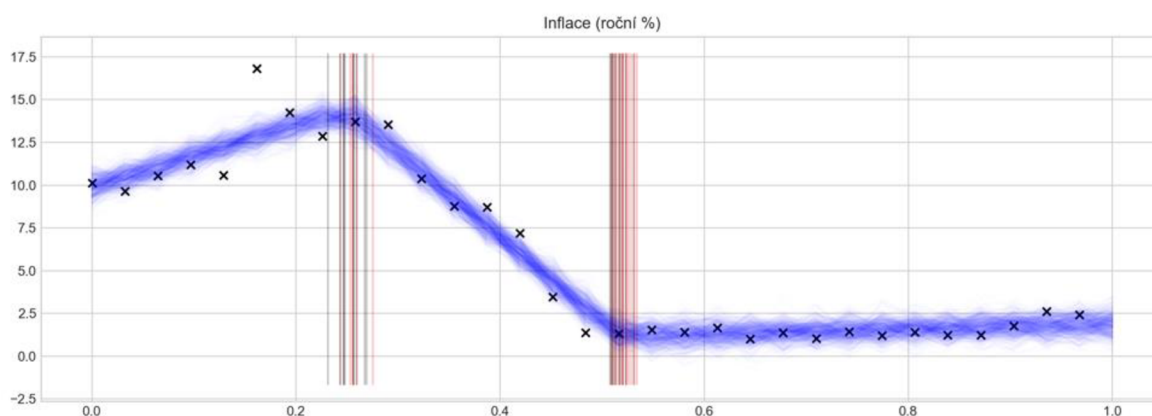
Metoda detekce bodu změny určila, že ke zlomům mohlo dojít kdykoliv, s největší pravděpodobností pak kolem bodů 0,4 (rok 2002) a body 0,6 a 0,7, tedy v letech 2000–2010.

Graf 25: Metoda přerušovaných časových řad pro HDP. Zdroj: Světová banka, 2021, Stata, vlastní zpracování.

Podle metody přerušovaných časových řad je zřejmé, že hrubý domácí produkt dlouhodobě roste. Do roku 2002 byl růst mírný, ale od roku 2002 až po současnost roste výrazněji. Průměrný roční nárůst před první intervencí byl statisticky významný ($p=0,000$). První intervence nevedla v úrovni trendu vývoje hrubého domácího produktu ke statisticky významné změně ($p=0,779$), ovšem v období po prvním intervenčním bodu došlo k významnému zvýšení tempa vývoje hrubého domácího produktu (ve srovnání s prvním obdobím, $p=0,000$). Ani druhá intervence nevedla ke statisticky významné změně v úrovni trendu ($p=0,474$), stejně tak období po druhém intervenčním bodu nevykazuje statisticky významnou změnu tempa ve srovnání s obdobím 2002–2016 ($p=0,903$).

3.1.2 Inflace

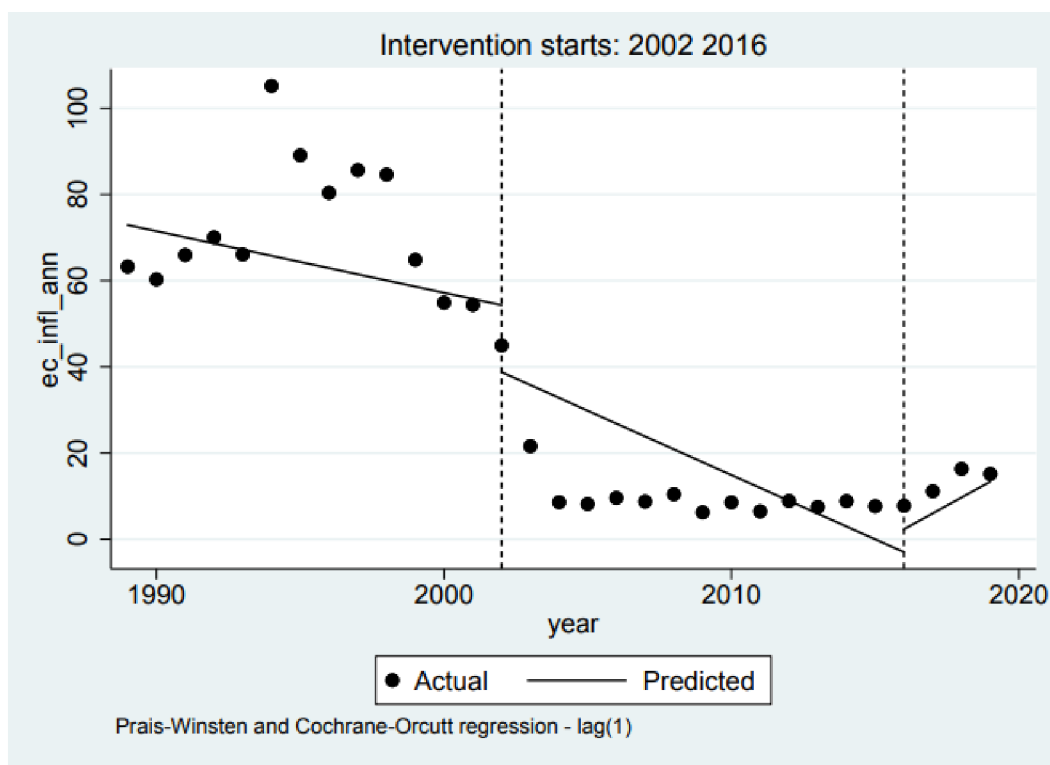

Graf 26: Detekce bodu změny pro inflaci. Zdroj: Světová banka, 2021, Python, vlastní zpracování.

Rozmezí osy x se pohybuje mezi lety 1990 a 2020 (tak, že hodnota 0,0 odpovídá roku 1989 a hodnota 1,0 odpovídá roku 2019). Za toto období pravděpodobně došlo ke dvěma zlomům, které se nacházely kolem bodu 0,25, tedy v letech 1997–1998, a 0,5, tedy v roce 2005.

V případě inflace model popisuje data dobře, protože nejistota v odhadu polohy obou bodů zlomu je poměrně malá. Rozptyl polohy bodů zlomu je menší než rok.

Tento výsledek naznačuje, že největší statisticky významné zlomy nastaly právě v devadesátých letech, které jsou často označovány jako tzv. ztracená dekáda. V roce 1994 také inflace dosahovala historického maxima, tedy 105,2 %. Lze říci, že za období po roce 2000 ke statisticky významné změně již nedošlo.

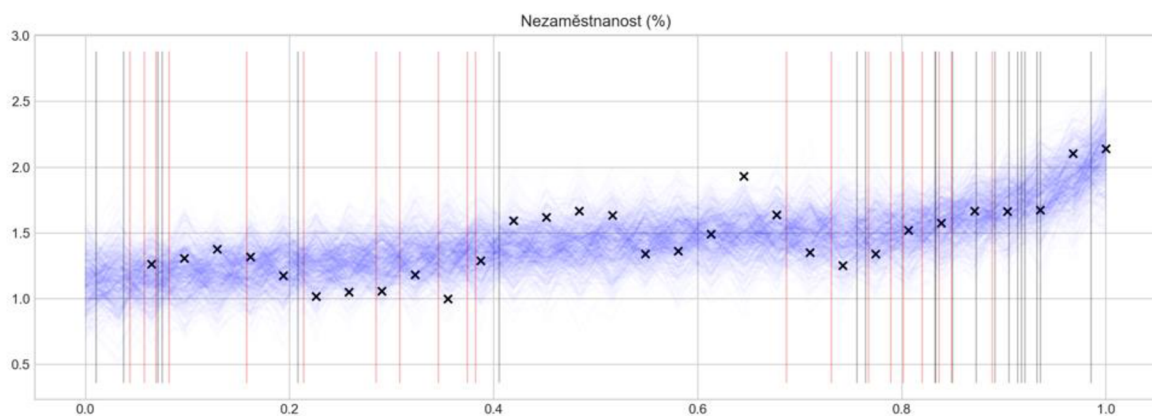
Graf 27: Metoda přerušovaných časových řad pro inflaci. Zdroj: Světová banka, 2021, Stata, vlastní zpracování.

V případě inflace metoda přerušovaných časových řad ilustruje změnu v dlouhodobém trendu v letech, kdy došlo k důležitým politickým změnám. V devadesátých letech byl dlouhodobý trend ze začátku spíše stagující. Po skokovém zvýšení v roce 1994 začala inflace klesat, a proto je i celý trend do roku 2002 mírně klesající, ale statisticky nevýznamný ($p=0,314$). V roce 2002 sice došlo ke skokovému snížení v úrovni trendu inflace, tento pokles ale nebyl statisticky významný ($p=0,131$). Ve srovnání s prvním obdobím (do roku 2002) byl trend poklesu mezi lety 2002 až 2016 výraznější, ale tato změna sklonu trendu nebyla statisticky významná ($p=0,507$).

Druhý zlomový rok (2016) však vedl ke zvýšení v úrovni trendu inflace, přičemž tato změna byla statisticky významná ($p=0,029$). Od roku 2016 navíc začala inflace opět narůstat, došlo tedy i ke statisticky významné změně trendu z poklesu na růst ($p=0,006$).

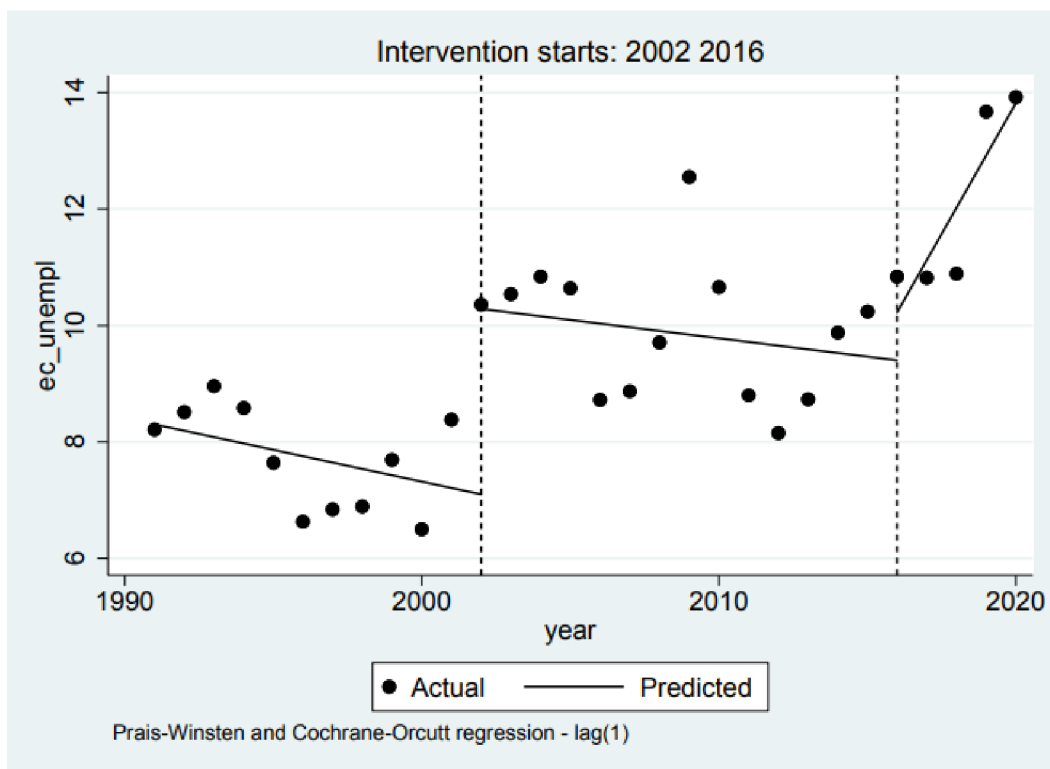
Zatímco první metoda detekce bodu změny určila dva pravděpodobné body, ve kterých došlo ke změně, metoda přerušovaných časových řad ukazuje statisticky významnou změnu v dlouhodobém trendu v letech 2002 a 2016. Od roku 2002 došlo k významnějšímu klesání inflace, zatímco v roce 2016 se dlouhodobý trend otočil a inflace začala znovu narůstat.

3.1.3 Nezaměstnanost

Graf 28: Detekce bodu změny pro nezaměstnanost. Zdroj: Světová banka, 2021, Python, vlastní zpracování.

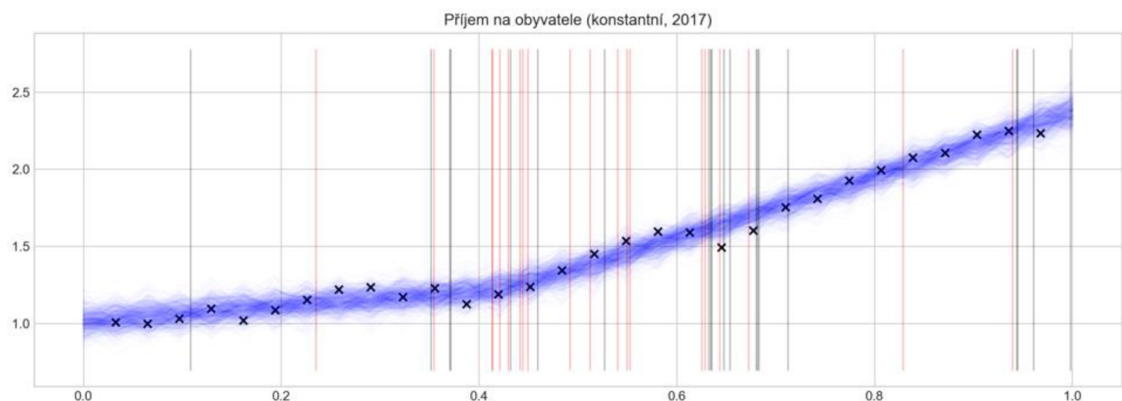
Indikátor nezaměstnanost vykazuje několik určených pravděpodobných bodů změny. Pokud předpokládáme, že v této časové řadě došlo ke dvěma zlomům, mohlo k nim dojít téměř kdykoliv, ale pravděpodobně ne mezi body 0,4 až 0,7 (2002–2011). Tato data nejsou příliš kompatibilní s hypotézou, že došlo ke dvěma zlomům.

Graf 29: Metoda přerušovaných časových řad pro nezaměstnanost. Zdroj: Světová banka, 2021, Stata, vlastní zpracování.

Ekonomický indikátor nezaměstnanosti v Turecku při metodě přerušovaných časových řad vykazuje dlouhodobě dva velmi odlišné trendy. V devadesátých letech měla nezaměstnanost tendenci klesat (stejně jako mezi lety 2002 a 2016), nicméně z jiných hodnot. Zatímco v devadesátých letech docházelo ke statisticky nevýznamnému poklesu ($p=0,285$), při první intervenci došlo ke statisticky významnému zvýšení úrovně trendu nezaměstnanosti ($p=0,001$). Mezi lety 2002 a 2016 však opět docházelo k průměrnému poklesu nezaměstnanosti (byť ta ve skutečnosti hodně kolísala) v podobném trendu jako v předintervenčním období - změna trendu tedy nebyla statisticky významná ($p=0,711$). Druhá intervence, která nastala v roce 2016, sice přinesla marginální zvýšení v úrovni trendu nezaměstnanosti, to však nebylo statisticky významné ($p=0,261$). Třetí období (2016–2020) však bylo charakteristické rostoucím trendem, který se tak statisticky významně odlišoval od trendu předchozího období ($p=0,000$). Z grafu je nicméně patrné, že k růstu nezaměstnanosti dochází již od roku 2012.

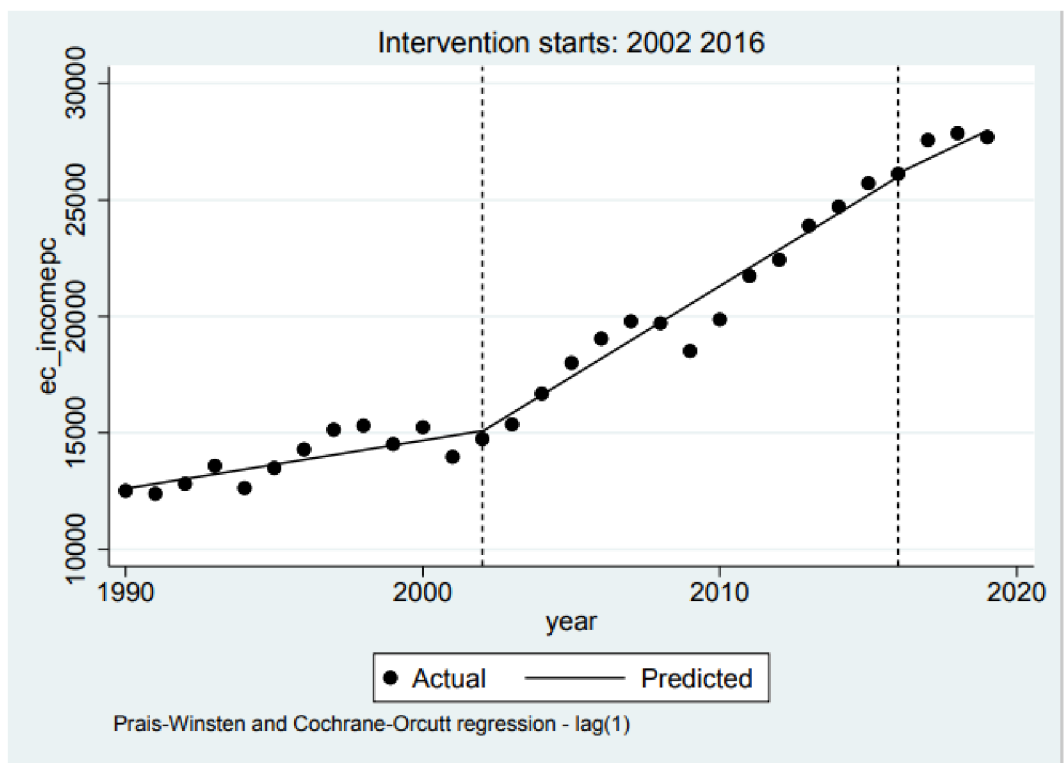
3.1.4 Příjem na obyvatele

Graf 30: Detekce bodu změny pro příjem na obyvatele.

Zdroj: UNDP, 2021, Python, vlastní zpracování.

Pokud předpokládáme, že došlo ke dvěma zlomům, nejpravděpodobnější body budou 0,4 (rok 2003) a mezi 0,6–0,7 (2009–2010).

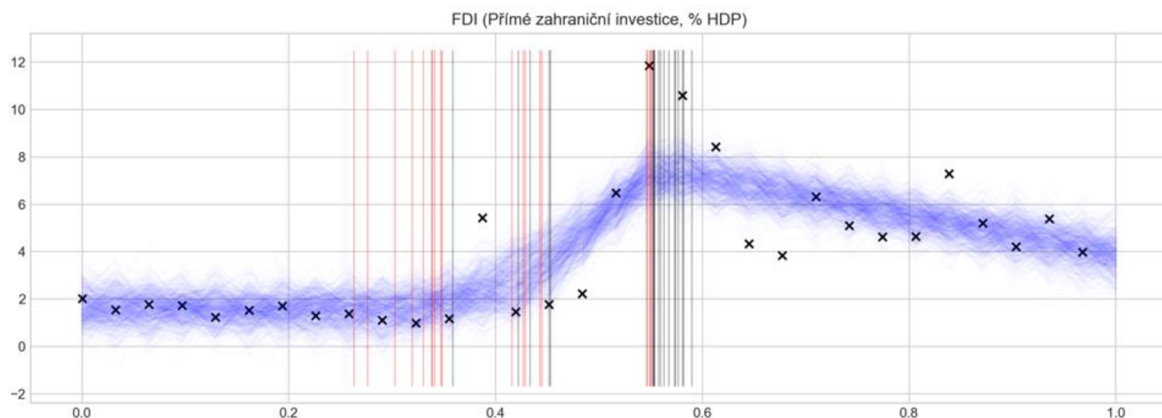

Graf 31: Metoda přerušovaných časových řad pro příjem na obyvatele.

Zdroj: UNDP, 2021, Stata, vlastní zpracování.

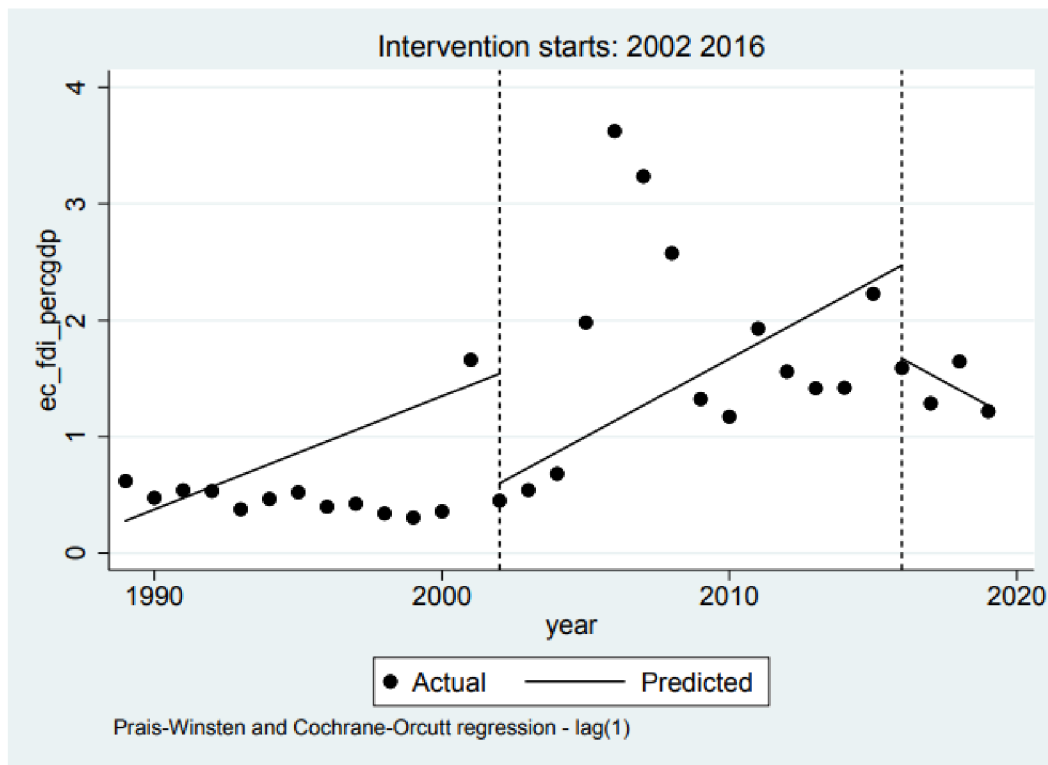
Metodou přerušovaných časových řad se zjistilo, že v devadesátých letech docházelo k mírnému, ale statisticky významnému nárůstu příjmu na obyvatele ($p=0,019$). V prvním bodě změny, v roce 2002, v úrovni trendu ($p=0,965$) nedošlo ke změně. Mezi lety 2002 a 2016 však HDP na obyvatele rostlo ve srovnání s předchozím obdobím významně rychleji ($p=0,000$). Ani v roce 2016 nedošlo ke změně úrovně trendu ($p=0,733$), podobně ani změna skonu trendu v období po roce 2016 nebyla ve srovnání s předchozím obdobím statisticky významná ($p=0,448$).

3.1.5 Přímé zahraniční investice

*Graf 34: Detekce bodu změny pro přímé zahraniční investice.
Zdroj: Světová banka, 2021, Python, vlastní zpracování.*

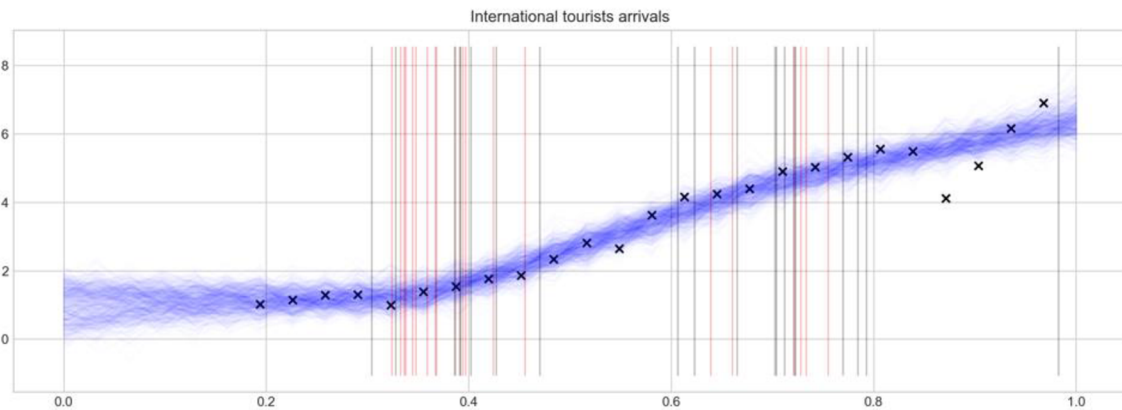
Metoda detekce bodu změny v tomto případě určuje, že dvě změny nastaly pravděpodobně v bodech 0,35, tedy v roce 2001, a po bodu 0,55, tedy v roce 2007.

*Graf 35: Metoda přerušovaných časových řad pro přímé zahraniční investice.
Zdroj: Světová banka, 2021, Stata, vlastní zpracování.*

Indikátor přímých zahraničních investic vykazuje v prvních dvou zkoumaných obdobích dva podobně rostoucí (a statisticky nevýznamné) trendy, ve třetím období po intervenci v roce 2016 je však trend opačný, tedy klesající (nicméně také statisticky nevýznamný). V bodech první i druhé intervence však dochází ke statisticky významným změnám trendu ($p=0,051$ a $p=0,007$), byť v prvním případě se jedná o marginální významnost na 10% hladině.

3.1.6 Příjezd zahraničních turistů

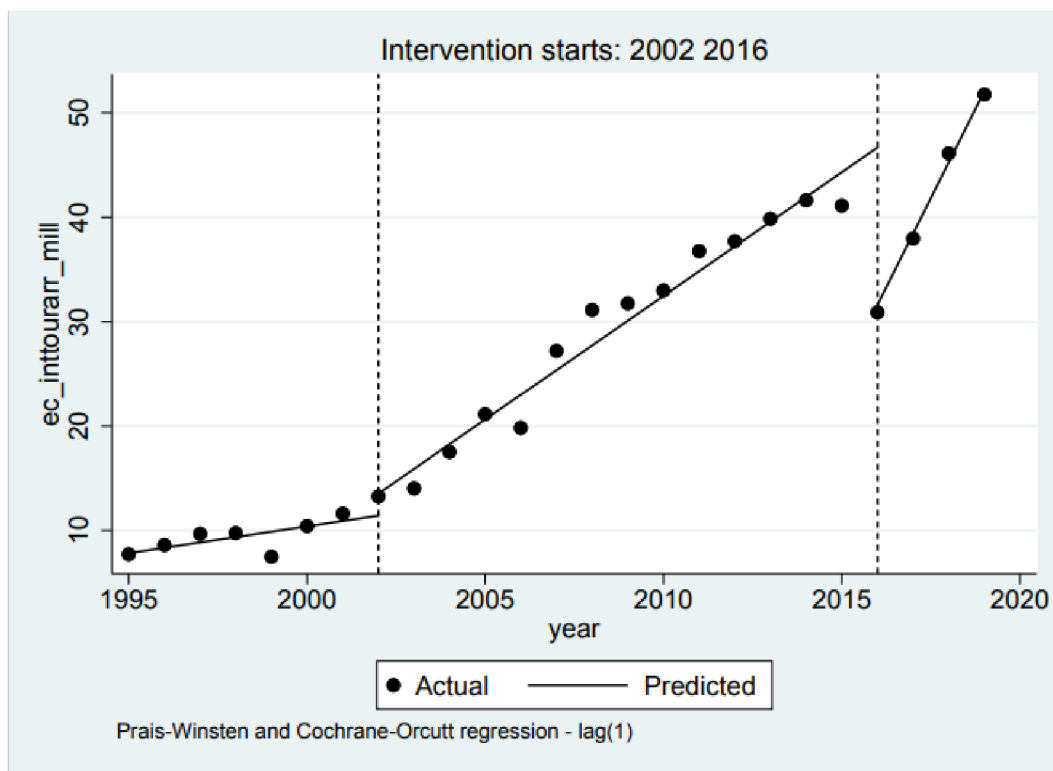

Graf 32: Detekce bodu změny pro příjezd zahraničních turistů.
Zdroj: Statista, 2021, Python, vlastní zpracování.

Při předpokladu dvou zlomů jsou zde určena jejich pravděpodobná období. První nastal mezi lety 2000–2002 a druhý mezi lety 2009–2013.

Data k příjezdu zahraničních turistů jsou k dispozici až od roku 1995, proto je první část grafu až k bodu 0,2 bez naznačených pravděpodobných bodů zlomu. To samé platí po roce 2019, kdy taktéž chybí data.

Hodnoty pro příjezdy mezinárodních turistů se obecně průměrně navyšují. Metoda detekce bodu změny určila několik pravděpodobných bodů změny. S největší pravděpodobností nastal zlom mezi lety 0,3 a 0,4, což byly v reálu roky 1999 až 2002. Dále byla detekována změna kolem bodu 0,7, což by odpovídalo období kolem roku 2011.

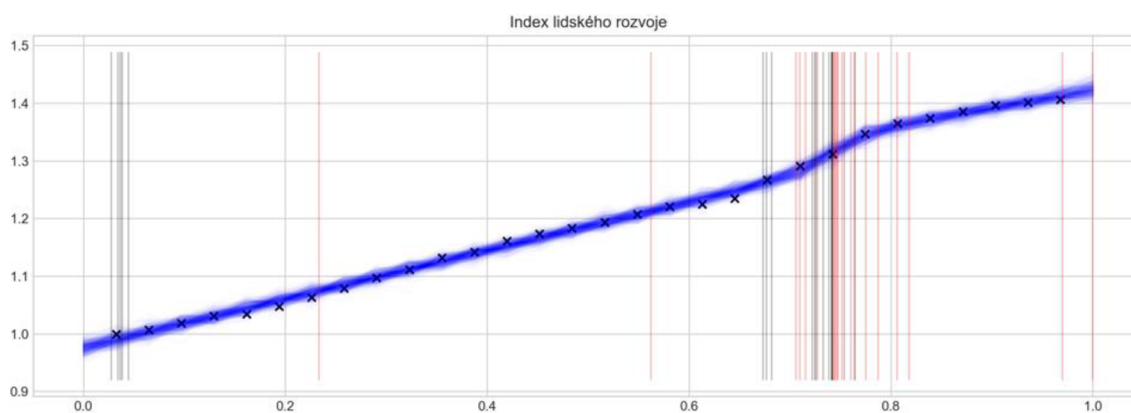

Graf 33: Metoda přerušovaných časových řad pro příjezd zahraničních turistů.
Zdroj: Statista, 2021, Stata, vlastní zpracování.

Indikátor příjezd zahraničních turistů má v každém ze tří zkoumaných období odlišně stoupající dlouhodobý trend. Zatímco v prvním období devadesátých let se jedná o mírný (ale statisticky významný; $p = 0,007$) nárůst, mezi lety 2002 až 2016 přišel růst ve srovnání s předchozím obdobím ještě významně rychlejší ($p=0,000$). Změna úrovně trendu mezi prvními dvěma obdobími nebyla významná ($p=0,153$). Po rapidním poklesu úrovně trendu v roce 2016 ($p=0,000$) však příliv zahraničních turistů rostl ještě rychleji než v předchozím období ($p=0,000$).

3.2 Politické indikátory

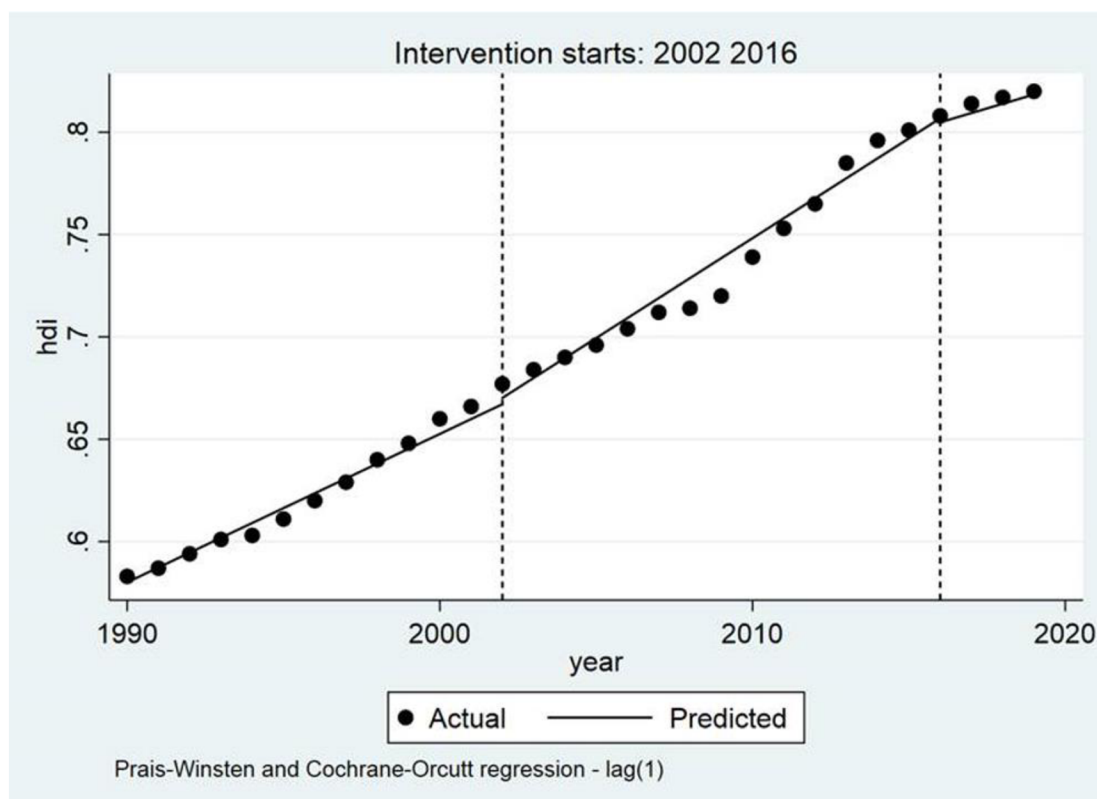
3.2.1 Index lidského rozvoje (HDI)

Graf 36: Detekce bodu změny pro index lidského rozvoje.

Zdroj: Country Economy, 2022, Python, vlastní zpracování.

V případě Indexu lidského rozvoje metoda odhalila, že jedna změna s největší pravděpodobností nastala kolem bodu 0,75, tedy kolem let 2012–2013.

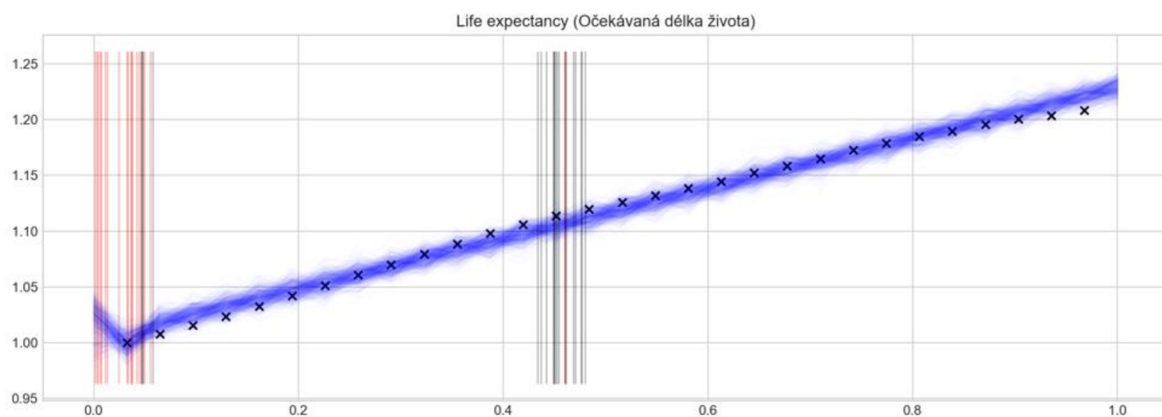
Graf 37: Metoda přerušovaných časových řad pro index lidského rozvoje.

Zdroj: Country Economy, 2022, Stata, vlastní zpracování.

Rozvojový indikátor Indexu lidského rozvoje vykazuje ve třech zkoumaných obdobích stoupající tendence. V prvním předintervenčním období vykazuje statisticky významný růst ($p=0,000$). V bodě první ani druhé intervence se nejedná o statisticky významnou změnu úrovně trendu ($p=0,235$ a $p=0,458$). Růst ve druhém období je však rychlejší než v prvním období ($p=0,039$), zatímco ve třetím období je pomalejší než ve druhém ($p=0,018$).

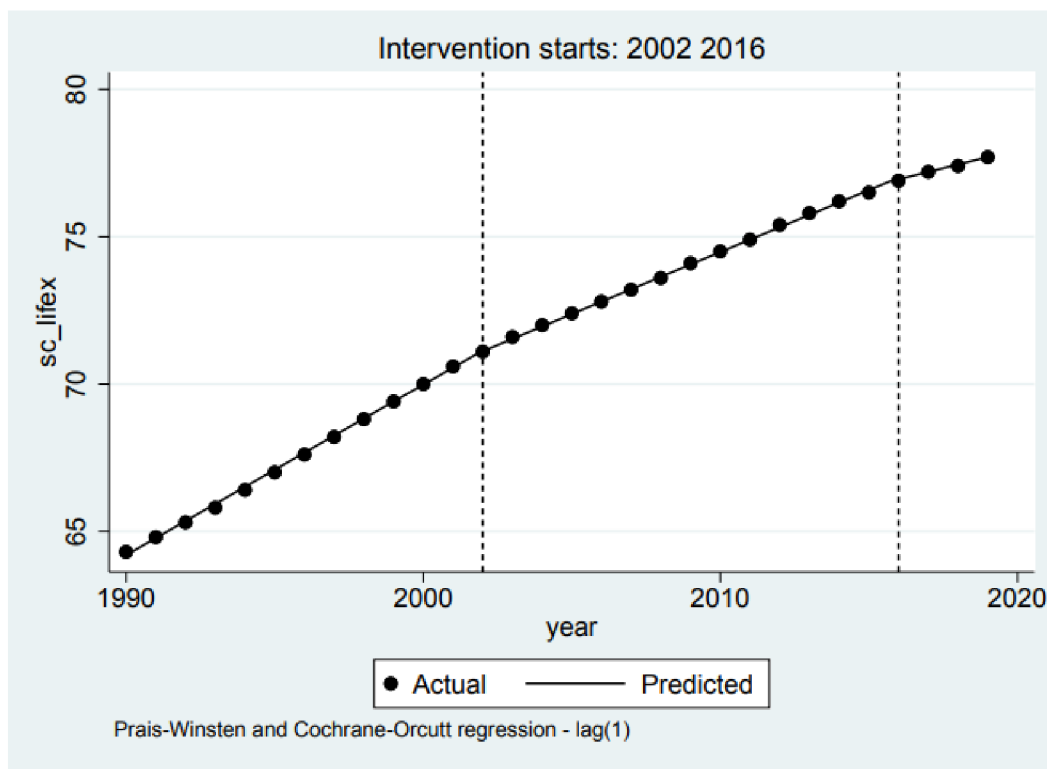
3.3 Sociální indikátory

3.3.1 Očekávaná délka života

*Graf 38: Detekce bodu změny pro očekávanou délku života.
Zdroj: Světová banka, 2021, Python, vlastní zpracování.*

V tomto případě jsou data lineární a skoro odpovídají přímce. Tím pádem hledat dva body zlomu není rozumné, proto model nemohl určit polohu jednoho ze zlomů a lokalizoval ho před začátek datové sady. Interpretace pro tento indikátor je, že tento model není vhodný. Vhodnější model by byl takový, kde i samotný počet bodů zlomu je předmětem odhadu.

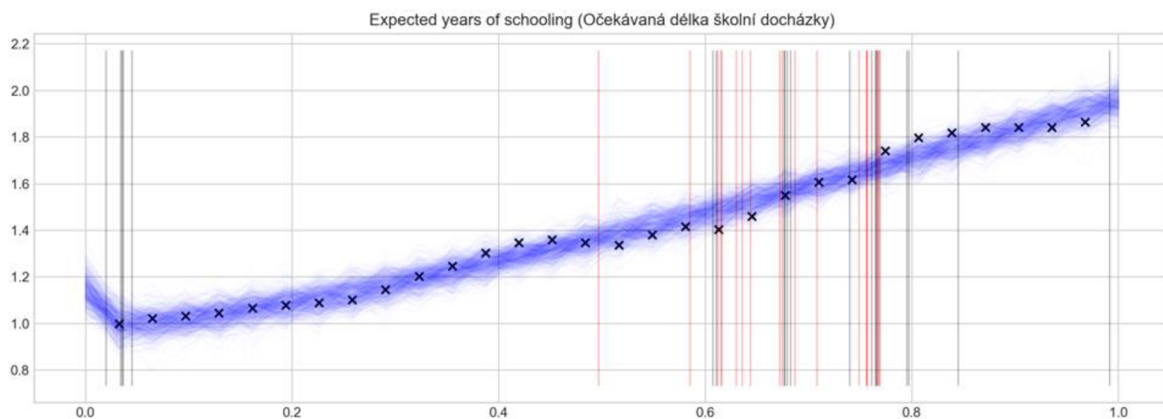

Graf 39: Metoda přerušovaných časových řad pro očekávanou délku života.
Zdroj: Světová banka, 2021, Stata, vlastní zpracování.

Očekávaná délka života v Turecku dlouhodobě roste. Co se týká průměrného ročního nárůstu před první intervencí, zde výsledky dokazují statisticky velmi významnou změnu ($p > 0,000$). První intervence nevedla ke statisticky významné změně úrovně trendu ($p > 0,635$), nicméně po roce 2002 dochází ke statisticky významnému zpomalení (ve srovnání s předintervenčním obdobím; $p = 0,000$). Tento vývoj pokračoval i dále – zatímco rok 2016 neznamenal změnu úrovně trendu ($p = 0,120$), v následujícím období rychlost růstu očekávané délky dožití ve srovnání s obdobím 2002–2016 ($p = 0,000$) statisticky významně poklesla.

3.3.2 Vzdělání

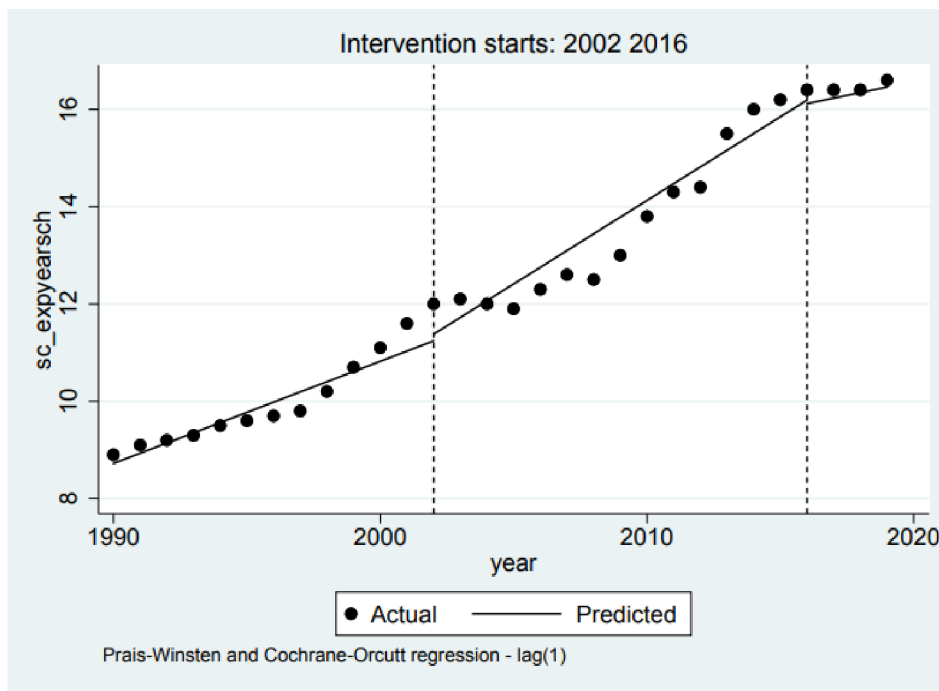
Očekávaná délka školní docházky

Graf 40: Detekce bodu změny pro očekávanou délku školní docházky.

Zdroj: UNDP, 2021, Python, vlastní zpracování.

I v tomto případě tento model není vhodný. Pokud bychom hledali pouze jeden bod zlomu, byl by to bod 0,75, tedy roky 2012–2013. Vhodnost tohoto modelu je však diskutabilní (viz výše)

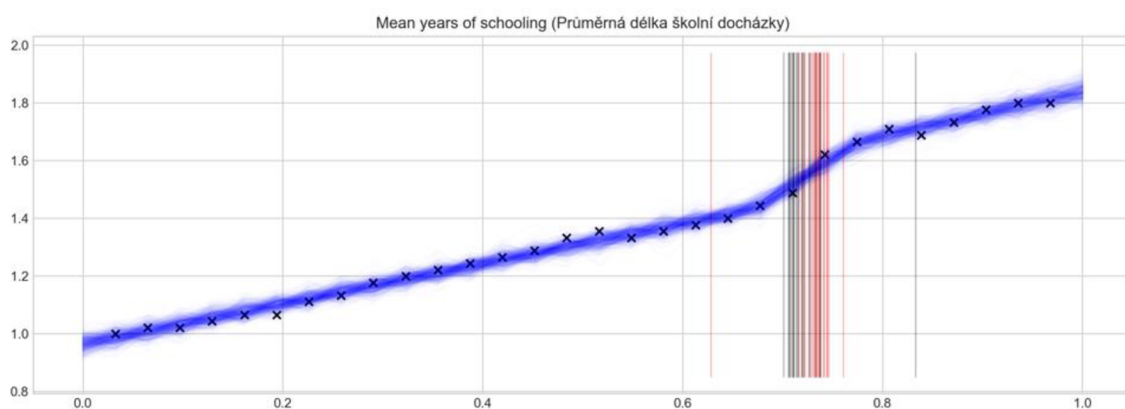

Graf 41: Metoda přerušovaných časových řad pro očekávanou délku školní docházky.

Zdroj: UNDP, 2021, Stata, vlastní zpracování.

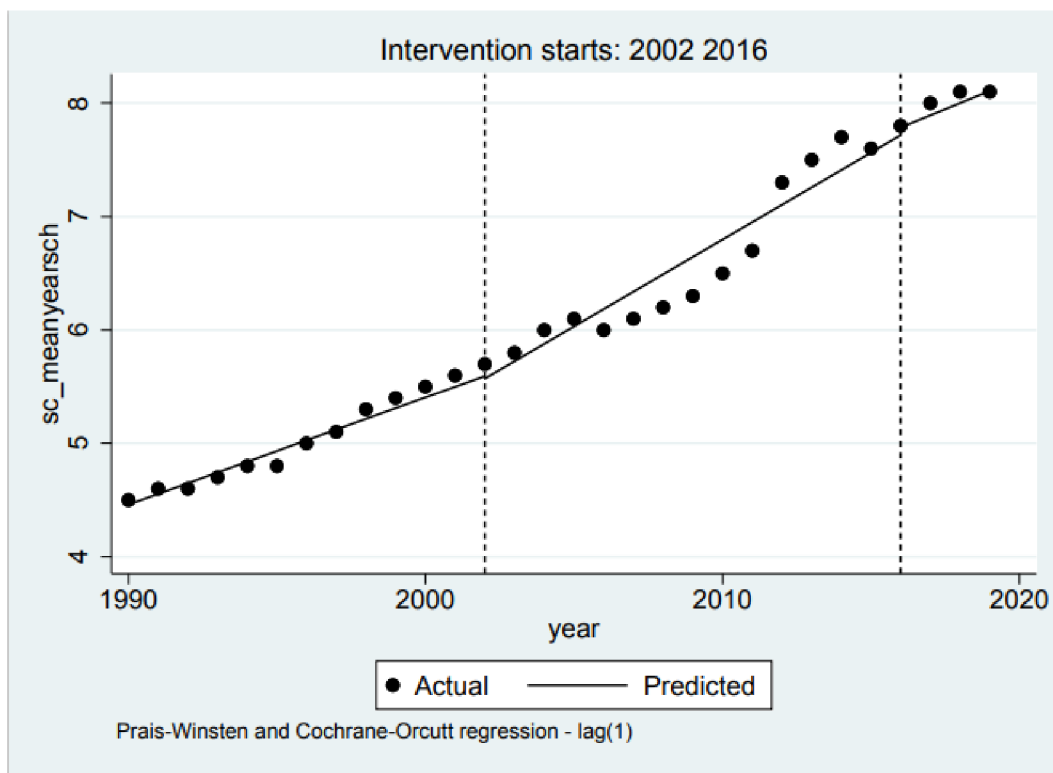
Dlouhodobý trend v očekávané délce školní docházky je narůstající, a to ve všech zkoumaných obdobích. Průměrný roční nárůst před první intervencí byl statisticky významný ($p=0,000$). Při první intervenci nedošlo ke statisticky významné změně úrovně trendu ($p=0,566$), stejně tak po prvním intervenčním bodu výsledky nedokazují statisticky významné zrychlení růstu oproti předchozímu období ($p=0,103$). Druhá intervence v roce 2016 také nevedla ke statisticky významné změně v úrovni trendu ($p=0,673$), avšak v posledním období růst indikátoru ve srovnání s roky 2002–2016 zpomalil (na 10% hladině významnosti; $p=0,084$).

Průměrná délka školní docházky

*Graf 42: Detekce bodu změny pro průměrnou délku školní docházky.
Zdroj: UNDP, 2021, Python, vlastní zpracování.*

U indikátoru průměrné délky školní docházky model našel dva zlomy v těsné blízkosti kolem bodu 0,7, tedy v letech 2011–2012.

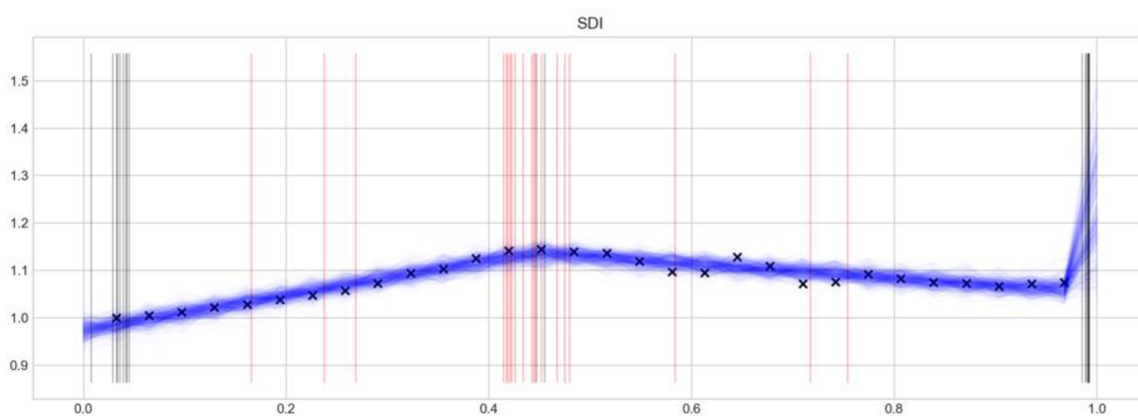

Graf 43: Metoda přerušovaných časových řad pro průměrnou délku školní docházky.
Zdroj: UNDP, 2021, Stata, vlastní zpracování.

Průměrná délka školní docházky dlouhodobě roste. Průměrný roční nárůst před první intervencí byl statisticky významný ($p=0,000$). První intervence nevedla v úrovni růstu ke statisticky významné změně ($p=0,757$). Po prvním intervenčním bodu došlo ve srovnání s předintervenčním trendem ke statisticky významnému zrychlení růstu ($p=0,040$). Druhá intervence nevykazuje ve své výši statisticky významnou změnu ($p=0,469$), v posledním období však dochází ve srovnání s roky 2002–2016 k mírnému zpomalení, které však není statisticky významné ($p=0,513$).

3.4 Environmentální indikátory

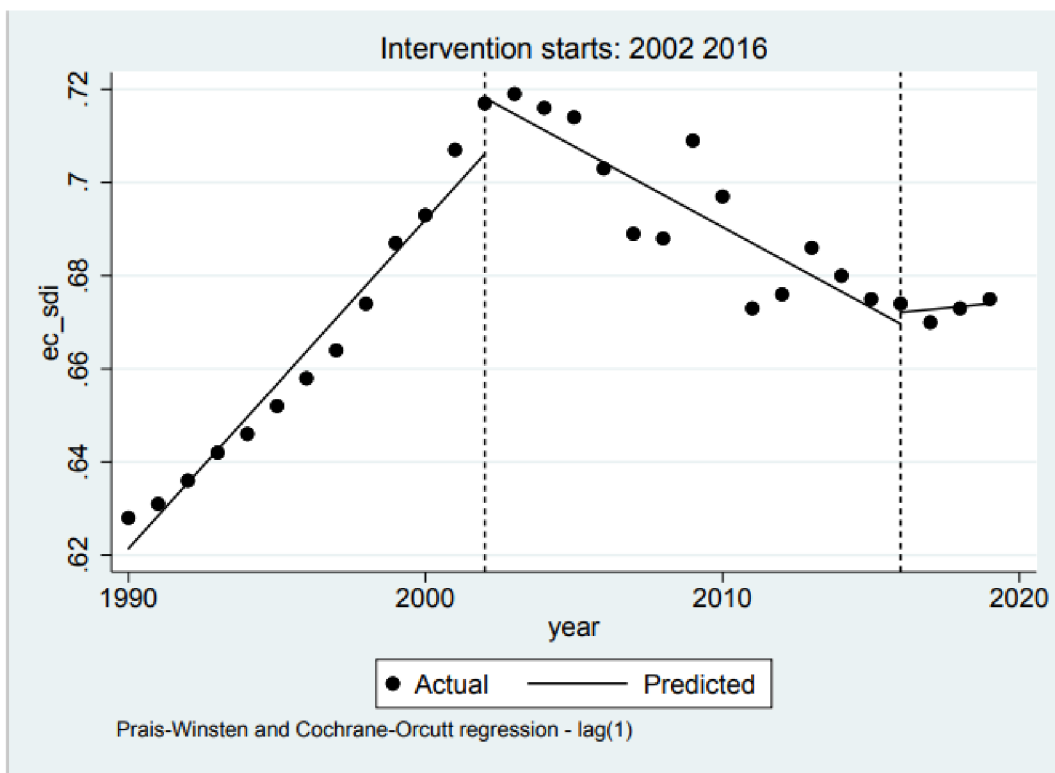
3.4.1 Index udržitelného rozvoje (SDI)

*Graf 44: Detekce bodu změny pro index udržitelného rozvoje.
Zdroj: Světová banka, 2021, Python, vlastní zpracování.*

U Indexu udržitelného rozvoje model našel jeden pravděpodobný bod zlomu, který by odpovídal roku 2003–2004. Druhý bod není, proto je lokalizovaný před začátkem datové sady nebo po jejím konci.

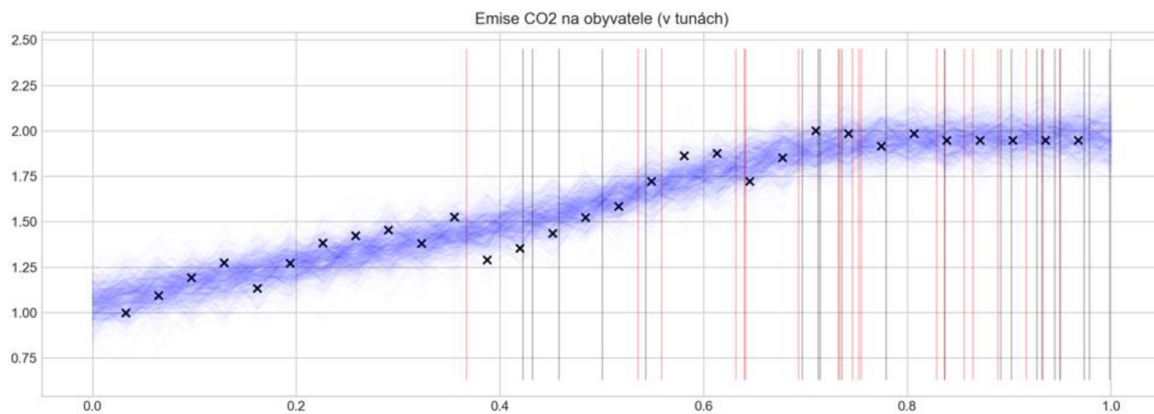
Detekce bodu změny určila dva hlavní body, a to v letech kolem roku 1991 (bod po 0,0) a v rozmezí let 2003–2004. I zde hodnoty kopírují politickou změnu, výsledky voleb a začátek vlády AKP.

Graf 45: Metoda přerušovaných časových řad pro index udržitelného rozvoje.
Zdroj: Světová banka, 2021, Stata, vlastní zpracování.

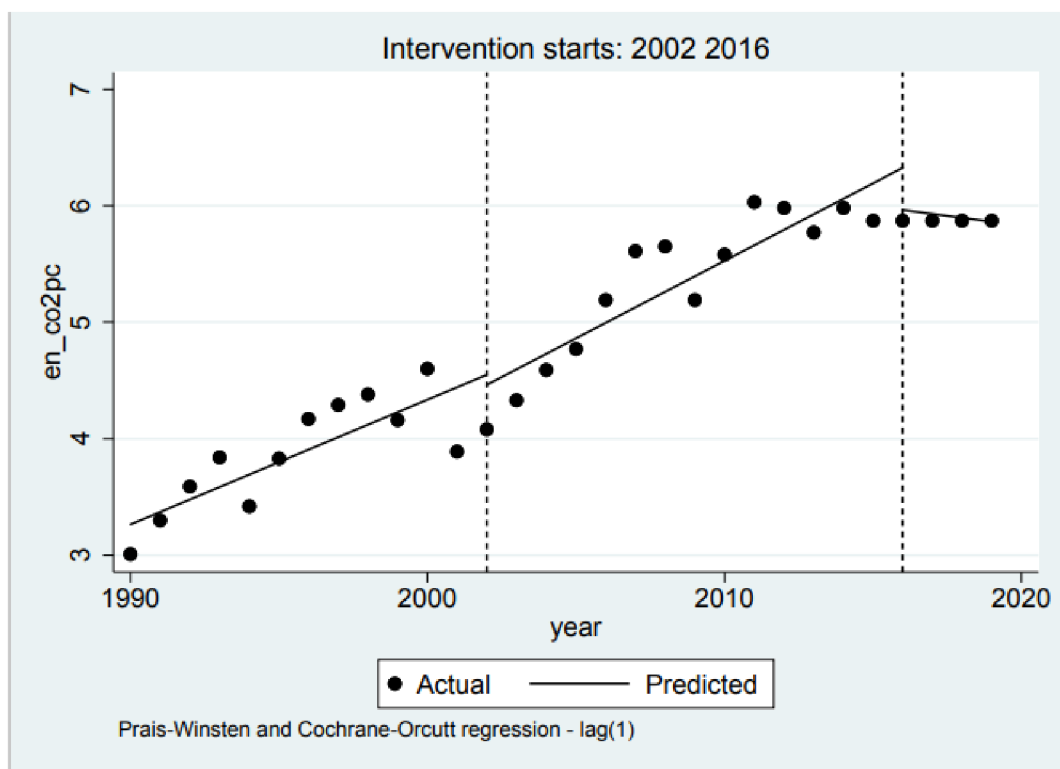
Index udržitelného rozvoje vykazuje v jednotlivých zkoumaných obdobích tři odlišné trendy. Průměrný roční nárůst před první intervencí byl statisticky významný ($p=0,000$). V roce 2002 lze také pozorovat statisticky významné zvýšení úrovně trendu ($p=0,022$), nicméně v období po první intervenci došlo k poklesu SDI – ve srovnání s předintervenčním obdobím (růst) se tak jedná o statisticky významný pokles ročního trendu ($p=0,000$). Ve druhém intervenčním roce nedošlo ke statisticky významné změně úrovně trendu ($p=0,590$), avšak SDI začal znovu růst, což byla oproti předchozímu období ($p=0,000$) v dynamice SDI významná změna.

3.4.2 Emise CO₂

Graf 46: Detekce bodu změny pro emise CO₂. Zdroj: Our World in Data, 2021, Python, vlastní zpracování.

U indikátoru emisí CO₂ mohlo ke zlomům dojít téměř kdykoliv po roce 2002. Docela jistě k němu nedošlo před rokem 2002.

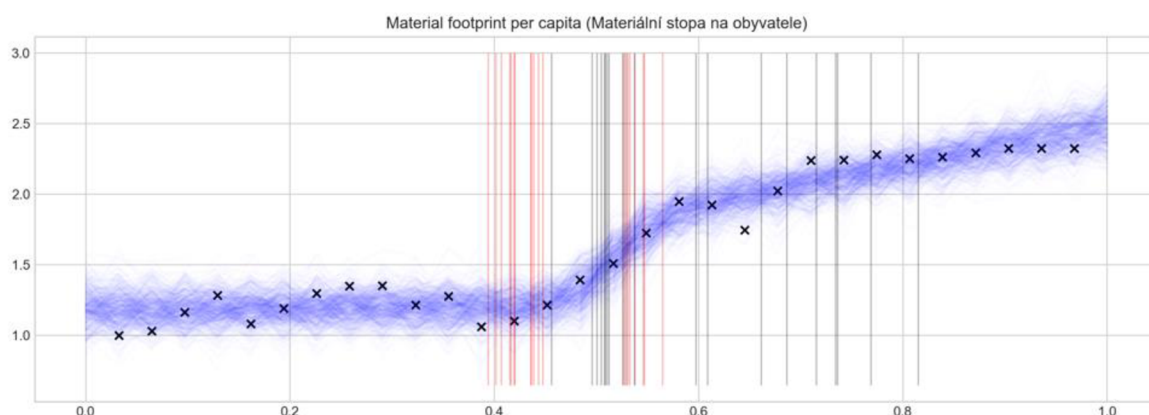

Graf 47: Metoda přerušovaných časových řad pro emise CO₂ na obyvatele. Zdroj: Our World in Data, 2021, Stata, vlastní zpracování.

Emise CO₂ na obyvatele vykazují dva dlouhodobé typy trendů. Mezi lety 1990–2016 byl trend vzrůstající, naopak od roku 2016 mírně klesá. Průměrný roční nárůst před první intervencí byl statisticky významný na 5% hladině významnosti ($p=0,017$).

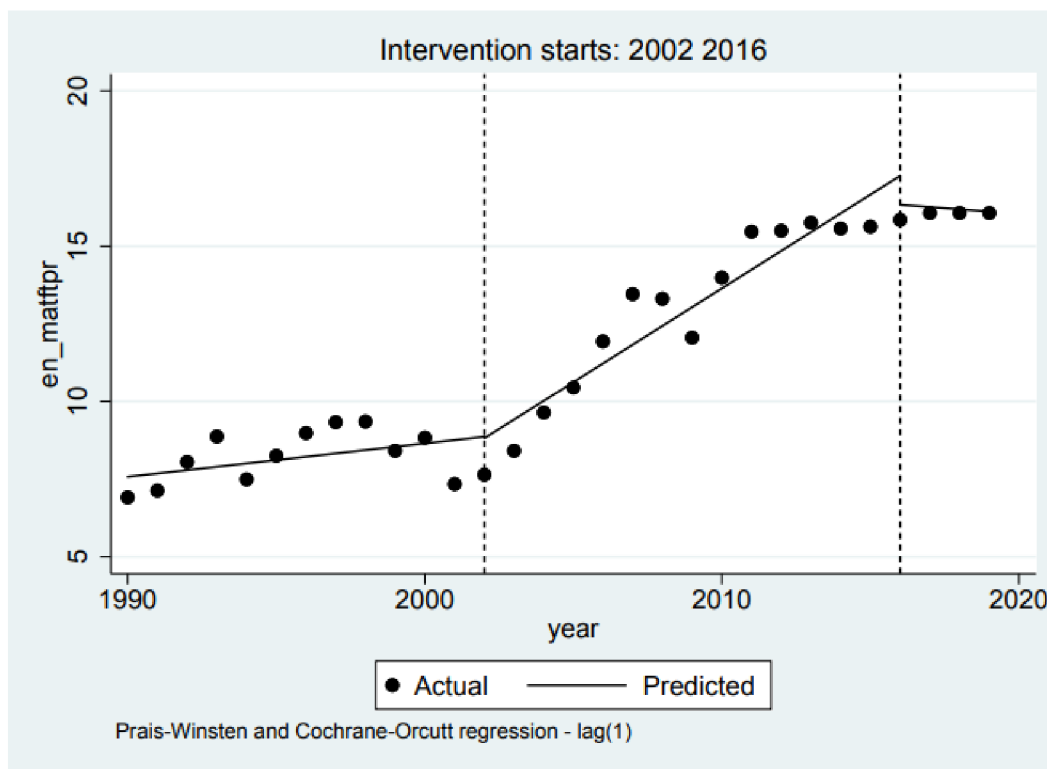
Při první intervenci nedošlo ke statisticky významnému poklesu v úrovni trendu ($p=0,799$). Po prvním intervenčním bodu a ve druhém zkoumaném období také nedošlo ke statisticky významné změně tempa růstu indikátoru ($p=0,608$). Naopak druhá intervence vedla ke statisticky významnému snížení v úrovni trendu ($p=0,017$) a podobně také období po druhé intervenci vykazovalo v tempách růstu statisticky významný pokles ($p=0,000$) oproti předchozímu období. V posledním období CO₂ emise na obyvatele spíše stagnují či mírně klesají.

3.4.3 Materiální stopa

Graf 48: Detekce bodu změny pro materiální stopu. Zdroj: UNDP, 2021, Python, vlastní zpracování.

Zde jsou body zlomu docela zaostřené. První bod zlomu se nachází kolem let 2002–2003 a druhý kolem let 2006–2007.

Graf 49: Metoda přerušovaných časových řad pro materiální stopu.
Zdroj: UNDP, 2021, Stata, vlastní zpracování.

Materiální stopa vykazuje tři typy dlouhodobých trendů, mírný nárůst (1990–2002), strmý nárůst (2002–2016) a mírný pokles (2016–2020). Průměrný roční nárůst před první intervencí nebyl statisticky významný ($p=0,34$). První intervence nevedla v úrovni trendu materiální stopy k významné změně ($p=0,952$). Naopak po prvním intervenčním bodu došlo v porovnání s předintervenčním obdobím k výraznému zvýšení ročního trendu ($p=0,002$). Druhá intervence vedla ke statisticky významnému snížení úrovně trendu vývoje materiální stopy ($p=0,037$). V období po druhé intervenci došlo ke statisticky významnému zpomalení dynamiky ($p=0,000$), když se růst z let 2002–2016 změnil na pokles v posledním zkoumaném období.

4. ALTERNATIVNÍ SCÉNÁŘE

Foresight scénáře se používají ke zlepšení našeho chápání různých budoucích jevů, mohou informovat veřejnost nebo zúčastněné strany a ovlivňovat tak jejich další rozhodování při tvoření nových strategií a politik. (Fahey a Randall, 1997) Mohou být použity v různých kontextech, jako například zde, kdy známe určité proměnné, ale musíme poskytnout narativy o projekcích konkrétních typů budoucnosti. Ratcliffe (2002) například charakterizuje scénáře jako poskytování alternativních obrazů (spíše než explorační trendů ze současnosti), zahrnující kvalitativní perspektivy i kvantitativní údaje a hodnocení ostrých diskontinuit. Pro tuto práci jsou použity čtyři krátkodobé scénáře (obvykle co nejpřesnější), aby bylo možné načrtnout možné situace dalšího vývoje v Turecku v dalších letech. Tři je minimální počet scénářů, které se běžně používají. Při vytváření scénářů je použit přístup Petera Schwartze (1996), který zahrnuje hnací síly a jejich pořadí podle důležitosti a nejistoty. Na základě kombinace rozvíjejících se událostí a dat budou vyhodnoceny velikosti změn, které by mohly nastat různými směry.

V případě této disertační práce se jedná o makroscénáře, které se zabývají možnými pohledy na národní politické, sociální a ekonomické podmínky v Turecku. Tyto scénáře se dělí na pozitivní, stagnující a negativní podle toho, jaké dopady mají zvýšení/snížení jednotlivých veličin a jejich vzájemný vztah.

Z výsledků ve Statě a korelačního matrixu (viz příloha 2) vyplývá, že spolu vzájemně korelují všechny zkoumané indikátory kromě Indexu udržitelného rozvoje (SDI). Pro vytvoření čtyř alternativních scénářů jsou tedy vytvořeny tzv. clustery (klastry) slučující indikátory, které spolu souvisí. Vycházejí tedy z grafů, které vyplývají z metody přerušovaných časových řad.

Na základě tohoto faktu jsou vybrány čtyři indikátory, jejichž vzájemným vztahem a trendem (zvýšením či snížením jednotlivého indikátoru) vznikne scénář. Za ekonomické indikátory jsou to nezaměstnanost a inflace a za sociální indikátory jsou vybrané očekávaná délka života a průměrná doba školní docházky. Z těchto čtyř jsou potom vytvořeny dvě hlavní skupiny jejichž trend a vztah se mění.

Scénáře budou rozděleny jako rostoucí (žádoucí, pozitivní), klesající (varovný, negativní) a stagnující (neutrální) průběh dalšího rozvoje.

Tabulka 13: Označení skupin vybraných indikátorů, které budou použity k vytvoření scénářů.

Vlastní zpracování.

Ekonomické indikátory (A)	Sociální indikátory (B)
Nezaměstnanost	Očekávaná délka života
Inflace	Průměrná doba školní docházky

Tabulka 14: Grafický přehled jednotlivých scénářů a trendu indikátorů. Vlastní zpracování.

Scénář 1 ↓↑ AB Pozitivní, žádoucí	Scénář 2 ↓↓ AB Negativní, varovný
Scénář 3 ↑↓ AB Negativní, varovný	Scénář 4 ↑↑ AB stagnující

4.1 Scénář 1 - Žádoucí vývoj – „Světlé zítřky“

Pozitivní vývoj Turecka by mohl být definován nízkou mírou nezaměstnanosti a inflace a zároveň vysokou očekávanou délkou života a průměrnou délkou školní docházky. V praxi by tento model znamenal, že turecká populace bude vzdělaná a bude se dožívat vysokého věku, zároveň však bude dostatek pracovních míst. To bude znamenat, že vzroste i příjem na osobu. Nízká inflace zaručí kupní sílu a ekonomický růst. Vzdělání obyvatelé najdou uplatnění na pracovním trhu a sníží se i brain drain do ostatních zemí. Klesne počet obyvatel žijících v absolutní chudobě a obecně se zvýší kvalita života. Tím, že by lidé měli relativně dobré vzdělání a stabilní práci, mohli by utrácet za kvalitnější potraviny, zdravější trávení volného času, mohli by cestovat anebo lépe bydlet. Ve vyšším věku by tím pádem předcházeli nemocem, ale zároveň by si spíše mohli dovolit kvalitní (nebo soukromou) zdravotní péči, která je v Turecku na lepší úrovni než státní.

Pokud se pozitivní ekonomicko-sociální vývoj promítne i do politické situace, znamenalo by to, že Turecko bude stabilním státem, do kterého budou proudit přímé zahraniční investice a bude zaznamenávat příliv mezinárodních turistů. Domácí i mezinárodní turismus bude tvořit nezanedbatelné procento hrubého domácího produktu, ze kterého mohou poté těžit i sami občané (implementací rozvážných sociálních politik a například podpory sociálně slabších nebo znevýhodněných³² skupin). Zároveň bude kladen důraz na rozvoj turisticky vyhledávaných regionů jako například pobřeží Egejského moře, Turecká řiviera či Istanbul, kde se zlepší kvalita nabízených služeb a infrastruktura.

Pro vytváření efektivních rozhodování vedoucích ke kýženému cíli je nezbytné, aby veřejná správa využívala všechny dostupné informace a plně spolupracovala se všemi zúčastněnými aktéry. Předpokladem k takovému vývoji je politická vůle a schopnost přijímat taková opatření a reformy, jež povedou k potřebným změnám ve společnosti na všech úrovních (politická, ekonomická, sociální atd.)

4.2 Scénář 2 – „Práci máme, to nám stačí. Víc se neptáme, ani nechceme.“

Další možností budoucího vývoje Turecka je pokles ekonomických indikátorů, tedy snížená nezaměstnanost i inflace, zároveň však klesající očekávaná délka života a průměrná délka školní docházky. Tento scénář by mohl být definován jako stagnující, protože nedochází k velkému posunu v rozvoji. Ekonomický růst nenastává, protože obyvatelstvo nemá za co utrácet, a sociální indikátory se zhoršují. V praxi by toto znamenalo, že vzdělanost obyvatelstva klesne, nicméně nezaměstnanost nebude vysoká. Z toho vyplývá, že by byli obyvatelé zaměstnání na nekvalifikovaných pracovních pozicích, kde by nebylo požadované například vysokoškolské vzdělání.

Z hlediska přímých zahraničních investic by byla situace stále stejná, chyběla by kvalifikovaná pracovní síla, která by byla nahrazena zahraničními pracovníky. Zahraniční firmy by profitovaly z levné pracovní síly a investoři by si stále drželi potřebné know-how.

³² Znevýhodněnými skupinami jsou myšleny například osoby se zdravotním postižením, matky samoživitelky, migranti, uprchlíci, obyvatelé jiných etnik, rodiny s nižším vzděláním nebo bez příjmů

Pokud by se neměnila bezpečnost státu a nevzrůstala kriminalita a situace v Turecku by byla nadále stabilní, zahraniční investoři by hledali možnosti, jak se dostat na tamní trh. Za této situace by ani neklesaly příjmy z turismu, které by navyšovaly rozpočet ve státní pokladně.

4.3 Scénář 3 – „Neutrácíme za lepší a kvalitnější život, protože nemáme peníze.“

Pokud se růst a pokles veličin z prvního scénáře prohodí, nastává opačný efekt, a tím je negativní alternativní scénář. Při zvyšování nezaměstnanosti a inflace se snižuje příjem na obyvatele. To má za následek zhoršování kvality života, neschopnost kumulovat finanční prostředky a zpětně je investovat. V případě, že je kvalitní zdravotní ošetření možné pouze v soukromých nemocnicích či jiných soukromých zdravotních zařízeních, chudé obyvatelstvo si péči nemůže dovolit. Tím se implicitně snižuje i očekávaná délka života. Snižování průměrné doby školní docházky má za následek nevzdělané a nekvalifikované obyvatelstvo, kterému se snižuje pravděpodobnost uplatnění na trhu práce. Obyvatelé jsou schopni najít pouze nekvalifikovanou pracovní pozici, která není uspokojivě finančně ohodnocena. Tím nemohou utrácet za služby nebo zkvalitňování volného času, cestování a další položky. Nezdravý životní styl, nedostatek kvalitních potravin a stres nejenom z nedostatku finančních prostředků může vést k nejrůznějším chronickým i akutním onemocněním.

Přímé zahraniční investice budou nižší, firmy nebudou nabízet volná pracovní místa, vytvářet produkty nebo služby, které by byly užitečné nebo výhodné pro domácí obyvatelstvo. Kvalita služeb je důležitá například v turismu, kde se klade důraz na komfort klienta. Ve chvíli, kdy se kvalita služeb na všech úrovních zhorší, ubude i klientů.

Velkou roli budou mít různá rozhodnutí hlavy státu, tedy prezidenta republiky, který má zásadní vliv na vývoj státu a socioekonomické podmínky. Nezanedbatelným zásahem do rozpočtu může být rozhodnutí prezidenta aktivně se účastnit zahraničních misí, které jsou pro státní kasu velmi nákladné.

4.4 Scénář 4 – „Jsme zdraví a žijeme od výplaty k výplatě.“

Pokud budou obě veličiny (tedy oba ekonomické i oba sociální indikátory) stoupat, pro obyvatele Turecka to bude znamenat spíše negativní vyhlídky na prožití kvalitního života. Pokud bude vysoká nezaměstnanost a zároveň vysoká inflace, povede to k chudému obyvatelstvu, které nebude schopné v ekonomice státu otáčet peníze. Nebudou utrácet ani kumulovat peníze tak, aby mohli investovat do nemovitostí nebo jiných cennějších komodit.

Kvalita života klesne, protože lidé nebudou mít prostředky na to, aby je utráceli za kvalitnější potraviny, cestování či volnočasové aktivity. S relativní i absolutní chudobou obyvatel přijde i vyšší kriminalita, která může ovlivnit bezpečnost celého státu i na politické úrovni. Pokud by se tak stalo, klesne počet přímých zahraničních investic a ve chvíli, kdy bude stát politicky i bezpečnostně nestabilní, klesne i příliv zahraničních turistů. Pokles v turismu ovlivní celý státní rozpočet a nebude dostatek peněz na přerozdělování prostředků obyvatelům. Mzdy se budou držet na minimální úrovni a podpora ze strany státu bude zanedbatelná nebo nulová.

Největším rozdílem mezi třetím a čtvrtým scénářem je postavení obyvatelstva v rámci budoucího vývoje. Zatímco ve třetím scénáři klesá kvalita života společně s očekávanou délkou života, ve čtvrtém scénáři je předpokládané vzdělané obyvatelstvo dožívající se vysokého věku.

4.5 Komentář k realitě

Z reality současného vývoje v Turecku vyplývá, že se Turecko nachází v blízkosti čtvrtého scénáře, a proto je nazván také jako stagnující. Ekonomické ukazatele, inflace a nezaměstnanost stoupají, zároveň však narůstají oba vybrané sociální indikátory, kterými jsou očekávaná délka života i průměrná doba školní docházky. Ze studií také vychází, že lidé vnímají budoucí vývoj Turecka spíše negativně stejně tak jako politické vedení státu. Za nejpalčivější témata považují právě ekonomickou situaci, která vede k dlouhodobému chudnutí obyvatel, narůstající nezaměstnanost a vysokou inflaci, nekvalitní (státní) nebo nedostupný (soukromý) zdravotnický systém, spornou kvalitu školství a bezpečnost obyvatel (reakce na stoupající kriminalitu).

Podle studie Sandıkcı, Petersona, Ekici a Simkinse (2015) se na kvalitě života obyvatel Turecka odráží hlavně vztah mezi faktory: víra (role a význam náboženství v každodenním životě), příjem domácnosti (ekonomický růst), spokojenost s kvalitou života a globalizace. Tyto proměnné se do určité míry promítají i ve výše popsanych scénářích. Poslední ambiciózní strategický plán Turecka, který měl pokrývat období 2019–2023 si kladl za cíl, aby se z Turecka stala jedna z deseti top ekonomik světa. Z důvodů, mezi které určitě patří boj proti pandemii COVID-19, vysoká nezaměstnanost, zvyšující se inflace či pomalá transformace ekonomické produkce, ale zároveň rychlá a vysoká polarizace mezi tureckými regiony a v neposlední řadě lidský kapitál založený na vzdělání, se Turecko do tohoto žebříčku s největší pravděpodobností nedostane (European Training Foundation, 2020).

5. VÝSLEDKY

Pátá kapitola s názvem Výsledky obsahuje přehledné shrnutí jednotlivých výsledků, kterých bylo dosaženo za použití dvou metod v kapitole tři, a reaguje na stanovené hypotézy. Dlouhodobé trendy se liší v jednotlivých indikátorech a také pro jednotlivá zkoumaná období.

Následující tabulka shrnuje výsledky metody detekce bodu změny. V prvním sloupci je uveden indikátor, ke kterému se výsledky vztahují. Druhý sloupec udává, zda byla metodou detekce bodu změny zaznamenána změna v roce 2002. Ve třetím sloupci je vyznačeno totéž pro rok 2016. Čtvrtý a pátý sloupec udávají rok, ve kterém zlomy pravděpodobně nastaly.

Výsledkem tedy je, že ze třinácti analyzovaných indikátorů vykázaly pravděpodobnou změnu v dlouhodobém trendu pouze tři indikátory v roce 2002 a pouze jeden indikátor v roce 2016. Pro dva indikátory (očekávaná délka života a předpokládaná délka školní docházky) model není vhodný.

Tabulka 15: Souhrnný přehled výsledků metody detekce bodu změny v reakci na hypotézu, 2022, vlastní zpracování

Indikátor	2002	2016	Pravděpodobnost první změny (rok)	Pravděpodobnost druhé změny (rok)
HDP	ne	ne	Pouze jedna pravděpodobná změna kolem let 2009–2010.	
Inflace	ne	ne	1997–1998	2005
Nezaměstnanost	ne	ne	Téměř kdykoliv, ale ne mezi lety 2002 a 2001. Data nejsou kompatibilní s hypotézou.	
Příjem na obyvatele	ne	ne	2003	2009–2010
Příjezdy (počet) zahraničních turistů	možná ano	ne	2000–2002	2009–2013
Přímé zahraniční investice	ne	ne	2001	2007
Index lidského rozvoje	ne	ne	S největší pravděpodobností nastala pouze jedna změna, a to kolem let 2012–2013.	
Očekávaná délka života	-	-	Model není vhodný	
Předpokládaná délka školní docházky	ne	ne	Model našel pouze jeden bod zlomu: 2012–2013	
Průměrná délka školní docházky	ne	ne	2011	2012
Index udržitelného rozvoje	ne	ne	2003–2004	Druhý bod není lokalizován
Emise CO ₂	možná	možná	Téměř kdykoliv po roce 2002	
Materiální stopa	ano	ne	2002–2003	2006–2007

Druhá tabulka shrnuje výsledky metody přerušovaných časových řad. Uvádí, zda v jednotlivě zkoumaných obdobích a letech intervencí došlo ke statisticky významným změnám dlouhodobých trendů.

Tabulka 16: Souhrnný přehled výsledků metody přerušovaných časových řad, 2022, vlastní zpracování

Indikátor	Období před první intervencí: do roku 2002	První intervence: 2002	Období po první intervenci: 2002–2016	Druhá intervence: 2016	Období po druhé intervenci: 2016–2020/21 (dle dostupnosti dat)
HDP	ANO	NE	ANO	NE	NE
Inflace	NE	NE	NE	ANO	ANO
Nezaměstnanost	NE	ANO	NE	NE	ANO
Příjem na obyvatele	ANO	NE	ANO	NE	NE
Příjezdy (počet) zahraničních turistů	ANO	NE	ANO	ANO	ANO
Přímé zahraniční investice	NE	ANO	NE	ANO	NE
Index lidského rozvoje	ANO	NE	NE	ANO	ANO
Očekávaná délka života	ANO	NE	ANO	NE	ANO
Předpokládaná délka školní docházky	ANO	NE	NE	NE	ANO
Průměrná délka školní docházky	ANO	NE	ANO	NE	NE
Index udržitelného rozvoje	ANO	ANO	ANO	NE	ANO
Emise CO ₂	ANO	NE	NE	ANO	ANO
Materiální stopa	NE	NE	ANO	ANO	ANO

Z výše popsaných výsledků obou metod je zřejmé, že ne všechny uvedené a měřitelné indikátory zaznamenaly ve zkoumaných obdobích statisticky významnou změnu. Některé reagují na dlouhodobý vývoj v Turecku a obecně ve světě a nedají se tak přiřadit pouze k politickému vývoji v zemi (například sociální indikátory jako očekávaná délka života, očekávaná délka školní docházky atd.) Naopak ekonomický indikátor přímých zahraničních investic zareagoval na nestabilní situaci v roce 2016 v podstatě okamžitě.

Pro jednotlivé indikátory můžeme díky výsledkům vyvrátit hypotézy, které si práce stanovila na začátku.

Výsledky pro hypotézu č.1:

„Data ukazují, že po puči došlo k obrácení trendu.“

Směr trendu se změnil u inflace, nezaměstnanosti, přímých zahraničních investic, indexu udržitelného rozvoje, emisí CO₂ na obyvatele a materiální stopy.

Jednotlivé výsledky pro hypotézu č.2:

„Původní trend se neobrátil, ale signifikantně změnil (tj. směr trendu zůstal stejný).“

Původní trend nezaznamenal v období po roce 2016 změnu pro indikátory: HDP, příjem na obyvatele, přímé zahraniční investice a průměrná délka školní docházky. Ostatní indikátory zaznamenaly v trendu signifikantní změnu.

ZÁVĚR

Disertační práce se zabývá indikátory rozvoje v Turecku a zjišťuje, zda se po pokusu o politický převrat v roce 2016 změnil dlouhodobý trend v ekonomických, politických, sociálních a environmentálních datech. Propojuje teoretické znalosti se statistickými metodami, které reagují na stanovené hypotézy a blíže určují velikost změny v dlouhodobém trendu jednotlivých indikátorů.

První kapitola teoretické části popisuje historii Turecka a významné milníky, které formovaly nynější stát a ke kterým došlo v průběhu 20. století. Na základě těchto událostí je možné lépe porozumět provázanosti turecké současnosti s její historií a pochopit, z čeho mohly vycházet jednotlivé zvraty na politické scéně. Předpokládám, že tyto změny se odrazily v dlouhodobých trendech jednotlivých rozvojových indikátorů a v dalších částech práce na základě dat a za použití dvou statistických metod, které data analyzují, zjišťuji, zda tomu tak opravdu bylo i v realitě.

Druhá kapitola teoretické části disertační práce vysvětluje vybrané indikátory a popisuje jednotlivá data sebraná nejčastěji z databáze Světové banky, OECD, UNDP, Statisty, Freedom House, atd. Vybranými ekonomickými indikátory jsou HDP, inflace a nezaměstnanost, příjem na obyvatele a přímé zahraniční investice; politicko-sociálními indikátory jsou Index terorismu, Index svobody (Freedom House), očekávaná délka života, očekávaná délka školní docházky, průměrná délka školní docházky; a z environmentálních indikátorů jsou to materiální stopa, emise CO₂ a Index udržitelného rozvoje. Všechna data jsou zpracována ve formě grafů a ty jsou následně popsány a dány do kontextu.

Třetí kapitola navazuje na předešlou praktickou část a týká se práce s daty a jejich interpretace. Na základě statistické metody detekce bodu změny (*Change point detection*) je určeno, zda došlo k nějakým změnám v dlouhodobém trendu, a pokud ano, v jakých letech k nim pravděpodobně došlo. Tyto změny vycházejí z předpokladu, že budeme hledat dva zlomy. Těmi jsou změna vlády a nástup AKP k moci (2002) a pokus o politický převrat v roce 2016. V ideálním případě by zlomy, které určila metoda, souhlasily s předpokládanými roky. Díky druhé metodě přerušovaných časových řad (*Interrupted time series*) je určeno, zda v letech 2002 a 2016 došlo ve vybraných indikátorech ke statisticky významné změně.

Výsledky k jednotlivým indikátorům jsou popsány u grafů, které vyšly po použití statistických metod.

Ve čtvrté kapitole disertační práce je použita foresight metoda modelování scénářů, která ve čtyřech navržených scénářích představuje další možný vývoj Turecka. Scénáře zahrnují dvě skupiny indikátorů. První skupinou jsou ekonomické indikátory, které se skládají z nezaměstnanosti a inflace. Druhou skupinou jsou sociální indikátory, které zahrnují očekávanou délku života a průměrnou školní docházku. Na základě metodologie, která se vztahuje ke tvoření budoucích scénářů, jsou určeny takové čtyři scénáře, které vycházejí ze vzájemného působení vybraných indikátorů. Výsledkem jsou čtyři navržené možnosti, z nichž první má spíše pozitivní dopad na společnost, která je stabilní a prosperuje, generuje zisky, je vzdělaná, dožívá se vysokého věku a nezaměstnanost je velmi nízká. Druhý stagnující model předvídá neschopnost vytvářet ekonomické zisky, a to z důvodu nevzdělané společnosti se snižující se očekávanou délkou života. Toto implicitně znamená, že i když je v zemi nízká míra nezaměstnanosti a inflace, lidé nemají prostředky na to, aby je posílali do oběhu, utráceli či investovali. Třetí a čtvrté scénáře jsou pro společnost spíše negativní, protože lidé v důsledku vysoké nezaměstnanosti a inflace nejsou schopni žít kvalitní a spokojený život.

V současnosti se Turecko přibližuje ke čtvrtému scénáři, kdy stoupá nezaměstnanost i inflace, zároveň však stoupá očekávaná délka života a průměrná doba školní docházky. Tento scénář je klasifikován jako stagnující, a to vzhledem k tomu, že nedochází k rozvoji. Z průzkumů také obecně vyplývá, že lidé spíše nejsou se situací spokojeni a budoucnost Turecka vidí spíše negativně.

Pátá kapitola, se zabývá shrnutím jednotlivých výsledků, pro které jsou vytvořeny přehledné tabulky, kde se pro jednotlivá zkoumaná období nachází výsledky obou metod.

Výsledky práce tedy naznačují, že v předpokládaných letech nedošlo u většiny indikátorů k signifikantní změně.

První stanovená hypotéza, která tvrdí, že „*Data ukazují, že po puči došlo k obrácení trendu.*“ byla potvrzena u indikátorů inflace, nezaměstnanosti, přímých zahraničních investic, indexu udržitelného rozvoje, emisí CO₂ na obyvatele a materiální stopy.

Druhá hypotéza, která tvrdí, že „*Původní trend se neobrátí, ale významně změnil (tj. směr trendu zůstal stejný)*“, není potvrzena pro indikátory HDP, příjem na obyvatele, přímé zahraniční investice a průměrná délka školní docházky. Ostatní indikátory zaznamenaly v trendu významnou změnu.

Můžeme tedy říci, že v určitých indikátorech nastala změna, která mohla nějakým způsobem souviset s politickými změnami, které nastaly po roce 2002 a po pokusu o politický převrat v roce 2016.

ZDROJE

ACEMOĞLU, Daron a Murat ÜÇER. HIGH-QUALITY VERSUS LOW-QUALITY GROWTH IN TURKEY: CAUSES AND CONSEQUENCES. *CEPR Discussion Paper, no. DP14070*. 2019, 1-52. Dostupné z: <http://economics.mit.edu/files/21040>

AKARCA, Ali T. Single-Party Governments as a Cause and Coalitions as a Consequence of Coups in Turkey. AYSAN, A.F. a et al. *Turkish Economy: Between Middle Income Trap and High Income Status*. Cham: Palgrave Macmillan, 2018, s. 59-100. ISBN 978-3-319-70379-4.

AKCA, Yasar. Evaluation of Regional Development Policies in Turkey's Five Years Development Plans. *Journal of Management and Sustainability*. 2018, **8**(1), 104-110. ISSN 1925-4725. Dostupné z: [doi:10.5539/jms.v8n1p104](https://doi.org/10.5539/jms.v8n1p104)

AKÇAY, Ekrem Yaşar a Halil Emre DENİŞ. Turkey-European Union (EU) Relations after the July 15 Coup Attempt within the Framework of the Random Walk Model. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* [online]. 2022, **11**(2), 861-869 [cit. 2022-07-04]. Dostupné z: <https://eds.s.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=bd92a992-1083-4401-ab65-900e4da96750%40redis>

Annual consumption-based CO₂ emissions per capita: tonnes per capita. *Our World in Data* [online]. [cit. 2022-02-04]. Dostupné z: <https://ourworldindata.org/grapher/consumption-co2-per-capita?tab=table&time=1990..2019&country=~TUR>

ALSAIFI, Khaled, Abdullah M. AL-AWADHI a Salah ALHAMMADI. Political turmoil and banks' stock returns: Evidence from Turkey's 2016 coup attempt. *Growing Science*. 2020, (6), 1161-1166. Dostupné z: [doi:10.5267/j.ac.2020.7.002](https://doi.org/10.5267/j.ac.2020.7.002)

ASSOUAD, Lydia, Amory GETHIN, Thomas PIKETTY a Juliet-Nil URAZ. *Political Cleavages and Social Inequalities in Algeria, Iraq, and Turkey, 1990-2019*. World Inequality Lab, 2021 [cit. 2021-6-10].

AYDIN, Levent a Dilek CETIN. Economic Effects of July 15 Coup Attempt in Turkey: Comparing Coup Attempt vs Coup D'État. *Turkish Studies* [online]. Ankara, 2017, **12**(16), 103-124 [cit. 2020-11-11]. ISSN 1308-2140. Dostupné z:

doi:<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12132>

BACIK, Gökhan a Bölent ARAS. Exile: A Keyword in Understanding Turkish Politics. *Wiley Online Library*. 2002. Dostupné z: doi:<https://doi.org/10.1111/j.1478-1913.2002.tb03749.x>

BERBEROĞLU, Bahar. The Analysis of the Effects of Military Coups on Gross National Product in Turkey: 1950-1984. *Romanian Journal of Political Science*. 2016, **16**(1), 31-62.

BERNAL, James Lopez, Steven CUMMINS a Antonio GASPARRINI. Interrupted time series regression for the evaluation of public health interventions: a tutorial. *International Journal of Epidemiology* [online]. 2017, **41**(1) [cit. 2021-01-11]. Dostupné z: doi:10.1093/ije/dyw098

BISHOP, P.C. a Andy HINES. In *Teaching about the Future*; Palgrave Macmillan: Breat, UK, 2012; ISBN 978-0-230-36349-6.

BOYCE, PAUL. Foreign Direct Investment (FDI) Definition. *BoyceWire* [online]. 2021 [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: <https://boycewire.com/foreign-direct-investment-definition/>

Co to je inflace? [online]. Česká národní banka [cit. 2022-02-07]. Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/casto-kladene-dotazy/Co-to-je-inflace/>

Correlation Matrix. *Corporate Finance Institute* [online]. [cit. 2022-05-23]. Dostupné z: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/excel/study/correlation-matrix/>

CORRUPTION PERCEPTIONS INDEX: Turkey [online]. Transparency International [cit. 2022-02-04]. Dostupné z: <https://www.transparency.org/en/cpi/2021/index/tur>

Data Turkiye [online]. Světová banka, 2021 [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/country/turkiye>

DESTEK, Mehmet Akif a Samuel Asumadu SARKODIE. The relationship between financial development and income inequality in Turkey. *Journal of Economic Structures*. 2020, **9**(11), 14. Dostupné z: doi:<https://doi.org/10.1186/s40008-020-0187-6>

FAHEY, L., & RANDALL, R. M. (Eds.). Learning from the future: competitive foresight scenarios. New York: John Wiley & Sons, 1997.

Financial Statements and Independent Auditors' Report: Year Ended June 30, 2016 [online]. Freedom House [cit. 2021-6-8]. Dostupné z:

https://freedomhouse.org/sites/default/files/FINAL_Basic_Financial_Statements_2016.pdf

FINKEL, Evgeny a Scott GEHLBACH. The Tocqueville Paradox: When Does Reform Provoke Rebellion?. *SSRN* [online]. Social Science Research Network, 2018 [cit. 2022-06-02].

Dostupné z: doi:10.2139/ssrn.3202013

Foreign Direct Investment (FDI). *Corporate Finance Institute (CFI)* [online]. 2022

[cit. 2022-07-07]. Dostupné z:

<https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/economics/foreign-direct-investment-fdi/>

Foreign Direct Investment (FDI). *Investopedia* [online]. 2022 [cit. 2022-07-07]. Dostupné z:

<https://www.investopedia.com/terms/f/fdi.asp>

Freedom House [online]. Washington, 2021 [cit. 2021-6-3]. Dostupné z:

<https://freedomhouse.org>

Freedom in the World 2022 [online]. Freedom House, 2022 [cit. 2022-08-01]. Dostupné z:

<https://freedomhouse.org/country/turkey/freedom-world/2022>

FRIEDMAN, Uri. Turkey's Referendum: How Democracies Decline: Sometimes, it's not with a coup, but with a vote. *The Atlantic* [online]. 2017 [cit. 2021-01-14]. Dostupné z:

<https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/04/turkey-referendum-democracy/523257/>

GOLLEDGE, Reginald G. Behavioral Geography and the Theoretical/ Quantitative Revolution. *Geographical Analysis*. The Ohio State University, 2008, **40**(2008), 239–257.

ISSN 0016-7363.

Global Terrorism Database. : *National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism* [online]. University of Maryland [cit. 2021-6-4]. Dostupné z:

<https://www.start.umd.edu/gtd/>

GÖRGÜLÜ, Aybars a Sabiha Senyücel GÜNDOĞAR. *1915 and Beyond: Public Perception in Turkey*. Istanbul: Podem Publications, 2016. ISBN 978-605-66456-1-7.

GÜRAKAR, Esra Çeviker. *Politics of Favoritism in Public Procurement in Turkey: Reconfigurations of Dependency Networks in the AKP Era (Reform and Transition in the Mediterranean)*. 1. Palgrave Macmillan, 2016. ISBN 978-1137592750.

HALE, William. *Turkish Politics and the Military* [online]. Routledge, 1994 [cit. 2022-07-07]. ISBN 9780415024556.

HALE, William a Ergun ÖZBUDUN. *Islamism, Democracy and Liberalism in Turkey: The Case of the AKP* [online]. Routledge, 2011 [cit. 2022-07-07]. ISBN 9780415665087.

HLAVÁČEK, Karel. *Vztah Kyperské republiky a Turecka: Informační podklad č.3.150, studie*. 10. Praha: Parlamentní Institut, 2012, 7 s. Dostupné také z:

<https://public.psp.cz/en/sqw/ppi.sqw?d=1&t=17>

HOLANOVÁ, Tereza. HDP - tři písmena vám změní život. Když jim uvěříte. *Aktuálně.cz* [online]. 2012 [cit. 2022-02-01]. Dostupné z:

<https://zpravy.aktualne.cz/finance/hdp-tri-pismena-vam-zmeni-zivot-kdyz-jim-uverite/r~i:article:750352/>

HOLROYD, Matthew. Turkey slams Belgium court ruling that PKK is not a 'terrorist' organisation. *Euronews*. [online]. 2020 [cit. 2022-07-08]. Dostupné z:

<https://www.euronews.com/2020/01/29/turkey-slams-belgium-court-ruling-that-pkk-are-not-terrorists-thecube>

HUF, Hans-Christian. *Vzestup a pád mocných říší*. Frýdek-Místek: Alpress, 2008. ISBN 978-80-7362-647-1.

Human Development Index (HDI) [online]. UNDP, 2022 [cit. 2022-07-12]. Dostupné z:

<https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>

Hrubý domácí produkt-Metodika [online]. Český statistický úřad, 2015 [cit. 2022-02-01].

Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/hruby_domaci_produk_t_-hdp-

IBISH, Mevludin. WESTERN BALKANS AND TURKEY AFTER THE COUP D'ÉTAT ATTEMPT (15TH OF JULY 2016). *ADAM AKADEMÍ SOSYAL BILIMLER DERGISI* [online]. 2016, **6**(2), 75-94 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z:

<https://web.p.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=b3057442-1c13-4b9c-8a32-1f16f9802b40%40redis>

IBISH, Mevludin. Rethinking civil and military society: the case of Turkey during the coup d'état attempt 15 July 2016. *Vizione* [online]. 2019, **32**, 337-348 [cit. 2020-11-11].

Dostupné z:

<https://openaccess.izu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12436/1690#sthash.HTPBdpMX.rFtAkC6E.dpbs>

Investment Office [online]. Presidency of the Republic of Türkiye [cit. 2022-07-07]. Dostupné z:

<https://www.invest.gov.tr/en/whyturkey/top-reasons-to-invest-in-turkey/pages/default.aspx>

KAHNEMAN, Daniel. *Myšlení: Rychlé a pomalé*. Brno: Jan Melvil Publishing, 2012.

ISBN 978-80-87270-42-4.

KAYA, Emir. *Secularism and State Religion in Modern Turkey: Law, Policy-Making and the Diyanet (Library of Modern Turkey)*. I.B.Tauris, 2017. ISBN 978-1780766225.

KREISER, Klaus a Christoph K. NEUMANN. *Dějiny Turecka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-012-8.

LINDEN, Ariel. Conducting interrupted time-series analysis for single and multiple-group comparison. *The Stata Journal*. 2015, **15**(2), 480-500.

LINDEN, Ariel a John L. ADAMS. Applying a propensity score-based weighting model to interrupted time series data: improving causal inference in programme evaluation. *Journal of Evaluation in Clinical Practice* [online]. 2011, **16**(6), 1231-1238 [cit. 2022-06-17]. Dostupné z: doi:<https://doi.org/10.1111/j.1365-2753.2010.01504.x>

LIVNY, Avital. *Trust and the Islamic Advantage: Religious-Based Movements in Turkey and the Muslim World* [online]. Cambridge University Press, 2020 [cit. 2022-08-01]. ISBN 9781108751667.

MACKIE, Gerry. Frustration and preference change in international migration. *European Journal of Sociology* [online]. 1995, **36**(2) [cit. 2022-06-02]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1017/S0003975600007530>

MANGO, Andrew. *Ataturk*. London: John Murray Publishers, 2004. ISBN 9780719565922, 0719565928.

MARDIN, Şerif. Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics?. *Daedalus* [online]. The MIT Press on behalf of American Academy of Arts & Sciences, 1973, **102**(1), 169-190 [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/20024114>

MCKERNAN, Bethan. Erdoğan claims victory in Turkish local elections but major cities in doubt. *The Guardian* [online]. 2019 [cit. 2022-07-08]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2019/mar/31/turkey-votes-local-elections-seen-key-test-of-erdogan-rule>

MEDERLY, Peter, Ján TOPECER a Pavel NOVÁČEK. *Indikátory kvality života a udržitelného rozvoje: kvantitativní, vícerozměrný a variantní přístup*. UK FSV CESES, 2004. ISBN 80-239-4389-8.

Metadata Glossary [online]. The World Bank, 2022a [cit. 2022-02-07]. Dostupné z: <https://databank.worldbank.org/metadataglossary/world-development-indicators/series/SL.UEM.TOTL.NE.ZS>

Metadata Glossary: GDP per capita (constant LCU) [online]. World Bank, 2022b [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://databank.worldbank.org/metadataglossary/world-development-indicators/series/NY.GDP.PCAP.KN>

NOVÁČEK, Pavel. *Udržitelný rozvoj*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. ISBN 9788024427959.

OECD *Economic Surveys: Turkey 2021* [online]. OECD, 2021 [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/73effaa5-en/index.html?itemId=/content/component/73effaa5-en>

ÖZERDEM, Alpaslan a Matthew WHITING. *The Routledge Handbook of Turkish Politics*. 1. Routledge, 2020. ISBN 9780367730604.

PAMUK, Şevket. *Uneven Centuries: Economic Development of Turkey since 1820*. 1. Princeton University Press, 2020. ISBN 9780691166377.

PIRICKÝ, Gabriel. *Turecko*. Praha: Libri, 2006. ISBN 80-7277-323-2.

POWELL, Jonathan M. a Clayton L. THYNE. Global instances of coups from 1950 to 2010: A new dataset. *Journal of Peace Research* [online]. 2011, **48**(2), 249-259 [cit. 2020-12-17]. Dostupné z: doi:10.1177/0022343310397436

Průzkum: Jen necelá desetina Turků věří v členství v EU [online]. Euroskop, 2022 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://euroskop.cz/2006/11/08/pruzkum-jen-necela-desetina-turku-veri-v-clenstvi-v-eu/>

RATCLIFFE, J. *Scenario Planning: An Evaluation of Practice*. Salford: School of Construction & Property Management, University of Salford, 2002.

RITCHIE, Hannah a Max ROSER. *Turkey: CO2 Country Profile* [online]. Our World in Data, 2021 [cit. 2022-02-07]. Dostupné z: <https://ourworldindata.org/co2/country/turkey>

Rozhovor s turkologem a bývalým velvyslancem v Ankaře Tomášem Laně o turecké historii i současné situaci v zemi a také o politice prezidenta Erdogana. [online]. Český rozhlas, 2017 [cit. 2022-02-03]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/video-asi-se-nedozvime-jestli-byl-prevrat-v-turecku-zinscenovany-rika-turkolog-6202086#volume>

RÜSTEMOĞLU, Hasan. Environmental analysis of Turkey's aggregated and sector-level CO2 emissions. *Environmental Science and Pollution Research* [online]. [cit. 2021-6-18]. Dostupné z: doi:<https://doi.org/10.1007/s11356-020-11895-6>

SAFA, Peyami. *Reflections on the Turkish Revolution*. Ankara: Ataturk Research Center, 1999. ISBN 975-16-1048-6.

SANDIKCI, Özlem, Mark PETERSON, Ahmet EKICI a Travis SIMKINS. Development and Quality of Life in Turkey: How Globalization, Religion, and Economic Growth Influence Individual Well-being. 36(3). *Journal of Macromarketing*, 2015, 304-320.

DOI:10.1177/0276146715608919.

SARAY, Mehmet Ozan a Kadir KARAGÖZ. DETERMINANTS OF TOURIST INFLOWS IN TURKEY: EVIDENCE FROM PANEL GRAVITY MODEL. *ZKU Journal of Social Sciences*. 2010, 6(11), 33-46.

SDG indicator metadata [online]. United Nations Environment Programme (UNEP), 2021 [cit. 2022-03-09]. Dostupné z: <https://unstats.un.org/sdgs/metadata/files/Metadata-08-04-01.pdf>

SIVILOĞLU, Murat. *Dějiny národů: Jak se utvářely národní identity: Turecko*. Praha: Slovart, 2018. ISBN 978-80-7529-698-6.

SIEGL, Erik. *Islám versus modernizace?: Náboženství, sekularismus a rozvoj v Turecku. Pohled Turguta Özala*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2013. ISBN 978-80-87558-14-0.

SIEGL, Erik. *Vzdorující demokracie: Rozcestí a proměny současného Turecka*. NLN, 2020. ISBN 978-80-7422-747-9.

SCHWARTZ, P. *The Art of the Long View*. New York: Doubleday, 1996.

SONYEL, Salahi R. *Atatürk - The founder of Modern Turkey*. Ankara: Turkish Historical Society Printing House, 1989. ISBN 975-16-0174-6.

Statistics about Travel, Tourism & Hospitality in Turkey [online]. Statista, 2021 [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://www.statista.com/map/europe/turkey/travel-tourism-hospitality>

STONE, Norman. *Turkey: A Short History*. London: Thames and Hudson, 2017. ISBN 978-0-500-29299-0.

STRMISKA, Maxmilián. VOLEBNÍ AUTORITÁŘSTVÍ, DEMOKRATIZACE A UTVÁŘENÍ KOMPETITIVNÍCH STRANICKO–POLITICKÝCH SOUSTAV. *Středoevropské politické studie* [online]. 2002, IV(4) [cit. 2021-9-12]. ISSN 1212–7817. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/3921/5360>

Sustainable Development Index [online]. [cit. 2022-08-11]. Dostupné z:
<https://www.sustainabledevelopmentindex.org/about>

SZKUDLAREK, Magdalena a Adam MICKIEWICZ. Analysis of public discourse on religious minorities in Turkey after the coup attempt of 15th July 2016. *Przeegląd Europejski* [online]. 2019, **2019**(3), 157-173 [cit. 2022-07-04]. Dostupné z: doi: 10.5604/01.3001.0013.5847

ŞENYUVA, Özgehan. TURKISH PUBLIC OPINION AND EUROPEAN UNION MEMBERSHIP: THE STATE OF THE ART IN PUBLIC OPINION STUDIES IN TURKEY. *PERCEPTIONS* [online]. 2006 [cit. 2022-06-03]. Dostupné z: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/816592>

TAŞPINAR, ÖMER. The Rise of Turkish Gaullism: Getting Turkish-American Relations Right. *Insight Turkey* [online]. 2011, **13**(1), 11-17 [cit. 2021-6-10]. Dostupné z:
https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/01_turkey_taspinar.pdf

TETIK, Nevzat. The Economical Effects and Results of July 15, 2016 Coup Attempt in Turkey. *Journal of Academic Research in Economics* [online]. 2018, **10**(3), 365-377 [cit. 2020-11-11]. Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=820727>

THE ABCS OF THE CPI: HOW THE CORRUPTION PERCEPTIONS INDEX IS CALCULATED [online]. Transparency International [cit. 2022-02-04]. Dostupné z:
<https://www.transparency.org/en/news/how-cpi-scores-are-calculated>

The V-Dem Project: About the Project and Methodology [online]. V-Dem Institute, 2021 [cit. 2022-02-04]. Dostupné z: <https://www.v-dem.net/project.html>

TUNCER, Gaye. University Students' Perception on Sustainable Development: A Case Study from Turkey. *International Research in Geographical and Environmental Education*. 2008, **17**(3), 212-226. ISSN 1038-2046. Dostupné z:
doi:<https://doi.org/10.1080/10382040802168297>

Turkey Corruption Index [online]. Statista, 2022 [cit. 2022-08-01]. Dostupné z:
<https://tradingeconomics.com/turkey/corruption-index>

Turkey climbs up in UN human development index rankings. *Daily Sabah* [online]. 2020, 15.12.2020 [cit. 2022-02-04]. Dostupné z: <https://www.dailysabah.com/turkey/turkey-climbs-up-in-un-human-development-index-rankings/news>

Turkey Election. *Daily Sabah* [online]. 2019 [cit. 2022-07-08].

Dostupné z: <https://www.dailysabah.com/election-results>

Turkey Focus Group Research: QUALITATIVE ANALYSIS OF PUBLIC OPINION TRENDS RELATED TO COVID-19. Washington: International Republican Institute, 2020. Dostupné z:

https://www.iri.org/sites/default/files/turkey_focus_group_v6.pdf

Turkey is at the “very high human development” category on Human Development Index for first time [online]. UNDP, 2019 [cit. 2022-08-01]. Dostupné z:

<https://www.undp.org/turkiye/press-releases/turkiye-%E2%80%9Cvery-high-human-development%E2%80%9D-category-human-development-index-first>

Turkey is in the top human development category for the second time in the Human Development Index [online]. UNDP, 2020 [cit. 2022-08-01]. Dostupné z:

<https://www.undp.org/turkiye/news/turkiye-top-human-development-category-second-time-human-development-index>

Turkey: Tourism in the economy. *OECD: OECD Tourism Trends and Policies 2020* [online].

OECD [cit. 2022-02-04]. Dostupné z: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/f3b16239-en/index.html?itemId=/content/component/f3b16239-en>

Turkey - Human Development Index - HDI [online]. Country Economy [cit. 2022-02-04].

Dostupné z: <https://countryeconomy.com/hdi/turkey>

Turkey – press freedom in figures. *RSF* [online]. Reporters without borders [cit. 2022-02-04].

Dostupné z: <https://rsf.org/en/news/turkey-press-freedom-figures>

Turkish Perceptions Survey 2015. Washington: The German Marshall Fund of the United States, 2015. Dostupné z:

https://www.gmfus.org/sites/default/files/TurkeySurvey_2015_web1.pdf

Turkish Perceptions of the European Union 2022 [online]. Turkish Perceptions of the European Union 2022, 2022 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z:

<https://www.gmfus.org/news/turkish-perceptions-european-union-2022>

Turkiye: The World Bank Data [online]. World Bank, 2021 [cit. 2022-08-01]. Dostupné z:

<https://data.worldbank.org/country/turkiye>

Turecko zápasí se silnou inflací. A opozice se ptá po osudu 128 miliard dolarů z rezerv centrální banky. *Česká televize: ČT24* [online]. 2021 [cit. 2022-02-01]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3313323-turecko-zapasi-se-silnou-inflaci-a-opozice-se-pta-po-osudu-128-miliard-dolaru-z-rezerv>

Turecko: Mapa globálních oborových příležitostí – Turecko (MZV). *Business Info* [online]. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2020 [cit. 2020-11-11]. Dostupné z: <https://www.businessinfo.cz/navody/turecko-souhrnna-teritorialni-informace/>

Turecko: Souhrnná teritoriální informace Turecko. *Business Info* [online]. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR, Zastupitelský úřad ČR v Ankaře, 2020 [cit. 2020-11-11]. Dostupné z: <https://www.businessinfo.cz/navody/turecko-souhrnna-teritorialni-informace/>

UNDP Turkey Annual Report 2021 [online]. UNDP, 2021 [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://www.undp.org/turkiye/publications/undp-turkey-annual-report-2021>

VAN DEN BURG, Gerrit J.J. a Christopher K.I. WILLIAMS. *An Evaluation of Change Point Detection Algorithms* [online]. 2020, 2020 [cit. 2021-01-11]. Dostupné z: doi:2003.06222v2

VEENENDAAL, Wouter P. Democracy in microstates: why smallness does not produce a democratic political system. *Democratization* [online]. 2015, **vol.22**(1), 92-112 [cit. 2022-02-01]. Dostupné z: doi:<https://doi.org/10.1080/13510347.2013.820710>

VILLALTA, Jorge Blanco. *Atatürk*. 3. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014. ISBN 978-975-16-0372-2.

WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha: Libri, 2009. ISBN 978-80-7277-387-9.

What is strategic foresight? *Quantumrun Foresight* [online]. Toronto, 2020 [cit. 2020-11-11]. Dostupné z: <https://www.quantumrun.com/consulting/methodology/>

WRÓBEL, Alina. *Výchova a manipulace*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2337-2.

9 Foresight Methodologies Successful Companies Use to Stay Ahead: And how you can use them, too. *Future Proof: Blog by Futures Platform* [online]. Helsinki: Futures Platform, 2018 [cit. 2020-11-11]. Dostupné z: <https://www.futuresplatform.com/blog/9-foresight-methodologies-successful-companies-use-stay-ahead>

ZASZTOWT, Konrad. The Consequences of the Failed Military Coup in Turkey. *PISM Bulletin* [online]. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 2016, (44 (894) [cit. 2020-12-17].
Dostępne z: <https://www.ceeol.com/search/gray-literature-detail?id=598224>

ZELLOTH, Helmut. *POLICIES FOR HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT TURKEY: AN ETF TORINO PROCESS ASSESSMENT* [online]. European Training Foundation, 2020 [cit. 2022-02-01].
Dostępne z: <https://www.etf.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/trp-assessment-reports/turkey-2020?page=1>

ZÜRCHER, Erik J. *Turkey: A Modern History*. I.B.Tauris, 2017. ISBN 9781784531874.

PŘÍLOHY

Metoda přerušovaných časových řad

Interpretace grafů a tabulek:

P menší než 0,01 = statisticky významné na 1 % (velmi významné)

P mezi 0,01 a 0,05 = statisticky významné na 5% hladině významnosti (stále statisticky významné)

P mezi 0,05 a 0,1=statisticky významné na 10% hladině významnosti (=méně významné, ale stále významné)

„o kolik se snížilo, mi ukazuje koeficient, a jestli to bylo významné, říká p“

Co čísla popisují:

_cons – starting point hodnoty (proměnné) – zde inflace

_t – ukazuje průměrný roční nárůst nebo pokles před první intervencí (a zda je tento nárůst nebo pokles významný)

_x2002 – ukazuje, zda vedla první intervence k významnému snížení nebo zvýšení trendu

_x_t_2002 – ukazuje, zda po prvním intervenčním bodu došlo k významnému snížení nebo zvýšení ročního trendu ve srovnání s předintervenčním trendem

_x2016 – ukazuje, zda vedla druhá intervence k významnému snížení nebo zvýšení trendu

_x_t_2016 – ukazuje, zda po druhém intervenčním bodu došlo k významnému snížení nebo zvýšení ročního trendu ve srovnání s obdobím po první intervenci (tj. s druhým obdobím v grafu)

Výsledky pro jednotlivé indikátory

1. Ekonomické indikátory

ec_fdi_per~p	Coef.	Semirobust Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
_t	.0972736	.079412	1.22	0.232	-.0662785	.2608257
_x2002	-.9433941	.4612417	-2.05	0.051	-1.893339	.006551
_x_t2002	.036548	.1280456	0.29	0.778	-.2271668	.3002628
_x2016	-.8006396	.2727958	-2.93	0.007	-1.362473	-.238806
_x_t2016	-.2689877	.2270601	-1.18	0.247	-.7366268	.1986514
_cons	.2778507	.3718231	0.75	0.462	-.4879334	1.043635
rho	.7185916					

Durbin-Watson statistic (original) 1.083034
Durbin-Watson statistic (transformed) 1.443024

Obr. 1 Výsledky pro indikátor přímých zahraničních investic, metoda přerušovaných časových řad

ec_incomepc	Coef.	Semirobust Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
_t	206.4301	81.79768	2.52	0.019	37.60797	375.2522
_x2002	-27.29818	615.6601	-0.04	0.965	-1297.958	1243.362
_x_t2002	574.9288	106.8268	5.38	0.000	354.4492	795.4085
_x2016	152.9111	443.2297	0.34	0.733	-761.8699	1067.692
_x_t2016	-175.1355	227.2409	-0.77	0.448	-644.1377	293.8667
_cons	12606.27	346.7382	36.36	0.000	11890.63	13321.9
rho	.4537101					

Durbin-Watson statistic (original) 1.269846
Durbin-Watson statistic (transformed) 1.796061

Obr. 2 Výsledky pro indikátor příjem na obyvatele, metoda přerušovaných časových řad

ec_gdp_con~d	Coef.	Semirobust Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
_t	22.7949	5.626708	4.05	0.000	11.20648	34.38332
_x2002	10.09122	35.61085	0.28	0.779	-63.25069	83.43313
_x_t2002	55.13696	9.299005	5.93	0.000	35.98531	74.28862
_x2016	23.96877	32.94119	0.73	0.474	-43.87488	91.81242
_x_t2016	2.164744	17.64507	0.12	0.903	-34.17596	38.50545
_cons	689.1202	21.038	32.76	0.000	645.7916	732.4488
rho	.6506992					

Durbin-Watson statistic (original) 1.207714
Durbin-Watson statistic (transformed) 1.737784

Obr. 3 Výsledky pro indikátor hrubého domácího produktu (konstantní), metoda přerušovaných časových řad

ec_inttour~1	Coef.	Semirobust Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
_t	.5130861	.1708229	3.00	0.007	.1555497	.8706224
_x2002	2.099869	1.412006	1.49	0.153	-.8554948	5.055232
_x_t2002	1.855243	.2421116	7.66	0.000	1.348498	2.361988
_x2016	-15.06093	1.154484	-13.05	0.000	-17.4773	-12.64457
_x_t2016	4.458055	.3190938	13.97	0.000	3.790184	5.125926
_cons	7.832096	.322378	24.29	0.000	7.157351	8.506841
rho	.2017654					

Durbin-Watson statistic (original) 1.696776
Durbin-Watson statistic (transformed) 1.944915

Obr. 4 Výsledky pro příjezd zahraničních turistů, metoda přerušovaných časových řad

ec_unempl	Coef.	Semirobust Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
_t	-.1091365	.0997974	-1.09	0.285	-.3151084	.0968353
_x2002	3.187233	.8303013	3.84	0.001	1.473575	4.90089
_x_t2002	.0460721	.1227992	0.38	0.711	-.207373	.2995172
_x2016	.8198667	.7125414	1.15	0.261	-.6507464	2.29048
_x_t2016	.9618546	.2076532	4.63	0.000	.5332795	1.39043
_cons	8.299495	.3987228	20.82	0.000	7.476571	9.122418
rho	.2511985					

Durbin-Watson statistic (original) 1.548897
Durbin-Watson statistic (transformed) 1.783350

Obr. 5 Výsledky pro indikátor nezaměstnanosti, metoda přerušovaných časových řad

2. Sociální

sc_lifex	Coef.	Semirobust Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
_t	.5790389	.009952	58.18	0.000	.558499	.5995789
_x2002	-.0222596	.0463209	-0.48	0.635	-.1178611	.073342
_x_t2002	-.1586766	.0130767	-12.13	0.000	-.1856656	-.1316876
_x2016	-.0563539	.0349883	-1.61	0.120	-.1285662	.0158585
_x_t2016	-.1675313	.0215465	-7.78	0.000	-.212001	-.1230615
_cons	64.18855	.0879923	729.48	0.000	64.00695	64.37016
rho	.5424361					

Durbin-Watson statistic (original) 1.056034
Durbin-Watson statistic (transformed) 1.690706

Obr. 6 Výsledky pro indikátor očekávané délky života, metoda přerušovaných časových řad

sc_expyear~h	Coef.	Semirobust Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
_t	.2099307	.0424268	4.95	0.000	.1223662	.2974953
_x2002	.137705	.2366968	0.58	0.566	-.3508132	.6262232
_x_t2002	.1337561	.078972	1.69	0.103	-.0292341	.2967464
_x2016	-.0708262	.1658385	-0.43	0.673	-.4131	.2714475
_x_t2016	-.2304548	.1280117	-1.80	0.084	-.494658	.0337484
_cons	8.720783	.1975298	44.15	0.000	8.313101	9.128464
rho	.7773028					

Durbin-Watson statistic (original) 0.544578
Durbin-Watson statistic (transformed) 1.385212

Obr. 7 Výsledky pro indikátor předpokládané délky školní docházky, metoda přerušovaných časových řad

sc_meanyea~h	Coef.	Semirobust Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
_t	.0945262	.0088788	10.65	0.000	.0762012	.1128512
_x2002	-.0216423	.0690763	-0.31	0.757	-.1642087	.1209242
_x_t2002	.0587204	.0270983	2.17	0.040	.0027923	.1146484
_x2016	.0672183	.0914428	0.74	0.469	-.1215104	.2559471
_x_t2016	-.0454688	.0685153	-0.66	0.513	-.1868774	.0959398
_cons	4.459221	.0480203	92.86	0.000	4.360112	4.55833
rho	.7239251					
Durbin-Watson statistic (original)			0.636450			
Durbin-Watson statistic (transformed)			1.538628			

Obr. 8 Výsledky pro indikátor průměrného počtu let školní docházky, metoda přerušovaných časových řad

3. Environmentální

en_matftpr	Coef.	Semirobust Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
_t	.1075113	.1104638	0.97	0.340	-.1204747	.3354973
_x2002	-.0497261	.8234759	-0.06	0.952	-1.749297	1.649845
_x_t2002	.4963398	.1466707	3.38	0.002	.1936265	.7990532
_x2016	-.9309313	.4213694	-2.21	0.037	-1.800595	-.0612676
_x_t2016	-.6760977	.1530428	-4.42	0.000	-.9919626	-.3602328
_cons	7.572572	.6146945	12.32	0.000	6.303905	8.841239
rho	.4658638					

Durbin-Watson statistic (original) 1.165926
Durbin-Watson statistic (transformed) 1.707003

Obr. 9 Výsledky pro indikátor materiální stopy, metoda přerušovaných časových řad

ec_sdi	Coef.	Semirobust Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
_t	.0070593	.000562	12.56	0.000	.0058995	.0082192
_x2002	.0120261	.0049009	2.45	0.022	.0019111	.0221411
_x_t2002	-.0105206	.000726	-14.49	0.000	-.012019	-.0090223
_x2016	.0024531	.0044916	0.55	0.590	-.0068171	.0117233
_x_t2016	.0040822	.0009551	4.27	0.000	.002111	.0060535
_cons	.6214024	.0033839	183.63	0.000	.6144182	.6283865
rho	.2079531					

Durbin-Watson statistic (original) 1.578092
Durbin-Watson statistic (transformed) 1.737840

Obr. 10 Výsledky pro indikátor Index udržitelného rozvoje, metoda přerušovaných časových řad

en_co2pc	Coef.	Semirobust Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
_t	.107024	.0416243	2.57	0.017	.0211156	.1929324
_x2002	-.0863099	.3357251	-0.26	0.799	-.7792124	.6065927
_x_t2002	.0260003	.0500838	0.52	0.608	-.0773676	.1293682
_x2016	-.3619927	.1414236	-2.56	0.017	-.6538765	-.0701088
_x_t2016	-.1666745	.0373848	-4.46	0.000	-.2438329	-.089516
_cons	3.2643	.2016045	16.19	0.000	2.848209	3.680391
rho	.3262588					

Durbin-Watson statistic (original) 1.401628
Durbin-Watson statistic (transformed) 1.891671

Obr. 11 Výsledky pro indikátor Emise CO₂, metoda přerušovaných časových řad

Příloha 2

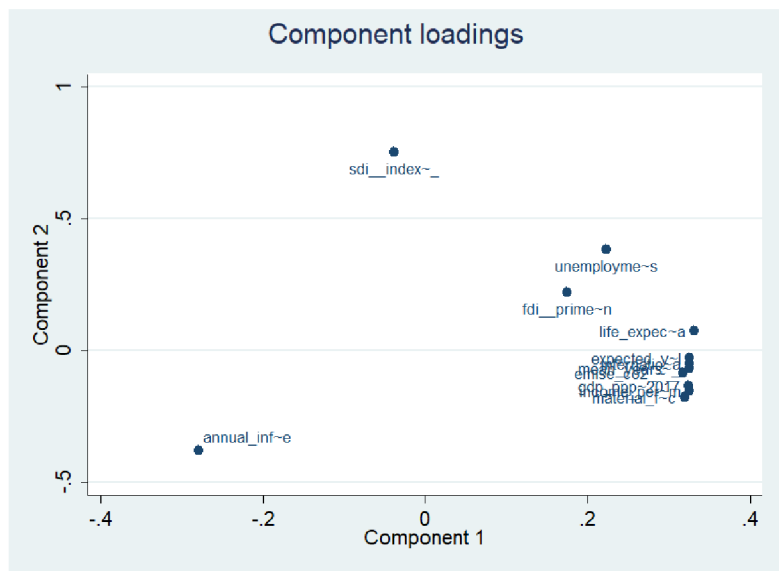
1. Korelační matrix

```
. corr $xtlist
(obs=25)
```

	date	annual_inf~e	emise_co2_~	expect~l	fdi_prime~n	gdp_usd_~	gdp_consta~o	gdp_ppp~2017	income_per~m	internatio~a	life_expec~a	materi~c	mean_y~	sdi_i~	unempl~s	year__k
date	1.0000															
annual_inf~e	-0.8152	1.0000														
emise_co2_~	0.9170	-0.7955	1.0000													
expect~l	0.9835	-0.7604	0.8764	1.0000												
fdi_prime~n	0.4612	-0.6382	0.5693	0.3808	1.0000											
gdp_usd_~	0.9226	-0.8302	0.9765	0.8954	0.5536	1.0000										
gdp_consta~o	0.9721	-0.6840	0.8878	0.9688	0.3950	0.8762	1.0000									
gdp_ppp~2017	0.9721	-0.6840	0.8878	0.9688	0.3950	0.8762	1.0000	1.0000								
income_per~m	0.9674	-0.6901	0.9112	0.9615	0.4237	0.8982	0.9969	0.9969	1.0000							
internatio~a	0.9606	-0.7660	0.9309	0.9303	0.4556	0.9302	0.9353	0.9353	0.9372	1.0000						
life_expec~a	0.9954	-0.8584	0.9159	0.9771	0.4886	0.9286	0.9481	0.9481	0.9443	0.9491	1.0000					
materi~c	0.9295	-0.7209	0.9797	0.9039	0.5015	0.9660	0.9328	0.9328	0.9527	0.9459	0.9136	1.0000				
mean_y~	0.9817	-0.7343	0.8788	0.9892	0.3587	0.8910	0.9827	0.9827	0.9770	0.9351	0.9700	0.9130	1.0000			
sdi_index~	-0.0834	-0.3652	-0.2173	-0.1145	0.1177	-0.1492	-0.2690	-0.2690	-0.2937	-0.1766	-0.0031	-0.3393	-0.1584	1.0000		
unemploye~s	0.6951	-0.6973	0.4668	0.6498	0.2284	0.5066	0.6101	0.6101	0.5726	0.6414	0.7026	0.4660	0.6282	0.3533	1.0000	
year__rok	1.0000	-0.8152	0.9170	0.9835	0.4612	0.9226	0.9721	0.9721	0.9674	0.9606	0.9954	0.9295	0.9817	-0.0835	0.6951	1.0000

Obr. 12 Korelační matrix jednotlivých indikátorů

Z korelačního matrixu vyplývá, že jednotlivé indikátory spolu korelují.

Obr. 13 Korelační matrix znázorněný graficky

Na tomto grafu jsou znázorněny vztahy pro jednotlivé indikátory. Vyplývá z něj, že jediným indikátorem, který nesouvisí s ničím ostatním je Index udržitelného rozvoje.

Univerzita Palackého v Olomouci

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových a environmentálních studií

Studijní program: P1314 Geografie

Obor: Mezinárodní rozvojová studia

Autoreferát k disertační práci

**SOCIÁLNÍ, EKONOMICKÉ A ENVIRONMENTÁLNÍ INDIKÁTORY ROZVOJE TURECKA A JEJICH
VLIV NA MOŽNÉ BUDOUCÍ SCÉNÁŘE ROZVOJE**

Autor práce: Mgr. Nikola Medová

Vedoucí práce: doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.

Olomouc 2022

Předkladatel / Submitter:

Mgr. Nikola Medová
Katedra rozvojových a environmentálních studií
Přírodovědecká fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
17. listopadu 12
771 47 Olomouc

Školitel / Supervisor:

doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
Katedra rozvojových a environmentálních studií
Přírodovědecká fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
17. listopadu 12
771 47 Olomouc

Oponenti / Opponents:

prof. RNDr. Vladimír Ira, CSc.
doc. RNDr. Peter Mederly, Ph.D.

Obhajoba disertační práce se koná 11.11.2022 před komisí obhajoby disertačních prací doktorského studia v oboru P1314 Geografie, studijním oboru Mezinárodní rozvojová studia, v prostorách Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 17. listopadu 12, 771 47 Olomouc.

The defence of the dissertation thesis will be held on 11th November 2022 at the commission for the defence of dissertation thesis of Ph.D. degree in study programme P1314 Geography, specialization International Development Studies, in the premises of the Faculty of Science, Palacký University in Olomouc, 17. listopadu 12, 771 47 Olomouc.

S disertační prací je možno se seznámit na studijním oddělení Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 17. listopadu 12, 771 47 Olomouc.

The dissertation thesis is available at the Study Department, Faculty of Science, Palacký University in Olomouc, 17. listopadu 12, 771 46 Olomouc.

Obsah

Abstrakt k disertační práci.....	4
Abstract	5
Úvod	6
Literatura a zdroje dat.....	9
Výzkumné otázky, hypotézy	11
Metodologie	13
Metoda detekce bodu změny	14
Přerušovaná časová řada.....	14
Scénáře	15
Limitace výzkumu	16
Očekávané výsledky a jejich zhodnocení pro vědní obor nebo praxi	18
1 Politický a společenský vývoj v Turecku od nástupu AKP k moci	19
1.1 Pokus o politický převrat v roce 2016	21
1.2 Tocquevillův efekt	23
1.3 Problematika lidských práv a demokracie a průzkumy veřejného mínění.....	25
2 Výběr a deskripce dat.....	27
3 Výsledky.....	28
4 Scénáře	32
4.1 Scénář 1 – Žádoucí vývoj – „Světlé zítřky“	33
4.2 Scénář 2 – „Práci máme, to nám stačí. Víc se neptáme, ani nechceme.“	34
4.3 Scénář 3 – „Neutrácíme za lepší a kvalitnější život, protože nemáme peníze.“	35
4.4 Scénář 4 – „Jsme zdraví a žijeme od výplaty k výplatě.“	35
4.5 Komentář k realitě.....	36
5 Závěr.....	37
Zdroje použité v disertační práci	39
Životopis autorky.....	51

Abstrakt k disertační práci

Disertační práce se zabývá vybranými rozvojovými indikátory v Turecku a jejich vývojem od devadesátých let 20. století až po současnost. Pomocí dvou statistických metod je analyzován jejich dlouhodobý trend a body zlomu. Hlavní důraz je kladen na změny, které se napříč společnostmi udály po nástupu vlády politické strany AKP a jsou viditelné v datech. Obecná výzkumná otázka se zabývá změnou v datech po pokusu o politický převrat v létě roku 2016. Statistické metody *detekce bodu změny* a *přerušované časové řady* určují, zda v dlouhodobém trendu došlo ke změně, jak velká tato změna byla a zda se shoduje s politickým vývojem v zemi. Závěr práce na základě předešlých dat a s využitím foresight metody *modelování scénářů* předkládá čtyři možné budoucí scénáře vývoje Turecka, které mohou být využity k vytváření dlouhodobých politik ve vztahu k Turecku.

Abstract

The dissertation thesis deals with selected development indicators in Turkey and their progression from the 1990s to the present. Using two statistical methods, their long-term trend and break-even points are analyzed. The main emphasis is on the changes that took place across the society after the government of the AKP political party took over the rule and are visible in the data. The general hypothesis deals with the impact of the attempted political coup in summer 2016 on the examined data. The statistical methods Change Point Detection and Interrupted Time Series determine whether there has been a change in the long-term trend, how significant the change has been, and whether it coincides with political developments in the country. The last part of the work based on previous data and using the foresight method of scenario modeling presents four possible future scenarios for the development of Turkey, which can be used to create a long-term policy in relation to Turkey.

Úvod

Ve své disertační práci se věnuji Turecku a vnitřním změnám, které s největší pravděpodobností nastaly po pokusu o politický převrat v létě roku 2016. Turecko bylo dlouhou dobu považováno za jednu z modelových zemí, která sloužila jako vzor sekularizované muslimské demokracie. Když Atatürk předložil novou, sekulární ústavu v roce 1924, Turecko se stalo symbolem pokroku a naděje, že i islámská země může být „moderní“. I přesto však existují další názory, že Západ a islámský svět, tedy i Turecko, jsou už ze své podstaty předurčeny ke kolizi. Faktem zůstává, že je tento stát jedním z klíčových pro region Blízkého východu, jenž si dlouhodobě udržuje silné postavení. Zejména v posledních letech, kdy Turecko politicky sílí, začíná prosazovat své geopolitické zájmy v Eurasii a vypadá to, že širší oblast zájmu Turecka dobře vykresluje mapa Osmanské říše na vrcholu její územní expanze v době druhého obležení Vídně roku 1683. V tomto smyslu jsou v centru pozornosti hlavně nárazníkové země, jako jsou Řecko či Bulharsko a oblast Levanty. Pokud se podíváme na dnešní vývoj mezinárodních vztahů Turecka se zmíněnými zeměmi, je patrné, že Turecko posiluje svou roli. Zároveň je na vzestupu pragmatická spolupráce mezi Ankarou, Moskvou a Teheránem a Turecko samo sebe vnímá jako lídra mezi muslimskými zeměmi. Je klíčovým členem Severoatlantické aliance (NATO) a po USA v ní má druhou nejsilnější armádu. Jeho silné postavení je nepopíratelné, navíc země byla dlouhou dobu považována za jediný stabilní muslimský stát oblasti Blízkého východu. Vnitřní stabilita zaznamenala otřes v roce 2016, kdy došlo k pokusu o politický převrat a svržení vlády prezidenta Erdoğan. Vojenský puč byl neúspěšný a prezident si naopak postupně upevnil moc. Můžeme říci, že se stal prezidentovou záminkou k posílení své moci a k postupnému přechodu k autoritářskému režimu.

Světová média poukazovala na velké změny, které měly po nepovedeném pokusu o převrat nastat (Al Jazeera, CNN, BBC, France24 atd.) Také v oblasti sociálních věd vyšlo mnoho článků od tureckých i zahraničních autorů o tom, jakým způsobem puč ovlivnil vývoj Turecka (například Akçay a Deniz, 2022; Szkudlarek a Mickiewicz, 2019; Ibish, 2019; Lecha, 2016).

V žádné z prací ale nejsou analyzována data a indikátory rozvoje, zároveň není na určení velikosti změny použita žádná matematicko-statistická metoda. Jako jeden z mála autorů se Bahar Berberoğlu věnuje analýze dopadů vojenských pučů v Turecku na hrubý národní

produkt v letech 1950–1984 (2016), poslední pokus o převrat však nikdo z tohoto hlediska neřešil. Daniel Kahneman (2012) vysvětluje teorii konfirmačního zkreslení, která popisuje tendenci člověka, vybírat si takové informace a jejich interpretace, které jsou v souladu s jeho vlastním názorem. Pokud tedy člověk neuplatní vědeckou metodu, snadno sklouzne právě ke konfirmačnímu zkreslení.

Cílem disertační práce je analyzovat a zhodnotit vybrané ekonomické, politické, sociální a environmentální indikátory rozvoje a zjistit, zda jejich dlouhodobé trendy vykazují změnu, která by mohla mít spojitost s pokusem o politický převrat, který se uskutečnil v roce 2016. Vybranými ekonomickými indikátory jsou HDP, inflace a nezaměstnanost, příjem na obyvatele a přímé zahraniční investice; politicko-sociálními indikátory jsou Index terorismu, Index svobody (Freedom House), očekávaná délka života, očekávaná délka školní docházky, průměrná délka školní docházky; a z environmentálních indikátorů jsou to materiální stopa, emise CO₂ a Index udržitelného rozvoje. Všechna data jsou zpracována ve formě grafů a ty jsou následně popsány. K zodpovězení této otázky jsem využila dvě statistické metody, jejichž pomocí jsem zjistila, zda opravdu ke statisticky významné změně dlouhodobého trendu došlo, či se pouze urychlily nebo zpomalily procesy, které by vedly ke stejným výsledkům. Zároveň lze pomocí těchto metod určit pravděpodobný rok, kdy v jednotlivých indikátorech nastal zlom.

Na základě získaných dat a analýzy dlouhodobých trendů jsou nastíněny čtyři střednědobé scénáře budoucího vývoje Turecka v horizontu příštích 15 let. Jedná se o takové scénáře, kde jsou hlavními veličinami pro jejich vymezení dvě skupiny vybraných indikátorů, a to ekonomické a sociální. Na základě jejich vztahů a směru vývoje se budou odvíjet scénáře, které může Turecko v dalších letech čekat. Díky těmto scénářům mohou další partnerské země a případní další aktéři analyzovat v jakém stádiu vývoje nebo scénáře se Turecko právě nachází a podle toho aktualizovat své dlouhodobé vztahy nebo aktivity s ním. Typicky se může jednat o velikost přímých zahraničních investic, která je závislá na několika dalších indikátorech.

Disertační práce je složena z několika hlavních částí, kterým jsem se věnovala v sepsaném pořadí z následujících důvodů. První část zaměřující se na teorii udává základ pro pochopení turecké ideologie, vzniku státu a velmi silného odkazu na Atatürka, který v mnoha obyvatelích přetrvává dodnes. Další vývoj v průběhu 20. století je důležitý pro pochopení hlubšího kontextu socio-ekonomických změn, kterými si turecké obyvatelstvo

prošlo. Devadesátá léta a přechod k vládě AKP zdůrazňuje touhu po změně, ale zároveň po dialogu mezi stranami, který na začátku své vlády strana slibovala.

Další vývoj vlády AKP až po události, které následovaly po pokusu o politický převrat, jsou nepřímo spojeny s další částí, která vymezuje vybrané indikátory a ukazuje jejich vývoj od devadesátých let až po současnost. Druhou kapitolou tedy navazují na předchozí teoretickou část, která popisuje spíše socioekonomické pozadí dat.

Třetí kapitola se věnuje práci s daty jako takovými a aplikuje na ně dvě vybrané metody, kterými se pokusí zodpovědět na stanovené výzkumné otázky a hypotézy. Čtvrtá kapitola opět navazuje na vybrané indikátory a pracuje s jejich vztahy a dlouhodobými trendy. Díky tomu mohou být navrženy čtyři scénáře možného budoucího vývoje v Turecku. Pokud se tyto scénáře porovnájí s realitou, mohou sloužit dalším aktérům při tvorbě dlouhodobých vztahů s Tureckem. Závěrečná část práce se věnuje přehlednému představení výsledků pro jednotlivé indikátory a metody a odpovídá na stanovené hypotézy.

Literatura a zdroje dat

V práci je použito několik typů zdrojů literatury a dat. V teoretické části popisující historii jsou použity převážně publikace zaměřené na dějiny Turecka, jako například Dějiny Turecka (Kreiser a Neumann, 2010), Turecko (Pirický, 2006), Vzestup a pád mocných říší (Huf, 2008), Dějiny národů: Jak se utvářely národní identity (Şiviloğlu, 2018), Turkey: A short history (Stone, 2017), Reflections on the Turkish Revolution (Safa, 1999) nebo Atatürk - The Founder of Modern Turkey (Sonyel, 1989). Z těchto zdrojů byl získán teoretický základ a pozadí historicko-politických událostí, které formovaly moderní stát.

Mezi další zdroje literatury patří akademické články popisující historický vývoj a dopad jednotlivých událostí na společnost, ekonomiku, bezpečnostní a politickou situaci. Významnými autory zabývajícími se Tureckem jsou v českém prostředí například Tomáš Laně nebo Erik Siegl, dále také Petr Kučera, který se ale více zaměřuje na Osmanskou říši a literaturu. Ze zahraničních autorů jsou to například profesori William Hale, který působil na Orientálních a Afrických studiích na Univerzitě v Londýně - jeho výzkumná práce se zabývá hlavně politickým a ekonomickým rozvojem Turecka; Gökhan Bacık, který se věnuje politikám regionu Blízkého východu, politickému islámu a vnitřním procesům Turecka nebo Ergun Özbudun, věnující se například sociálním změnám, islámu a demokracii nebo turecké politice.

Práce je doplněna o kvalitativní studie odrážející postoj obyvatelstva a názory na nynější vládu. Mezi tyto studie patří například Turkish Perceptions Survey 2015, který byl zpracován Německým Marshallovým fondem Spojených států amerických (2015), dále Kvalitativní analýza tureckého vnímání problematiky COVIDU-19 (2020), Rozvoj a kvalita života v Turecku (Sandıkcı a kol., 2015), Vnímání udržitelného rozvoje z pohledu univerzitních studentů (Tuncer, 2008), Politiky pro rozvoj lidského kapitálu v Turecku (Zelloth, 2020) nebo výzkum zaměřený na historická fakta a vnímání arménské genocidy (Görgülü a Gündoğar, 2016). Vyplývá z nich několik zajímavých závěrů o postojích obyvatelstva k vládě a jeho obavách nebo nadějích do blízké budoucnosti.

Data jsou nejčastěji čerpána ze statistik Světové banky. Dále jsou použita data ze statistického serveru Statista, UNDP, OECD, Freedom House atd. Veškeré výpočty vycházejí z dat z tabulek 11 a 12. Tabulky jsou rozděleny podle skupin jednotlivých indikátorů (sociální, environmentální, ekonomické).

Výzkumné otázky, hypotézy

Cílem disertační práce je analyzovat vybrané indikátory rozvoje a jejich dlouhodobý trend, který se po pokusu o puč v roce 2016 mohl změnit. To, zda se tento trend ve vybraných indikátorech změnil či nikoliv, je pro tuto práci zásadní výzkumnou otázkou a navazují na ni dvě hypotézy.

První hypotéza tvrdí, že *„Data ukazují, že po puči došlo k obrácení trendu.“* V tomto případě předpokládáme, že se v datech objeví změna dlouhodobého trendu po roce 2016 v porovnání s předchozím obdobím.

Druhá hypotéza říká, že *„Původní trend se neobrátí, ale významně změnil (tj. směr trendu zůstal stejný).“* Podobně jako v prvním případě jsou klíčovým ukazatelem data, ve kterých se po roce 2016 objeví statisticky významná změna v trendu, který se nezměnil, pouze se urychlil nebo zpomalil.

K testování hypotéz poslouží evidence v datech a použití statistických metod a dojde k nim za pomoci dat převzatých ze Světové banky a zpracováním jejich dlouhodobých trendů.

Disertační práce má za cíl propojit několik statistických metod a určit, zda došlo po roce 2016 ke změně a velikost změny, která po politickém puči následovala.

Schéma:

evidence v datech → dlouhodobé trendy → možná změna? → návrat k trendům/nový trend

Závěry budou zahrnovat zkoumané indikátory a okomentují, na které z nich politický puč vliv měl a na které nikoliv. Předloží jasné výsledky a stanoviska objasňující vliv vojenského puče na tureckou společnost a další vývoj státu. I přesto, že k puči došlo teprve před pěti lety, v určitém směru měl významné dopady. Jeho vliv na ekonomiku, a vybrané sociální aspekty rozvoje budou důležité pro další vývoj státu. V neposlední řadě nelze opomenout ani pandemii COVID-19, která nastala v roce 2020 a měla také klíčové dopady nejen na ekonomiku států. Pandemii se však tato disertační práce nevěnuje.¹

¹ Data jsou spojována s trendem, který se vztahuje k pokusu o politický převrat.

V případě, že by ani jedna použitá metoda neprokázala signifikantní změnu, znamenalo by to, že politický puč neměl na dlouhodobý vývoj Turecka zásadní vliv. S největší pravděpodobností se však prokáže změna alespoň u některých zkoumaných (ekonomických, politických, sociálních či environmentálních) indikátorů.

Metodologie

Metody jsou popsány postupně podle toho, jak budou použity za sebou v práci. Jsou vybrány tak, aby vedly k zodpovězení stanovených hypotéz.

V teoretické části disertační práce jsou použity metody rešerše a komparace, které zpracovávají především anglickou, francouzskou, tureckou a českou literaturu. První kapitola popisuje vybrané indikátory a jejich hodnoty, kterých bylo v Turecku dosaženo od devadesátých let až po současnost. V další kapitole spadající pod teoretickou část je popsán historicko-politický vývoj Turecka. Ve stěžejní praktické části budou k výpočtu použity dvě statistické metody, kterými jsou „Detekce bodu změny“ a „Přerušované časové řady“. První z nich určuje, zda se ve zkoumaném období udály změny v dlouhodobém trendu zkoumaného indikátoru a kdy (ve kterých letech) k těmto změnám pravděpodobně došlo. Druhá metoda předpokládá, že ke změně došlo v roce 2002 a 2016 (tedy v době, kdy se v Turecku měnilo politické prostředí) a určuje, zda tato změna byla statisticky významná, či nikoli. Poslední, třetí část bude zaměřena na foresight a vytvoření možných scénářů dalšího rozvoje Turecka. Tyto scénáře pracují s vybranými indikátory, které se vzájemně ovlivňují.

Foresight je disciplína, umožňující systematické uvažování a modelování možných variant budoucího vývoje zkoumaného jevu. Obecněji představuje foresight nástroj vhodný k lepšímu pochopení komplexních vztahů, které se mohou v budoucnu výrazně projevit v běžném plánování. Může být využit jak veřejnou správou, tak soukromými subjekty, protože podporuje strategické rozhodování, které umožňuje dosažení dlouhodobých cílů a vizí. (Technologické centrum AV ČR, 2017)

Metoda detekce bodu změny

Matematická metoda *Change point detection* odpovídá na otázku, v kterém čase pravděpodobně došlo ke změně trendu v časové řadě. Můžeme však narazit na problém, protože model se zlomem bude vždy data lépe aproximovat než model bez zlomu, ať už ke změně opravdu došlo, či nikoliv. To, že ke změně došlo, se ale předpokládá. Ještě dodejme, že je tato metoda důležitou součástí analýzy časových řad (Time series analysis) (van den Burg, Williams; 2020).

Klasicky se metoda detekce změn používá na časové řady – v našem případě se jedná o roční výše jednotlivých indikátorů.

Přerušovaná časová řada

Druhá metoda, *Interrupted time series (intervention analysis)*, přichází ve chvíli, kdy první metoda určí pravděpodobné body zlomu. Tato metoda zodpovídá druhou otázku, která zní “do jaké míry došlo ke změně?” nebo “jak velká změna nastala?”.

Dle Bernal et al. (2017) je přerušovaná časová řada taková statistická metoda, která ukazuje nepřetržitou posloupnost pozorování daného indikátoru (obvykle ve stejných časových intervalech) v průběhu času. Metoda se používá ke stanovení základního trendu, který byl z nějakého důvodu přerušen ve známém okamžiku. V případě této práce se jedná o puč v roce 2016. Existuje hypotetický scénář průběhu dané veličiny podle původního trendu, kterému se říká „očekávaný trend“ a jenž by vzhledem k již existujícímu trendu pravděpodobně nastal, pokud by k intervenci nedošlo. Tento scénář se nazývá „hypotetický srovnávací scénář“ a poskytuje srovnání pro další vyhodnocování dopadu intervence. Pomáhá určit, k jak velké změně dojde v pointervenčním období.

Linden (2015) potvrzuje, že se metoda používá v mnoha oborech k hodnocení dopadu komunitních intervencí, veřejných politik, regulačních opatření či k hodnocení zdravotnických technologií. V mém případě se bude jednat o tzv. single group analýzu, kdy budu vždy zkoumat pouze jednu veličinu (jednu skupinu indikátorů) a ne několik skupin najednou. Pak by se jednalo o tzv. multiple group analýzu.

Scénáře

Podle publikace vydané Technologickým centrem Akademie věd (Pazour a kol., 2017) je foresight nástroj umožňující systematické uvažování o možných variantách budoucího vývoje. Tím, že pochopíme vztahy mezi jednotlivými faktory, které se navzájem ovlivňují, můžeme vytvářet efektivní rozhodnutí vedoucí k žádoucímu vývoji. I samotný proces vzniku scénářů vede k pochopení vzájemných vztahů jednotlivých veličin. Foresight může být využíván jak na individuální (mikro), tak na globální (makro) úrovni. Podle typu odvětví, které foresight uplatňuje, lze stanovit i délku, na kterou jsou strategické priority určeny. Ve veřejném sektoru se jedná obvykle o horizont 15–20 let, v soukromém sektoru to bývá 10 let. Pozitivním aspektem foresightu je, že na tvorbě strategických plánů by se mělo podílet co nejvíce klíčových aktérů, kteří jsou schopni budoucnost ovlivňovat a kteří do celého procesu integrují široké spektrum i zdánlivě nesouvisejících poznatků.

Metody foresight mohou být kvalitativní nebo kvantitativní, a to v závislosti na tom, jaký typ dat se zpracovává a analyzuje. Nicméně foresight obvykle kombinuje kvantitativní i kvalitativní metody, tudíž nelze jasně vymezit, jaký charakter metoda má. Scénáře jsou jednou z metod foresightu, která pomáhá organizacím předvídat změny a připravovat reakce na ně. Zároveň se tato metoda používá k navrhování strategií. Při vytváření scénářů se kombinují známá fakta o daném prostředí s nejistými faktory ohledně budoucího vývoje. Řada těchto nejpravděpodobnějších nejistot se zkombinuje a tím vznikne několik alternativních příběhů neboli scénářů. (Future Proof, 2018)

Scénáře se používají k lepšímu pochopení možných budoucích jevů a mohou informovat nejenom veřejnost, ale i další zúčastněné strany o průběhu různých situací (Fahey a Randall, 1997). Mohou být použity k poskytnutí odlišných pohledů na budoucnost. Například můžeme znát určité proměnné (v našem případě rozvojové indikátory a jejich dlouhodobé trendy), ke kterým zformulujeme příběhy a projektujeme tak konkrétní možné typy budoucností. Například Ratcliffe (2002) charakterizuje scénáře jako poskytování alternativních obrazů možných budoucností.

Prvky alternativních budoucností se spojují do určitého počtu scénářů. V našem případě jsou to čtyři. To je pro účel práce dostatečné. Scénáře jsou založeny na datech a teoretických znalostech získaných z literatury; navrhované scénáře však obvykle nejsou kvantitativní, ale spíše kvalitativní (Bishop a Hines, 2012; Quantumrun Foresight, 2020).

K vytvoření scénářů v této práci je použit přístup Petera Schwartz (1996), který zahrnuje hybné síly a jejich řazení podle důležitosti a nejistoty. Na základě kombinace rozvíjejících se událostí používám data, která jsou relevantní a posuzuji rozsah změn, jež by mohly nastat v různých směrech vývoje.

Alternativní scénáře ve čtvrté kapitole vycházejí ze vzájemných vztahů jednotlivých vybraných analyzovaných indikátorů. Díky korelačnímu matrixu² (viz příloha 2 disertační práce) vidíme, které indikátory spolu souvisí. V našem případě se jedná skoro o všechny, kromě indikátoru Indexu udržitelného rozvoje, který nemá přímou souvislost s ostatními. Indikátory, ze kterých budou vycházet scénáře, jsou rozděleny do dvou skupin, a to na ekonomické a sociální. Některé scénáře se budou od současné situace výrazně lišit, jiné na ni budou navazovat. Důležité ale je, že příběh k jednotlivým scénářům je vytvořen na základě dat a souvislostí získaných z různých zdrojů.

Limitace výzkumu

Práce je založena na akademických publikacích a datech, která jsou oficiální pro turecké i nadnárodní organizace. Stěžejním zdrojem dat je Světová banka, OECD, UNDP a další data publikovaná například organizacemi, jako jsou OSN nebo Freedom House, V-Dem a Polity IV.

V práci jsou popsány jednotlivé charakteristiky předkládaných dat, i když jejich objektivita může být předmětem diskuze. Čísla se mohou v jednotlivých organizacích lišit na základě použitých subindikátorů či rozdílných měn.

² Korelační matrix (matice) je tabulka, která zobrazuje korelační koeficienty pro různé proměnné. Matice znázorňuje korelaci mezi všemi možnými dvojicemi hodnot v tabulce. Používá se jako nástroj pro sumarizaci velkého souboru dat a pro identifikaci a vizualizaci vzorců v daných datech. Skládá se z řádků a sloupců, které zobrazují proměnné. (Corporate Finance Institute, 2022)

Dalším limitem může být relativně krátká doba od uplynutí pokusu o převrat a tím pádem malý vzorek sledovaných dat a z nich určený nový dlouhodobý trend. Tento trend byl ovlivněn celosvětovou pandemií COVID-19, která měla dopad na většinu rozvojových indikátorů.

Pro metodu detekce bodu změny nemusí být vždy rozumné předpokládat, že v časové řadě jsou zlomy právě dva. Je možné sestavit složitější model, ve kterém bude i samotný počet bodů zlomu předmětem Bayesovského odhadu. Metoda Bayesian model comparison tento přístup bez problému umožňuje. Zároveň není rozumné používat pro každou časovou řadu jiný model.

Očekávané výsledky a jejich zhodnocení pro vědní obor nebo praxi

Očekávanými výsledky disertační práce jsou:

- 1) krátká analýza historie a rozvoje moderního Turecka na pozadí politických milníků;
- 2) identifikace zlomových let v novodobé historii a popis dlouhodobých trendů;
- 3) modelace čtyř možných scénářů dalšího rozvoje, které budou vycházet z dříve popsaných dat.

První očekávaný výsledek práce vytvoří ucelený přehled politického vývoje Turecka ve 20. století, na který bude navazovat turbulentní vývoj za posledních dvacet let vlády AKP. Podrobněji bude popsán vývoj vlády AKP a události, ke kterým došlo v posledních letech.

Druhý bod zahrnuje dvě statistické metody, přičemž každá zkoumá změnu dlouhodobých trendů z jiného pohledu. První z nich určuje, ve kterých letech pravděpodobně došlo ke změně v dlouhodobém trendu. Pomocí druhé z nich je vypočítáno, zda v předpokládaných letech změny došlo opravdu ke statisticky významnému zlomu, či nikoliv. Druhá metoda nemusí navazovat na výsledky první metody, kdy je předpokládaný bod změny určen v roce 2016, tedy v roce, kdy došlo k pokusu o politický převrat. Výsledkem může být potvrzení změny v dlouhodobém trendu v několika indikátorech rozvoje, zároveň autorka nepředpokládá, že bude změna prokázána ve všech zkoumaných indikátorech. Možným výsledkem bude i neprokázání vlivu puče ani na jeden indikátor. To by znamenalo, že pokus o politický převrat reálně neměl dopady, které jsou statisticky měřitelné.

Výstupem bude ucelený text, který propojuje teorii vývoje Turecka se statistickými metodami, které fakticky měří změny ve zkoumaných indikátorech.

Třetím očekávaným výsledkem je užití metod foresight, pomocí nichž jsou navrženy čtyři krátké scénáře možného budoucího rozvoje.

Disertační práce pracuje s reálnými daty, která jsou získána zejména z databáze Světové banky, UNDP a dalších zdrojů. Aplikováním jednotlivých metod práce dokazuje nebo vyvrací možnou změnu ve vybraných indikátorech, která mohla částečně souviset s pokusem o politický převrat v červenci roku 2016. Tím obohatí diskuzi probíhající nejen na akademické půdě, která vyvolává řadu názorů na roli této události a na dalším politicko-ekonomickém vývojem země. Vymezením možných budoucích scénářů může práce posloužit k formování dalších politik různých aktérů ve vztahu k Turecku.

1 Politický a společenský vývoj v Turecku od nástupu AKP k moci

Díky dlouhé historii demokratické vlády je Turecko považováno za specifický případ regionu Blízkého východu a Severní Afriky. Strana spravedlnosti a rozvoje (AKP) prezidenta Recepta Tayyipa Erdoğan, která byla za republikánské éry spíše upozaděná, vládne Turecku od roku 2002. Poté, co nejprve schválila některé liberalizační reformy, začala vláda AKP pohrdat politickými právy a občanskými svobodami. Po pokusu o politický převrat provedla dramatický a rozsáhlý zásah proti aktivním odpůrcům jejich politiky. Ústavní změny přijaté v roce 2017 umožnily soustředit moc do rukou prezidenta. Zatímco Erdoğan nadále upevňuje svou roli, vítězství opozice v komunálních volbách v roce 2019 a dopad pandemie COVID-19 na již tak nejistou ekonomiku daly vládě nové pobídky k potlačení nesouhlasu a omezení veřejného diskurzu. (Freedom House, 2022)

Pod politickým vedením Erdoğan a jeho strany Spravedlnosti a rozvoje (AKP) se postupně ztrácel étos modernity, prosperity a sekularismu.³ Od listopadu 2002, kdy politická strana AKP vyhrála volby, se mezinárodní politika a zákony země začaly postupně měnit. Političtí lídři se přestali vidět jako nábožensko-centriční a spíše inklinovali ke konzervatismu a demokracii. (Friedman, 2017; Siegl, 2020) Dalším klíčovým krokem AKP bylo již ze začátku jejich vlády zlikvidování moci armády. Politické straně se podařilo oslabit hierarchické uspořádání a nezpochybnitelné postavení armády, která měla vždy za úkol strážit sekularismus nastolený prezidentem Atatürkem. Pomocí zfalšovaných procesů toho AKP docílila. (Laně, 2017) Reformy, které byly propagovány po politickém převratu v roce 2016, jsou také součástí islámské propagandy. Z největší části se zaměřují na propagaci islámu ve školství a vzdělávacích zařízeních. Jeden z nejnázornějších příkladů podporující toto tvrzení je fakt, že vláda prosazovala náboženské školy (madrasy) jako jediné možné základní vzdělávací zařízení pro děti v malých a středně velkých městech. Ve větších městech mají rodiče možnost volby, jaký typ školy upřednostní. Na venkově však jiná možnost mimo madrasy není. Faktem dále zůstává, že voliči AKP jsou především lidé ze střední až nižší sociální třídy. Toto je tedy velmi sofistikovaný způsob, jakým si AKP zajistí voliče i v budoucích generacích. (Friedman, 2017; Siegl, 2020)

³ Z anglického Justice and Development Party.

Obecně nástup islámské strany jako hlavní úřadující strany v nejstarší sekulární republice Blízkého východu vyvolal debaty o potenciálním vzestupu role náboženství u volících občanů. Podle údajů lze však říct, že zvýšená podpora islámských stran nebyla doprovázena nárůstem religiozity (Livny, 2020). Od roku 1991 podle Hale a Özbudun (2011) na rozdíl od nevěřících voličů věřící voliči volili stále častěji spíše pravicové strany. Středo-pravá strana tedy zachytila převážně náboženské a konzervativní voliče. Navíc se AKP zpočátku hlásila ke své spřízněnosti s křesťansko-demokratickými stranami a ztělesnila umírněný přístup v ideologicky roztržité islámské krajině, která se pod ní nakonec nesjednotila (Hale a Özbudun, 2011).

Až v roce 2005 Evropská Unie oficiálně započala proces přijímání Turecka do EU, přičemž první žádost ze strany Turecka byla podána již v roce 1959. Evropští lídři a činitelé však Turecko jako členský stát nikdy neviděli. Proto již v roce 1980 začalo Turecko budovat vztahy se zeměmi Blízkého východu. Změny v mezinárodní politice, budování partnerství mezi Tureckem, Evropou a Blízkovýchodními zeměmi zapříčinily, že situace byla velmi nestabilní. Pragmatismus a spolupráce na Blízkém východě vedly k tomu, že se Turecko stalo ve svém regionu velmocí a dlouhou dobu bylo nejstabilnější zemí Blízkého východu. (Pamuk, 2018)

Navzdory všem očekáváním se konzervativní straně vedené Erdoğanem, úspěšným starostou Istanbulu, podařilo udržet se u moci až do dnešních dnů a otevřít tak od roku 1946 bezprecedentní období dominance jedné strany. Během prvních let u moci se AKP dokázala prezentovat jako strana, která začlení zemi do EU a zároveň zahájí pozoruhodný otevřený politický dialog s kurdskými disidenty. V prvním funkčním období strana pokračovala v řadě institucionálních a strukturálních reforem zahájených před jejím mandátem a její vláda byla provázena relativně „kvalitním růstem“, ale tento stav netrval dlouho (Acemoglu a Ucer, 2019). Ztráta jakýchkoli vyhlídek na přistoupení k EU spolu s ekonomickými obtížemi a geopolitickými změnami v regionu po syrské válce a Arabském jaru vedly AKP k postupnému posunu směrem ke kombinaci ultranacionalismu a politického islámu. V roce 2015 úřadující prezident poprvé ztratil většinu, a musel se proto spojit s krajně pravicovými nacionalisty. To iniciovalo autoritářský posun, který byl ještě umocněn neúspěšným pokusem o puč v roce 2016. Referendum v roce 2017 institucionalizovalo posun k silnému prezidentskému systému a kurdská otázka byla ve světle boje proti Islámskému státu v Sýrii a Iráku (ISIS) militarizována.

Mezi obyvateli de facto všech příjmových skupin dosahovala AKP značné podpory i přesto, příjmové nerovnosti byly vysoké. Inlace byla nízká a fiskální politika podporovala malé a střední podniky a chudší pracující. Ekonomický růst podporovala úvěrová expanze a stavebnický sektor, který zažíval značný boom. Na druhou stranu tyto aktivity podporovaly klientelismus. (Gürakar, 2016) V podpoře stávající vlády se projevila důležitost vzdělání obyvatel. Časem, zejména v důsledku státních aktivit pro snižování chudoby, podpory zakázek pro politicky propojené firmy, rozsáhlých korupcí a klientelismu, AKP ztrácela podporu hlavně u vzdělaného obyvatelstva. To již od devadesátých let podporuje spíše kemalisticky orientované strany, jako je například CHP. Celkově lze uvést, že AKP byla populárnější mezi voliči s nízkými příjmy a nižším vzděláním, zatímco voliči s nejvyššími příjmy a vyšším vzděláním volí právě CHP. (Assouad a kol., 2021)

1.1 Pokus o politický převrat v roce 2016

Převrat je podle Powella a Thyne (2011) definován jako nelegální a zjevný pokus armády nebo jiné skupiny ve státním aparátu sesadit dosavadní vedoucí elity. Jak uvádějí oba autoři, napříč literaturou chybí výzkum a definování pojmu převrat.⁴

Neúspěšný a brutálně potlačený pokus o vojenský převrat v roce 2016 je událostí, která má silné kořeny v minulosti, ale její dopady přesahují do současnosti. Stoupenci vlády mohou argumentovat tím, že demokracie vyhrála nad pokusem ji svrhnout, následně však přišla řada represivních opatření, která měla za následek přechod k prezidentskému a více autoritářskému systému vlády (Siegl, 2020).

Pro výklad politického převratu v roce 2016 je klíčová postava Fethullaha Gülena. Existuje mnoho studií a dostupné literatury analyzující puč, který se stal v noci z 15. na 16. července v roce 2016. Převládá názor, že za původce puče je považováno islámské národní hnutí spojované s jeho lídrem Fethullahem Gülenem, jež usilovalo o převzetí vlády a nastolení vlastního režimu (Akarca, 2018; Szkudlarek a Mickiewicz, 2019; Akçay a Deniz, 2022; Ibish, 2016). Fethullah Gülen, islámský klerik, který žije od konce 90. let v exilu v USA, je obviněn z vedení teroristické skupiny a v roce 2014 na něj byl v Turecku vydán zatykač. Gülen, který

⁴ Z anglického „coup“, „coup d'état“.

se narodil v malé anatolské vesnici Korucuk v roce 1938, chodil do rurálních náboženských kurzů, protože školní docházka v té době nebyla v odlehlých oblastech dostupná. Následoval sunnitské učení Saida Nursiho a začal kázat na různých místech v Turecku. V polovině 80. let se Gülenovo hnutí⁵ začalo rozrůstat a institucionalizovat otevíráním kolejí, přípravou škol na všech úrovních (základních, středních i vysokých) a také začalo zakládat síť vlastních médií. Školy i média získávala prestiž a mezinárodně se rozrostla. Fethullah Gülen byl mnohými viděn jako jedna z hlavních islámských postav reprezentující modernitu, dialog a otevřenost. V roce 1997 ho ale vládní aktivity po tzv. Únorovém procesu donutily opustit zemi. Turecká vláda ho obvinila z pokusu o nastolení islámského státu a zahájila proti němu soudní řízení. Až do současnosti žije Gülen v exilu ve Spojených státech amerických. (Bacık, Aras, 2002)

Konflikt mezi hnutím a AKP je velmi dobře analyzován mnoha autory, mezi které patří například Arslan Ayan (2019), Tuncay Kardas a Ali Balci (2019). Eskalace tohoto konfliktu přišla v roce 2013 po rozsáhlé korupční aféře. Do té doby byly obě strany spíše spojenci, které spojoval koncept kombinace tureckého nacionalismu a náboženského konzervatismu s cílem modernizovat stát a udržovat dobré vztahy s jinými náboženskými a politickými lidry na mezinárodní úrovni. Společnou opozici pro ně naopak tvořili sekularisté (Kemalisté) a politické vedení armády (Zasztowt, 2016).

Konrad Zasztowt (2016) k organizátorům puče přidává i skupiny lidí, kteří nemuseli patřit pod Gülenovu organizaci, zároveň se jim však nelíbila forma vládnutí AKP. Touto formou se myslí postupné odklánění od demokratických hodnot a tureckého modelu sekulárního systému a přibližování se autoritářskému režimu, kde do popředí také vstupuje politický islám. Zhodnotit pokus o puč kriticky je skoro nemožné kvůli jeho vysoké kontroverznosti, politizaci a instrumentalizaci⁶. Zároveň v Turecku v podstatě neexistuje na toto téma otevřená debata.

Následný výjimečný stav, který byl vyhlášen bezprostředně po puči, trval dva roky a umožnil Erdoğanovi neomezeně vládnout pomocí legislativních dekretů, které nepodléhaly kontrole ze strany parlamentu ani soudním přezkoumáním. Po dvou letech byl zaveden prezidentský systém, který prezidentovi upevnil moc a zajistil pokračování v prosazování jeho

⁵ Také známé jako Hizmet (z anglického *mission, service*=míse, služba) nebo Cemaat (z anglického *The Asssembly, The Community*=shromáždění, komunita) (Szkudlarek a Mickiewicz, 2019), FETÖ (z anglického *Gülenist Terror Organization*) (Akçay a Deniz, 2022).

⁶ Zvláštní druh „zpředmětnění“, kdy se jedná o instrumentální zacházení s objektem manipulace a skrýváním jeho cílů (Wróbel, 2006).

záměrů. Tento zlom v podobě puče zakusilo Turecko v minulosti několikrát a obyvatelé zažili plošná omezení občanských práv. Turecká parlamentní demokracie se však již od dob Mustafy Kemala Atatürka vyznačovala silnou tradicí etatismu⁷ a poměrně silnou rolí armády. (Siegl, 2020)

Během jediného roku, od června 2016 do května 2017, došlo k několika klíčovým událostem, mezi které patří zadržení více než 60 000 obyvatel - opozičních politiků, novinářů a členů Gülenovského hnutí a dalších 140 000 bylo propuštěno ze svých pracovních míst nebo jim byla zakázána činnost. Dále byl opakovaně přerušen přístup na Twitter, Facebook a YouTube a Wikipedie byla trvale zablokována. Kromě toho bylo vyhláškou násilně uzavřeno nejméně pět tiskových agentur, 62 novin, 16 televizních kanálů, 19 periodik, 29 vydavatelství a 24 rozhlasových stanic. Navzdory trvajícím výjimečným stavu úřady přistoupily k referendu o udělení větší pravomoci prezidentovi a zrušení úřadu předsedy vlády. Ústavní změny vstoupily v platnost v roce 2019, ačkoliv už od roku 2017 byly kritizovány nezávislými pozorovateli Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě. (Freedom House, 2022)

1.2 Tocquevillův efekt

Nazývá se tak efekt, při kterém se zlepšují sociální podmínky a příležitosti, na druhou stranu ve společnosti rychleji roste frustrace (Mackie, 1995). Tento efekt naznačuje souvislost mezi sociální rovností nebo ústupky ze strany režimu a nezamýšlenými důsledky, protože sociální reformy mohou zvýšit očekávání, která nelze naplnit. Podle Tocquevillova efektu pravděpodobně dojde k revoluci právě po zlepšení sociálních podmínek. Naopak Marx tvrdí, že k ní dochází v důsledku postupného zhoršení podmínek. Podle Finkela a Gehlbacha (2018) existuje zvýšená šance, že k Tocquevillovu paradoxu dojde v centrálně plánovaných, ale lokálně implementovaných reformách.

V případě Turecka se dá z dat vyčíst, že od nástupu AKP se několik sledovaných indikátorů stabilizovalo. Jedná se hlavně o indikátory ekonomické. To, jakým směrem se Turecko po puči začalo ubírat a zda tento vývoj korespondoval s dlouhodobým trendem, je zatím nejasné. Pokus o převrat měl z důvodu upevňování moci prezidenta Erdoğana následky ekonomické,

⁷ Zasahování státu do života obyvatel.

politické, ale i sociální. Zhoršené výsledky v ekonomických a politických indikátorech vedly ke ztrátě podpory AKP ve velkých městech, což dokazují výsledky voleb z roku 2019 (McKernan, 2019; Daily Sabah, 2019). Na analýzu sociálních následků je zatím nejspíše moc brzy, i když určité změny v preferencích obyvatel (viz výsledky voleb v roce 2019) se již mohly projevit. Naopak ekonomické indikátory vykazují za posledních pár let určité změny. Předmětem zkoumání této práce je, zda po roce 2016 nastala ve zkoumaných indikátorech významná změna, či nikoliv.

Ze sledovaných dat a událostí bychom ale mohli říci, že v Turecku došlo právě k Tocquevillově efektu, kdy i přes zlepšující se ekonomické podmínky docházelo k nespokojenosti obyvatel s režimem AKP.

1.3 Problematika lidských práv a demokracie a průzkumy veřejného mínění

Obecně se dnešní vývoj Turecka podle průzkumů obyvatel ubírá spíše negativním směrem. Pokud jsou lidé evropsky smýšlející a chtějí vidět Turecko jako demokratický stát, pak s vládou AKP nejsou spokojeni (Laně, 2017).

Tomuto tvrzení odpovídají i průzkumy vnímání Turecka (The German Marshall Fund of the United States, 2015), kdy se průzkumníci ptají, jak občané z různých regionů Turecka vnímají vládu AKP. Výzkum se zaměřuje jak na oblast mezinárodní, tak domácí politiky. Výsledky ukazují, že většina respondentů (n=1018) není spokojených s vládou AKP a dlouhodobě se obávají o budoucí vývoj ve své zemi. Například na otázku týkající se ekonomické situace rodiny odpovědělo 43 % respondentů, že za posledních pět let se jejich situace zhoršila, naopak ke zlepšení se přihlásilo 29 % respondentů. Dalších 44 % lidí odpovědělo, že v následujícím roce očekávají, že se jejich ekonomika spíše zhorší, naopak pozitivní ekonomické vyhlídky mělo 28 % dotazovaných. Podobně reagovali na ekonomiku rodiny, kdy 38 % tázaných očekávalo zhoršení rodinné ekonomické situace a 24 % očekávalo zlepšení. Další otázkou bylo, jaké jsou podle respondentů nejzávažnější problémy, kterým Turecko čelí. Pro 28 % respondentů je to ekonomika a pro 23 % nezaměstnanost. Na třetím místě se umístil terorismus (16 %) a o čtvrté místo se podělila kvalita vzdělání a imigrace (7 %). Zajímavostí této studie byly výsledky vnímání mezinárodních zpřátelených zemí. Na otázku, kdo je nejdůležitějším tureckým zahraničním partnerem, 50 % respondentů vůbec neodpovědělo, 41 % řeklo, že neví a 9 % odpovědělo, že Turecko žádného partnera nemá. V roce 2022 ta samá organizace (GMF) provedla další průzkum, který se věnoval vnímání Evropské unie. Mezi nejdůležitější turecké partnery 47,2 % obyvatel zařadilo Ázerbajdžán a 15,4 % dotazovaných uvedlo Německo. Rusko získalo 13,8 % hlasů oproti 18,6 % obdržených v roce 2021 – důvodem poklesu oblíbenosti byla ruská invaze na Ukrajinu. (The German Marshall Fund of the United States, 2022) Naopak Arménie, jako sousední stát, je mezi obyvateli vnímán spíše negativně. Obyvatelé obecně neví, jak se stavět ke genocidě, která byla tureckou stranou spáchána na Arménech v roce 1915. Toto téma je v turecké společnosti ještě stále tabuizované. (Görgülü a Gündoğar, 2016)

Otázkou důležitosti vzdělání a lidského kapitálu se zabývaly výzkumy Gaye Tuncer (2008)

a European Training Foundation (2020), které dokazují, že obyvatelé vnímají důležitou roli kvalitního vzdělání v budoucím vývoji země a zároveň dokazuje, že dívky jsou vnímavější k otázkám udržitelnosti a životnímu prostředí. Svoboda země do určité míry souvisí s dostupným a kvalitním vzděláním. Právě vzdělané obyvatelstvo může v budoucnu vytvářet kvalitní a kompetitivní politické prostředí, které bude vytvářet demokratické hodnoty a transparentní politiky.

Podle Freedom House Indexu měřící míru svobody státu ve světě spadalo Turecko do kategorie částečně svobodných zemí, ale od roku 2018 je v kategorii nesvobodných zemí. V kategoriích politická práva a občanská svoboda, ze kterých index vychází, Turecko nedosahovalo ani polovičních hodnot.

Rok	Index svobody	
2017	38/100	Částečně svobodná
2018	32/100	Nesvobodná
2019	31/100	Nesvobodná
2020	32/100	Nesvobodná
2021	32/100	Nesvobodná
2022	32/100	Nesvobodná

Tabulka 1: Index svobody v Turecku mezi lety 2016–2022. Zdroj: Freedom House, 2022, vlastní zpracování.

2 Výběr a deskripce dat

V této kapitole jsou teoreticky popsány vybrané ekonomické, sociální, politické a environmentální indikátory, které jsou dále zasazeny do kontextu vývoje Turecka. Data jsou zpracovaná většinou od roku 1990, takže je možné pozorovat výkyvy, které mohou být zapříčiněny různými faktory.

Prostředky výzkumu

Hlavním nástrojem pro výpočet změn a následnou modelaci scénářů jsou ukazatele kvality života a udržitelného rozvoje. Těmi se rozumí data, která mohou souviset s kvalitou života v Turecku. Sledováním a hodnocením indikátorů kvality života se zabývá mnoho mezinárodních i národních organizací. Zejména je to Světová banka, která je v této práci využita jako hlavní zdroj většiny statistických dat. Mezi další zdroje patří například UNDP, Statista či OECD. Další použité indexy byly zpracované organizacemi jako Reportéři bez hranic, Freedom House, apod. Všechna data byla získaná z veřejně přístupných zdrojů a jsou citovaná v seznamu literatury.

Zde jsou popsána vybraná data, jež jsou seřazena podle toho, do které skupiny patří. Práce se zabývá těmito skupinami indikátorů:

- Ekonomické
- Politické
- Sociální
- Environmentální

Každý z indikátorů je teoreticky popsán a poté následují data z Turecka zpracovaná v přehledných grafech.

3 Výsledky

Kapitola s názvem Výsledky obsahuje přehledné shrnutí jednotlivých výsledků, kterých bylo dosaženo za použití dvou metod v kapitole tři, a reaguje na stanovené hypotézy.

Dlouhodobé trendy se liší v jednotlivých indikátorech a také pro jednotlivá zkoumaná období.

Následující tabulka shrnuje výsledky metody detekce bodu změny. V prvním sloupci je uveden indikátor, ke kterému se výsledky vztahují. Druhý sloupec udává, zda byla metodou detekce bodu změny zaznamenána změna v roce 2002. Ve třetím sloupci je vyznačeno totéž pro rok 2016. Čtvrtý a pátý sloupec udávají rok, ve kterém zlomy pravděpodobně nastaly.

Výsledkem tedy je, že ze třinácti analyzovaných indikátorů vykazaly pravděpodobnou změnu v dlouhodobém trendu pouze tři indikátory v roce 2002 a pouze jeden indikátor v roce 2016. Pro dva indikátory (očekávaná délka života a předpokládaná délka školní docházky) model není vhodný.

Tabulka 2: Souhrnný přehled výsledků metody Detekce bodu změny v reakci na hypotézu, 2022, vlastní zpracování

Indikátor	2002	2016	Pravděpodobnost	
			první změny (rok)	druhé změny (rok)
HDP	ne	ne	Pouze jedna pravděpodobná změna kolem let 2009–2010.	
Inflace	ne	ne	1997–1998	2005
Nezaměstnanost	ne	ne	Téměř kdykoliv, ale ne mezi lety 2002 a 2001. Data nejsou kompatibilní s hypotézou.	
Příjem na obyvatele	ne	ne	2003	2009–2010
Příjezdy (počet) zahraničních turistů	možná ano	ne	2000–2002	2009–2013
Přímé zahraniční investice	ne	ne	2001	2007
Index lidského rozvoje	ne	ne	S největší pravděpodobností nastala pouze jedna změna, a to kolem let 2012–2013.	
Očekávaná délka života	-	-	Model není vhodný	
Předpokládaná délka školní docházky	ne	ne	Model našel pouze jeden bod zlomu: 2012–2013	
Průměrná délka školní docházky	ne	ne	2011	2012
Index udržitelného rozvoje	ne	ne	2003–2004	Druhý bod není lokalizován
Emise CO ₂	možná	možná	Téměř kdykoliv po roce 2002	
Materiální stopa	ano	ne	2002–2003	2006–2007

Druhá tabulka shrnuje výsledky metody přerušovaných časových řad. Uvádí, zda v jednotlivě zkoumaných obdobích a letech intervencí došlo ke statisticky významným změnám dlouhodobých trendů.

Tabulka 3: Souhrnný přehled výsledků metody Přerušovaných časových řad, 2022, vlastní zpracování

Indikátor	Období před první intervencí: do roku 2002	První intervence: 2002	Období po první intervenci: 2002–2016	Druhá intervence: 2016	Období po druhé intervenci: 2016–2020/21 (dle dostupnosti dat)
HDP	ANO	NE	ANO	NE	NE
Inflace	NE	NE	NE	ANO	ANO
Nezaměstnanost	NE	ANO	NE	NE	ANO
Příjem na obyvatele	ANO	NE	ANO	NE	NE
Příjezdy (počet) zahraničních turistů	ANO	NE	ANO	ANO	ANO
Přímé zahraniční investice	NE	ANO	NE	ANO	NE
Index lidského rozvoje	ANO	NE	NE	ANO	ANO
Očekávaná délka života	ANO	NE	ANO	NE	ANO
Předpokládaná délka školní docházky	ANO	NE	NE	NE	ANO
Průměrná délka školní docházky	ANO	NE	ANO	NE	NE
Index udržitelného rozvoje	ANO	ANO	ANO	NE	ANO
Emise CO ₂	ANO	NE	NE	ANO	ANO
Materiální stopa	NE	NE	ANO	ANO	ANO

Z výše popsaných výsledků obou metod je zřejmé, že ne všechny uvedené a měřitelné indikátory zaznamenaly ve zkoumaných obdobích statisticky významnou změnu. Některé reagují na dlouhodobý vývoj v Turecku a obecně ve světě a nedají se tak přiřadit pouze k politickému vývoji v zemi (například sociální indikátory jako očekávaná délka života, očekávaná délka školní docházky atd.) Naopak ekonomický indikátor přímých zahraničních investic zareagoval na nestabilní situaci v roce 2016 v podstatě okamžitě.

Pro jednotlivé indikátory můžeme díky výsledkům vyvrátit hypotézy, které si práce stanovila na začátku.

Výsledky pro hypotézu č.1:

„Data ukazují, že po puči došlo k obrácení trendu.“

Směr trendu se změnil u inflace, nezaměstnanosti, přímých zahraničních investic, indexu udržitelného rozvoje, emisí CO₂ na obyvatele a materiální stopy.

Jednotlivé výsledky pro hypotézu č.2:

„Původní trend se neobrátil, ale signifikantně změnil (tj. směr trendu zůstal stejný).“

Původní trend nezaznamenal v období po roce 2016 změnu pro indikátory: HDP, příjem na obyvatele, přímé zahraniční investice a průměrná délka školní docházky. Ostatní indikátory zaznamenaly v trendu signifikantní změnu.

4 Scénáře

Foresight scénáře se používají ke zlepšení našeho chápání různých budoucích jevů, mohou informovat veřejnost nebo zúčastněné strany a ovlivňovat tak jejich další rozhodování při tvoření nových strategií a politik. (Fahey a Randall, 1997) Mohou být použity v různých kontextech, jako například zde, kdy známe určité proměnné, ale musíme poskytnout narativy o projekcích konkrétních typů budoucnosti. Ratcliffe (2002) například charakterizuje scénáře jako poskytování alternativních obrazů (spíše než explorační trendů ze současnosti), zahrnující kvalitativní perspektivy i kvantitativní údaje a hodnocení ostrých diskontinuit. Pro tuto práci jsou použity čtyři krátkodobé scénáře (obvykle co nejpřesnější), aby bylo možné načrtnout možné situace dalšího vývoje v Turecku v dalších letech. Tři je minimální počet scénářů, které se běžně používají. Při vytváření scénářů je použit přístup Petera Schwartze (1996), který zahrnuje hnací síly a jejich pořadí podle důležitosti a nejistoty. Na základě kombinace rozvíjejících se událostí a dat budou vyhodnoceny velikosti změn, které by mohly nastat různými směry.

V případě této disertační práce se jedná o makroscénáře, které se zabývají možnými pohledy na národní politické, sociální a ekonomické podmínky v Turecku. Tyto scénáře se dělí na pozitivní, stagnující a negativní podle toho, jaké dopady mají zvýšení/snížení jednotlivých veličin a jejich vzájemný vztah.

Z výsledků ve Statě a korelačního matrixu (viz příloha 2) vyplývá, že spolu vzájemně korelují všechny zkoumané indikátory kromě Indexu udržitelného rozvoje (SDI). Pro vytvoření čtyř alternativních scénářů jsou tedy vytvořeny tzv. cluster (klastry) slučující indikátory, které spolu souvisí. Vycházejí tedy z grafů, které vyplývají z metody přerušovaných časových řad.

Na základě tohoto faktu jsou vybrány čtyři indikátory, jejichž vzájemným vztahem a trendem (zvýšením či snížením jednotlivého indikátoru) vznikne scénář. Za ekonomické indikátory jsou to nezaměstnanost a inflace a za sociální indikátory jsou vybrané očekávaná délka života a průměrná doba školní docházky. Z těchto čtyř jsou potom vytvořeny dvě hlavní skupiny jejichž trend a vztah se mění.

Scénáře budou rozděleny jako rostoucí (žádoucí, pozitivní), klesající (varovný, negativní) a stagnující (neutrální) průběh dalšího rozvoje.

Ekonomické indikátory (A) Nezaměstnanost Inflace	Sociální indikátory (B) Očekávaná délka života Průměrná doba školní docházky

Tabulka 4: Označení skupin vybraných indikátorů, které budou použity k vytvoření scénářů. Vlastní zpracování.

Scénář 1 ↓↑ AB Pozitivní, žádoucí	Scénář 2 ↓↓ AB Negativní, varovný
Scénář 3 ↑↓ AB Negativní, varovný	Scénář 4 ↑↑ AB stagnující

Tabulka 5: Grafický přehled jednotlivých scénářů a trendu indikátorů. Vlastní zpracování.

4.1 Scénář 1 – Žádoucí vývoj – „Světlé zítřky“

Pozitivní vývoj Turecka by mohl být definován nízkou mírou nezaměstnanosti a inflace a zároveň vysokou očekávanou délkou života a průměrnou délkou školní docházky. V praxi by tento model znamenal, že turecká populace bude vzdělaná a bude se dožívat vysokého věku, zároveň však bude dostatek pracovních míst. To bude znamenat, že vzroste i příjem na osobu. Nízká inflace zaručí kupní sílu a ekonomický růst. Vzdělaní obyvatelé najdou uplatnění na pracovním trhu a sníží se i brain drain do ostatních zemí. Klesne počet obyvatel žijících v absolutní chudobě a obecně se zvýší kvalita života. Tím, že by lidé měli relativně dobré vzdělání a stabilní práci, mohli by utrácet za kvalitnější potraviny, zdravější trávení volného času, mohli by cestovat anebo lépe bydlet. Ve vyšším věku by tím pádem předcházeli nemocem, ale zároveň by si spíše mohli dovolit kvalitní (nebo soukromou) zdravotní péči, která je v Turecku na lepší úrovni než státní.

Pokud se pozitivní ekonomicko-sociální vývoj promítne i do politické situace, znamenalo by to, že Turecko bude stabilním státem, do kterého budou proudit přímé zahraniční investice a bude zaznamenávat příliv mezinárodních turistů. Domácí i mezinárodní

turismus bude tvořit nezanedbatelné procento hrubého domácího produktu, ze kterého mohou poté těžit i sami občané (implementací rozvážných sociálních politik a například podpory sociálně slabších nebo znevýhodněných⁸ skupin). Zároveň bude kladen důraz na rozvoj turisticky vyhledávaných regionů jako například pobřeží Egejského moře, Turecká riviéra či Istanbul, kde se zlepší kvalita nabízených služeb a infrastruktura.

Pro vytváření efektivních rozhodování vedoucích ke kýženému cíli je nezbytné, aby veřejná správa využívala všechny dostupné informace a plně spolupracovala se všemi zúčastněnými aktéry. Předpokladem k takovému vývoji je politická vůle a schopnost přijímat taková opatření a reformy, jež povedou k potřebným změnám ve společnosti na všech úrovních (politická, ekonomická, sociální atd.)

4.2 Scénář 2 – „Práci máme, to nám stačí. Víc se neptáme, ani nechceme.“

Další možností budoucího vývoje Turecka je pokles ekonomických indikátorů, tedy snížená nezaměstnanost i inflace, zároveň však klesající očekávaná délka života a průměrná délka školní docházky. Tento scénář by mohl být definován jako stagnující, protože nedochází k velkému posunu v rozvoji. Ekonomický růst nenastává, protože obyvatelstvo nemá za co utrácet, a sociální indikátory se zhoršují. V praxi by toto znamenalo, že vzdělanost obyvatelstva klesne, nicméně nezaměstnanost nebude vysoká. Z toho vyplývá, že by byli obyvatelé zaměstnáni na nekvalifikovaných pracovních pozicích, kde by nebylo požadované například vysokoškolské vzdělání.

Z hlediska přímých zahraničních investic by byla situace stále stejná, chyběla by kvalifikovaná pracovní síla, která by byla nahrazena zahraničními pracovníky. Zahraniční firmy by profitovaly z levné pracovní síly a investoři by si stále drželi potřebné know-how. Pokud by se neměnila bezpečnost státu a nevzrůstala kriminalita a situace v Turecku by byla nadále stabilní, zahraniční investoři by hledali možnosti, jak se dostat na tamní trh. Za této situace by ani neklesaly příjmy z turismu, které by navyšovaly rozpočet ve státní pokladně.

⁸ Znevýhodněnými skupinami jsou myšleny například osoby se zdravotním postižením, matky samoživitelky, migranti, uprchlíci, obyvatelé jiných etnik, rodiny s nižším vzděláním nebo bez příjmů

4.3 Scénář 3 – „Neutrácíme za lepší a kvalitnější život, protože nemáme peníze.“

Pokud se růst a pokles veličin z prvního scénáře prohodí, nastává opačný efekt, a tím je negativní alternativní scénář. Při zvyšování nezaměstnanosti a inflace se snižuje příjem na obyvatele. To má za následek zhoršování kvality života, neschopnost kumulovat finanční prostředky a zpětně je investovat. V případě, že je kvalitní zdravotní ošetření možné pouze v soukromých nemocnicích či jiných soukromých zdravotních zařízeních, chudé obyvatelstvo si péči nemůže dovolit. Tím se implicitně snižuje i očekávaná délka života. Snižování průměrné doby školní docházky má za následek nevzdělané a nekvalifikované obyvatelstvo, kterému se snižuje pravděpodobnost uplatnění na trhu práce. Obyvatelé jsou schopni najít pouze nekvalifikovanou pracovní pozici, která není uspokojivě finančně ohodnocena. Tím nemohou utrácet za služby nebo zkvalitňování volného času, cestování a další položky. Nezdravý životní styl, nedostatek kvalitních potravin a stres nejenom z nedostatku finančních prostředků může vést k nejrůznějším chronickým i akutním onemocněním.

Přímé zahraniční investice budou nižší, firmy nebudou nabízet volná pracovní místa, vytvářet produkty nebo služby, které by byly užitečné nebo výhodné pro domácí obyvatelstvo. Kvalita služeb je důležitá například v turismu, kde se klade důraz na komfort klienta. Ve chvíli, kdy se kvalita služeb na všech úrovních zhorší, ubude i klientů. Velkou roli budou mít různá rozhodnutí hlavy státu, tedy prezidenta republiky, který má zásadní vliv na vývoj státu a socioekonomické podmínky. Nezanedbatelným zásahem do rozpočtu může být rozhodnutí prezidenta aktivně se účastnit zahraničních misí, které jsou pro státní kasu velmi nákladné.

4.4 Scénář 4 – „Jsme zdraví a žijeme od výplaty k výplatě.“

Pokud budou obě veličiny (tedy oba ekonomické i oba sociální indikátory) stoupat, pro obyvatele Turecka to bude znamenat spíše negativní vyhlídky na prožití kvalitního života. Pokud bude vysoká nezaměstnanost a zároveň vysoká inflace, povede to k chudému obyvatelstvu, které nebude schopné v ekonomice státu otáčet peníze. Nebudou utrácet ani kumulovat peníze tak, aby mohli investovat do nemovitostí nebo jiných cennějších komodit.

Kvalita života klesne, protože lidé nebudou mít prostředky na to, aby je utráceli za kvalitnější potraviny, cestování či volnočasové aktivity. S relativní i absolutní chudobou

obyvatel přijde i vyšší kriminalita, která může ovlivnit bezpečnost celého státu i na politické úrovni. Pokud by se tak stalo, klesne počet přímých zahraničních investic a ve chvíli, kdy bude stát politicky i bezpečnostně nestabilní, klesne i příliv zahraničních turistů. Pokles v turismu ovlivní celý státní rozpočet a nebude dostatek peněz na přerozdělování prostředků obyvatelům. Mzdy se budou držet na minimální úrovni a podpora ze strany státu bude zanedbatelná nebo nulová.

Největším rozdílem mezi třetím a čtvrtým scénářem je postavení obyvatelstva v rámci budoucího vývoje. Zatímco ve třetím scénáři klesá kvalita života společně s očekávanou délkou života, ve čtvrtém scénáři je předpokládáné vzdělané obyvatelstvo dožívající se vysokého věku.

4.5 Komentář k realitě

Z reality současného vývoje v Turecku vyplývá, že se Turecko nachází v blízkosti čtvrtého scénáře, a proto je nazván také jako stagnující. Ekonomické ukazatele, inflace a nezaměstnanost stoupají, zároveň však narůstají oba vybrané sociální indikátory, kterými jsou očekávaná délka života i průměrná doba školní docházky. Ze studií také vychází, že lidé vnímají budoucí vývoj Turecka spíše negativně stejně tak jako politické vedení státu. Za nejpalčivější témata považují právě ekonomickou situaci, která vede k dlouhodobému chudnutí obyvatel, narůstající nezaměstnanost a vysokou inflaci, nekvalitní (státní) nebo nedostupný (soukromý) zdravotnický systém, spornou kvalitu školství a bezpečnost obyvatel (reakce na stoupající kriminalitu). Podle studie Sandıkcı, Petersona, Ekici a Simkinse (2015) se na kvalitě života obyvatel Turecka odráží hlavně vztah mezi faktory: víra (role a význam náboženství v každodenním životě), příjem domácnosti (ekonomický růst), spokojenost s kvalitou života a globalizace. Tyto proměnné se do určité míry promítají i ve výše popsáných scénářích. Poslední ambiciózní strategický plán Turecka, který měl pokrývat období 2019–2023 si kladl za cíl, aby se z Turecka stala jedna z deseti top ekonomik světa. Z důvodů, mezi které určitě patří boj proti pandemii COVID-19, vysoká nezaměstnanost, zvyšující se inflace či pomalá transformace ekonomické produkce, ale zároveň rychlá a vysoká polarizace mezi tureckými regiony a v neposlední řadě lidský kapitál založený na vzdělání, se Turecko do tohoto žebříčku s největší pravděpodobností nedostane (European Training Foundation, 2020).

5 Závěr

Disertační práce se zabývá indikátory rozvoje v Turecku a zjišťuje, zda se po pokusu o politický převrat v roce 2016 změnil dlouhodobý trend v ekonomických, politických, sociálních a environmentálních datech. Propojuje teoretické znalosti se statistickými metodami, které reagují na stanovené hypotézy a blíže určují velikost změny v dlouhodobém trendu jednotlivých indikátorů.

Na základě historických událostí je možné lépe porozumět turecké současnosti a pochopit, z čeho mohly vycházet jednotlivé zvraty na politické scéně. Předpokládala jsem, že tyto změny se odrazily v dlouhodobých trendech jednotlivých rozvojových indikátorů. Proto jsem v dalších částech práce na základě dat a za použití dvou statistických metod, které data analyzují, zjišťovala, zda tomu tak opravdu bylo i v realitě. Pro potřeby autoreferátu jsem popsala politickou situaci v Turecku od doby nástupu AKP k moci, pokus o politický převrat a současnou situaci.

Výsledky práce, které jsou předloženy ve dvou přehledných tabulkách, naznačují, že podle první použité metody v předpokládaných letech (2002 a 2016) nedošlo u většiny indikátorů k signifikantní změně.

První stanovená hypotéza, která tvrdí, že „*Data ukazují, že po puči došlo k obrácení trendu.*“ byla potvrzena u indikátorů inflace, nezaměstnanosti, přímých zahraničních investic, indexu udržitelného rozvoje, emisí CO₂ na obyvatele a materiální stopy.

Druhá hypotéza, která tvrdí, že „*Původní trend se neobrátil, ale signifikantně změnil (tj. směr trendu zůstal stejný).*“, nebyla potvrzena pro indikátory HDP, příjem na obyvatele, přímé zahraniční investice a průměrná délka školní docházky. Ostatní indikátory zaznamenaly signifikantní změnu.

V další kapitole je použita foresight metoda modelování scénářů, která ve čtyřech navržených scénářích představuje další možný vývoj Turecka. Scénáře zahrnují dvě skupiny indikátorů. První skupinou jsou ekonomické indikátory, které se skládají z nezaměstnanosti a inflace. Druhou skupinou jsou sociální indikátory, které zahrnují očekávanou délku života a průměrnou školní docházku. Na základě metodologie, která se vztahuje ke tvoření budoucích scénářů, jsou určeny takové čtyři scénáře, které vycházejí ze vzájemného působení vybraných

indikátorů. Výsledkem jsou čtyři navržené možnosti, z nichž první má spíše pozitivní dopad na společnost, která je stabilní a prosperuje, generuje zisky, je vzdělaná, dožívá se vysokého věku a nezaměstnanost je velmi nízká. Druhý stagnující model předvídá neschopnost vytvářet ekonomické zisky, a to z důvodu nevzdělané společnosti se snižující se očekávanou délkou života. Toto implicitně znamená, že i když je v zemi nízká míra nezaměstnanosti a inflace, lidé nemají prostředky na to, aby je posílali do oběhu, utráceli či investovali. Třetí a čtvrté scénáře jsou pro společnost spíše negativní, protože lidé v důsledku vysoké nezaměstnanosti a inflace nejsou schopni žít kvalitní a spokojený život.

V současnosti se Turecko přibližuje ke čtvrtému scénáři, kdy stoupá nezaměstnanost i inflace, zároveň však stoupá očekávaná délka života a průměrná doba školní docházky. Tento scénář je klasifikován jako stagnující, a to vzhledem k tomu, že nedochází k rozvoji. Z průzkumů také obecně vyplývá, že lidé spíše nejsou se situací spokojeni a budoucnost Turecka vidí spíše negativně.

Zdroje použité v disertační práci

ACEMOĞLU, Daron a Murat ÜÇER. HIGH-QUALITY VERSUS LOW-QUALITY GROWTH IN TURKEY: CAUSES AND CONSEQUENCES. *CEPR Discussion Paper, no. DP14070*. 2019, 1-52.

Dostupné z: <http://economics.mit.edu/files/21040>

AKARCA, Ali T. Single-Party Governments as a Cause and Coalitions as a Consequence of Coups in Turkey. AYSAN, A.F. a et al. *Turkish Economy: Between Middle Income Trap and High Income Status*. Cham: Palgrave Macmillan, 2018, s. 59-100. ISBN 978-3-319-70379-4.

AKCA, Yasar. Evaluation of Regional Development Policies in Turkey's Five Years Development Plans. *Journal of Management and Sustainability*. 2018, **8**(1), 104-110. ISSN 1925-4725. Dostupné z: doi:10.5539/jms.v8n1p104

AKÇAY, Ekrem Yaşar a Halil Emre DENİŞ. Turkey-European Union (EU) Relations after the July 15 Coup Attempt within the Framework of the Random Walk Model. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* [online]. 2022, **11**(2), 861-869 [cit. 2022-07-04]. Dostupné z:

<https://eds.s.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=bd92a992-1083-4401-ab65-900e4da96750%40redis>

Annual consumption-based CO₂ emissions per capita: tonnes per capita. *Our World in Data* [online]. [cit. 2022-02-04]. Dostupné z:

<https://ourworldindata.org/grapher/consumption-co2-per-capita?tab=table&time=1990..2019&country=~TUR>

ALSAIFI, Khaled, Abdullah M. AL-AWADHI a Salah ALHAMMADI. Political turmoil and banks' stock returns: Evidence from Turkey's 2016 coup attempt. *Growing Science*. 2020, (6), 1161-1166. Dostupné z: doi:10.5267/j.ac.2020.7.002

ASSOUAD, Lydia, Amory GETHIN, Thomas PIKETTY a Juliet-Nil URAZ. *Political Cleavages and Social Inequalities in Algeria, Iraq, and Turkey, 1990-2019*. World Inequality Lab, 2021 [cit. 2021-6-10].

AYDIN, Levent a Dilek CETIN. Economic Effects of July 15 Coup Attempt in Turkey: Comparing Coup Attempt vs Coup D'État. *Turkish Studies* [online]. Ankara, 2017, **12**(16), 103-124 [cit. 2020-11-11]. ISSN 1308-2140. Dostupné z:

doi:<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12132>

BACIK, Gökhan a Bölent ARAS. Exile: A Keyword in Understanding Turkish Politics. *Wiley Online Library*. 2002. Dostupné z: doi:<https://doi.org/10.1111/j.1478-1913.2002.tb03749.x>

BERBEROĞLU, Bahar. The Analysis of the Effects of Military Coups on Gross National Product in Turkey: 1950-1984. *Romanian Journal of Political Science*. 2016, **16**(1), 31-62.

BERNAL, James Lopez, Steven CUMMINS a Antonio GASPARRINI. Interrupted time series regression for the evaluation of public health interventions: a tutorial. *International Journal of Epidemiology* [online]. 2017, **41**(1) [cit. 2021-01-11]. Dostupné z: doi:10.1093/ije/dyw098

BISHOP, P.C. a Andy HINES. In *Teaching about the Future*; Palgrave Macmillan: Breat, UK, 2012; ISBN 978-0-230-36349-6.

BOYCE, PAUL. Foreign Direct Investment (FDI) Definition. *BoyceWire* [online]. 2021 [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: <https://boycewire.com/foreign-direct-investment-definition/>

Co to je inflace? [online]. Česká národní banka [cit. 2022-02-07]. Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/casto-kladene-dotazy/Co-to-je-inflace/>

Correlation Matrix. *Corporate Finance Institute* [online]. [cit. 2022-05-23]. Dostupné z: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/excel/study/correlation-matrix/>

CORRUPTION PERCEPTIONS INDEX: Turkey [online]. Transparency International [cit. 2022-02-04]. Dostupné z: <https://www.transparency.org/en/cpi/2021/index/tur>

Data Turkiye [online]. Světová banka, 2021 [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/country/turkiye>

DESTEK, Mehmet Akif a Samuel Asumadu SARKODIE. The relationship between financial development and income inequality in Turkey. *Journal of Economic Structures*. 2020, **9**(11), 14. Dostupné z: doi:<https://doi.org/10.1186/s40008-020-0187-6>

FAHEY, L., & RANDALL, R. M. (Eds.). Learning from the future: competitive foresight scenarios. New York: John Wiley & Sons, 1997.

Financial Statements and Independent Auditors' Report: Year Ended June 30, 2016 [online]. Freedom House [cit. 2021-6-8]. Dostupné z:

https://freedomhouse.org/sites/default/files/FINAL_Basic_Financial_Statements_2016.pdf

FINKEL, Evgeny a Scott GEHLBACH. The Tocqueville Paradox: When Does Reform Provoke Rebellion?. *SSRN* [online]. Social Science Research Network, 2018 [cit. 2022-06-02].

Dostupné z: doi:10.2139/ssrn.3202013

Foreign Direct Investment (FDI). *Corporate Finance Institute (CFI)* [online]. 2022

[cit. 2022-07-07]. Dostupné z:

<https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/economics/foreign-direct-investment-fdi/>

Foreign Direct Investment (FDI). *Investopedia* [online]. 2022 [cit. 2022-07-07]. Dostupné z:

<https://www.investopedia.com/terms/f/fdi.asp>

Freedom House [online]. Washington, 2021 [cit. 2021-6-3]. Dostupné z:

<https://freedomhouse.org>

Freedom in the World 2022 [online]. Freedom House, 2022 [cit. 2022-08-01]. Dostupné z:

<https://freedomhouse.org/country/turkey/freedom-world/2022>

FRIEDMAN, Uri. Turkey's Referendum: How Democracies Decline: Sometimes, it's not with a coup, but with a vote. *The Atlantic* [online]. 2017 [cit. 2021-01-14]. Dostupné z:

<https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/04/turkey-referendum-democracy/523257/>

GOLLEDGE, Reginald G. Behavioral Geography and the Theoretical/ Quantitative Revolution. *Geographical Analysis*. The Ohio State University, 2008, **40**(2008), 239–257.

ISSN 0016-7363.

Global Terrorism Database. : *National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism* [online]. University of Maryland [cit. 2021-6-4]. Dostupné z:

<https://www.start.umd.edu/gtd/>

GÖRGÜLÜ, Aybars a Sabiha Senyücel GÜNDOĞAR. *1915 and Beyond: Public Perception in Turkey*. Istanbul: Podem Publications, 2016. ISBN 978-605-66456-1-7.

GÜRAKAR, Esra Çeviker. *Politics of Favoritism in Public Procurement in Turkey: Reconfigurations of Dependency Networks in the AKP Era (Reform and Transition in the Mediterranean)*. 1. Palgrave Macmillan, 2016. ISBN 978-1137592750.

HALE, William. *Turkish Politics and the Military* [online]. Routledge, 1994 [cit. 2022-07-07]. ISBN 9780415024556.

HALE, William a Ergun ÖZBUDUN. *Islamism, Democracy and Liberalism in Turkey: The Case of the AKP* [online]. Routledge, 2011 [cit. 2022-07-07]. ISBN 9780415665087.

HLAVÁČEK, Karel. *Vztah Kyperské republiky a Turecka: Informační podklad č.3.150, studie*. 10. Praha: Parlamentní Institut, 2012, 7 s. Dostupné také z:

<https://public.psp.cz/en/sqw/ppi.sqw?d=1&t=17>

HOLANOVÁ, Tereza. HDP - tři písmena vám změní život. Když jim uvěříte. *Aktuálně.cz* [online]. 2012 [cit. 2022-02-01]. Dostupné z:

<https://zpravy.aktualne.cz/finance/hdp-tri-pismena-vam-zmeni-zivot-kdyz-jim-uverite/r~i:article:750352/>

HOLROYD, Matthew. Turkey slams Belgium court ruling that PKK is not a 'terrorist' organisation. *Euronews*. [online]. 2020 [cit. 2022-07-08]. Dostupné z:

<https://www.euronews.com/2020/01/29/turkey-slams-belgium-court-ruling-that-pkk-are-not-terrorists-thecube>

Hrubý domácí produkt-Metodika [online]. Český statistický úřad, 2015 [cit. 2022-02-01].

Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/hruby_domaci_produkci_hdp

HUF, Hans-Christian. *Vzestup a pád mocných říší*. Frýdek-Místek: Alpress, 2008.

ISBN 978-80-7362-647-1.

Human Development Index (HDI) [online]. UNDP, 2022 [cit. 2022-07-12]. Dostupné z:

<https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>

IBISH, Mevludin. Rethinking civil and military society: the case of Turkey during the coup d'état attempt 15 July 2016. *Vizione* [online]. 2019, **32**, 337-348 [cit. 2020-11-11].

Dostupné z:

<https://openaccess.izu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12436/1690#sthash.HTPBdpMX.rFtAkC6E.dpbs>

IBISH, Mevludin. WESTERN BALKANS AND TURKEY AFTER THE COUP D'ÉTAT ATTEMPT (15TH OF JULY 2016). *ADAM AKADEMİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ* [online]. 2016, **6**(2), 75-94 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z:

<https://web.p.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=b3057442-1c13-4b9c-8a32-1f16f9802b40%40redis>

Investment Office [online]. Presidency of the Republic of Türkiye [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: <https://www.invest.gov.tr/en/whyturkey/top-reasons-to-invest-in-turkey/pages/default.aspx>

KAHNEMAN, Daniel. *Myšlení: Rychlé a pomalé*. Brno: Jan Melvil Publishing, 2012. ISBN 978-80-87270-42-4.

KAYA, Emir. *Secularism and State Religion in Modern Turkey: Law, Policy-Making and the Diyanet (Library of Modern Turkey)*. I.B.Tauris, 2017. ISBN 978-1780766225.

KREISER, Klaus a Christoph K. NEUMANN. *Dějiny Turecka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-012-8.

LINDEN, Ariel. Conducting interrupted time-series analysis for single and multiple-group comparison. *The Stata Journal*. 2015, **15**(2), 480-500.

LINDEN, Ariel a John L. ADAMS. Applying a propensity score-based weighting model to interrupted time series data: improving causal inference in programme evaluation. *Journal of Evaluation in Clinical Practice* [online]. 2011, **16**(6), 1231-1238 [cit. 2022-06-17]. Dostupné z: doi:<https://doi.org/10.1111/j.1365-2753.2010.01504.x>

LIVNY, Avital. *Trust and the Islamic Advantage: Religious-Based Movements in Turkey and the Muslim World* [online]. Cambridge University Press, 2020 [cit. 2022-08-01]. ISBN 9781108751667.

MACKIE, Gerry. Frustration and preference change in international migration. *European Journal of Sociology* [online]. 1995, **36**(2) [cit. 2022-06-02]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1017/S0003975600007530>

MANGO, Andrew. *Ataturk*. London: John Murray Publishers, 2004. ISBN 9780719565922, 0719565928.

MARDIN, Şerif. Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics?. *Daedalus* [online]. The MIT Press on behalf of American Academy of Arts & Sciences, 1973, **102**(1), 169-190 [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/20024114>

MCKERNAN, Bethan. Erdoğan claims victory in Turkish local elections but major cities in doubt. *The Guardian* [online]. 2019 [cit. 2022-07-08]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2019/mar/31/turkey-votes-local-elections-seen-key-test-of-erdogan-rule>

MEDERLY, Peter, Ján TOPECER a Pavel NOVÁČEK. *Indikátory kvality života a udržitelného rozvoje: kvantitativní, vícerozměrný a variantní přístup*. UK FSV CESES, 2004. ISBN 80-239-4389-8.

Metadata Glossary [online]. The World Bank, 2022a [cit. 2022-02-07]. Dostupné z: <https://databank.worldbank.org/metadataglossary/world-development-indicators/series/SL.UEM.TOTL.NE.ZS>

Metadata Glossary: GDP per capita (constant LCU) [online]. World Bank, 2022b [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://databank.worldbank.org/metadataglossary/world-development-indicators/series/NY.GDP.PCAP.KN>

NOVÁČEK, Pavel. *Udržitelný rozvoj*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. ISBN 9788024427959.

OECD Economic Surveys: Turkey 2021 [online]. OECD, 2021 [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/73effaa5-en/index.html?itemId=/content/component/73effaa5-en>

ÖZERDEM, Alpaslan a Matthew WHITING. *The Routledge Handbook of Turkish Politics*. 1. Routledge, 2020. ISBN 9780367730604.

PAMUK, Şevket. *Uneven Centuries: Economic Development of Turkey since 1820*. 1. Princeton University Press, 2020. ISBN 9780691166377.

PIRICKÝ, Gabriel. *Turecko*. Praha: Libri, 2006. ISBN 80-7277-323-2.

POWELL, Jonathan M. a Clayton L. THYNE. Global instances of coups from 1950 to 2010: A new dataset. *Journal of Peace Research* [online]. 2011, **48**(2), 249-259 [cit. 2020-12-17]. Dostupné z: doi:10.1177/0022343310397436

Průzkum: Jen necelá desetina Turků věří v členství v EU [online]. Euroskop, 2022 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://euroskop.cz/2006/11/08/pruzkum-jen-necela-desetina-turku-veri-v-clenstvi-v-eu/>

RATCLIFFE, J. *Scenario Planning: An Evaluation of Practice*. Salford: School of Construction & Property Management, University of Salford, 2002.

RITCHIE, Hannah a Max ROSER. *Turkey: CO2 Country Profile* [online]. Our World in Data, 2021 [cit. 2022-02-07]. Dostupné z: <https://ourworldindata.org/co2/country/turkey>

Rozhovor s turkologem a bývalým velvyslancem v Ankaře Tomášem Laně o turecké historii i současné situaci v zemi a také o politice prezidenta Erdogana. [online]. Český rozhlas, 2017 [cit. 2022-02-03]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/video-asi-se-nedozvime-jestli-byl-prevrat-v-turecku-zinscenovany-rika-turkolog-6202086#volume>

RÜSTEMOĞLU, Hasan. Environmental analysis of Turkey's aggregated and sector-level CO2 emissions. *Environmental Science and Pollution Research* [online]. [cit. 2021-6-18]. Dostupné z: doi:<https://doi.org/10.1007/s11356-020-11895-6>

SAFA, Peyami. *Reflections on the Turkish Revolution*. Ankara: Ataturk Research Center, 1999. ISBN 975-16-1048-6.

SANDIKCI, Özlem, Mark PETERSON, Ahmet EKICI a Travis SIMKINS. Development and Quality of Life in Turkey: How Globalization, Religion, and Economic Growth Influence Individual Well-being. 36(3). *Journal of Macromarketing*, 2015, 304-320. DOI:10.1177/0276146715608919.

SARAY, Mehmet Ozan a Kadir KARAGÖZ. DETERMINANTS OF TOURIST INFLOWS IN TURKEY: EVIDENCE FROM PANEL GRAVITY MODEL. *ZKU Journal of Social Sciences*. 2010, 6(11), 33-46.

SDG indicator metadata [online]. United Nations Environment Programme (UNEP), 2021 [cit. 2022-03-09]. Dostupné z: <https://unstats.un.org/sdgs/metadata/files/Metadata-08-04-01.pdf>

SIVILOĞLU, Murat. *Dějiny národů: Jak se utvářely národní identity: Turecko*. Praha: Slovart, 2018. ISBN 978-80-7529-698-6.

SIEGL, Erik. *Islám versus modernizace?: Náboženství, sekularismus a rozvoj v Turecku. Pohled Turguta Özala*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2013. ISBN 978-80-87558-14-0.

SIEGL, Erik. *Vzdorující demokracie: Rozcestí a proměny současného Turecka*. NLN, 2020. ISBN 978-80-7422-747-9.

SCHWARTZ, P. *The Art of the Long View*. New York: Doubleday, 1996.

SONYEL, Salahi R. *Atatürk - The founder of Modern Turkey*. Ankara: Turkish Historical Society Printing House, 1989. ISBN 975-16-0174-6.

Statistics about Travel, Tourism & Hospitality in Turkey [online]. Statista, 2021 [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://www.statista.com/map/europe/turkey/travel-tourism-hospitality>

STONE, Norman. *Turkey: A Short History*. London: Thames and Hudson, 2017. ISBN 978-0-500-29299-0.

Sustainable Development Index [online]. [cit. 2022-08-11]. Dostupné z:
<https://www.sustainabledevelopmentindex.org/about>

STRMISKA, Maxmilián. VOLEBNÍ AUTORITÁŘSTVÍ, DEMOKRATIZACE A UTVÁŘENÍ KOMPETITIVNÍCH STRANICKO–POLITICKÝCH SOUSTAV. *Středoevropské politické studie* [online]. 2002, IV(4) [cit. 2021-9-12]. ISSN 1212–7817. Dostupné z:
<https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/3921/5360>

SZKUDLAREK, Magdalena a Adam MICKIEWICZ. Analysis of public discourse on religious minorities in Turkey after the coup attempt of 15th July 2016. *Przeegląd Europejski* [online]. 2019, **2019**(3), 157-173 [cit. 2022-07-04]. Dostupné z: doi: 10.5604/01.3001.0013.5847

ŞENYUVA, Özgehan. TURKISH PUBLIC OPINION AND EUROPEAN UNION MEMBERSHIP: THE STATE OF THE ART IN PUBLIC OPINION STUDIES IN TURKEY. *PERCEPTIONS* [online]. 2006 [cit. 2022-06-03]. Dostupné z: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/816592>

TAŞPINAR, ÖMER. The Rise of Turkish Gaullism: Getting Turkish-American Relations Right. *Insight Turkey* [online]. 2011, **13**(1), 11-17 [cit. 2021-6-10]. Dostupné z:
https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/01_turkey_taspinar.pdf

TETIK, Nevzat. The Economical Effects and Results of July 15, 2016 Coup Attempt in Turkey. *Journal of Academic Research in Economics* [online]. 2018, **10**(3), 365-377 [cit. 2020-11-11]. Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=820727>

THE ABCS OF THE CPI: HOW THE CORRUPTION PERCEPTIONS INDEX IS CALCULATED [online]. Transparency International [cit. 2022-02-04]. Dostupné z:
<https://www.transparency.org/en/news/how-cpi-scores-are-calculated>

The V-Dem Project: About the Project and Methodology [online]. V-Dem Institute, 2021 [cit. 2022-02-04]. Dostupné z: <https://www.v-dem.net/project.html>

TUNCER, Gaye. University Students' Perception on Sustainable Development: A Case Study from Turkey. *International Research in Geographical and Environmental Education*. 2008, **17**(3), 212-226. ISSN 1038-2046. Dostupné z:
doi:<https://doi.org/10.1080/10382040802168297>

Turkey Corruption Index [online]. Statista, 2022 [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://tradingeconomics.com/turkey/corruption-index>

Turkey climbs up in UN human development index rankings. *Daily Sabah* [online]. 2020, 15.12.2020 [cit. 2022-02-04]. Dostupné z: <https://www.dailysabah.com/turkey/turkey-climbs-up-in-un-human-development-index-rankings/news>

Turkey Election. *Daily Sabah* [online]. 2019 [cit. 2022-07-08]. Dostupné z: <https://www.dailysabah.com/election-results>

Turkey Focus Group Research: QUALITATIVE ANALYSIS OF PUBLIC OPINION TRENDS RELATED TO COVID-19. Washington: International Republican Institute, 2020. Dostupné z: https://www.iri.org/sites/default/files/turkey_focus_group_v6.pdf

Turkey is at the “very high human development” category on Human Development Index for first time [online]. UNDP, 2019 [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://www.undp.org/turkiye/press-releases/turkiye-%E2%80%9Cvery-high-human-development%E2%80%9D-category-human-development-index-first>

Turkey is in the top human development category for the second time in the Human Development Index [online]. UNDP, 2020 [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://www.undp.org/turkiye/news/turkiye-top-human-development-category-second-time-human-development-index>

Turkey: Tourism in the economy. *OECD: OECD Tourism Trends and Policies 2020* [online]. OECD [cit. 2022-02-04]. Dostupné z: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/f3b16239-en/index.html?itemId=/content/component/f3b16239-en>

Turkey - Human Development Index - HDI [online]. Country Economy [cit. 2022-02-04]. Dostupné z: <https://countryeconomy.com/hdi/turkey>

Turkey – press freedom in figures. *RSF* [online]. Reporters without borders [cit. 2022-02-04]. Dostupné z: <https://rsf.org/en/news/turkey-press-freedom-figures>

Turkish Perceptions Survey 2015. Washington: The German Marshall Fund of the United States, 2015. Dostupné z: https://www.gmfus.org/sites/default/files/TurkeySurvey_2015_web1.pdf

Turkish Perceptions of the European Union 2022 [online]. Turkish Perceptions of the European Union 2022, 2022 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z:

<https://www.gmfus.org/news/turkish-perceptions-european-union-2022>

Turkiye: The World Bank Data [online]. World Bank, 2021 [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/country/turkiye>

Turecko zápasí se silnou inflací. A opozice se ptá po osudu 128 miliard dolarů z rezerv centrální banky. *Česká televize: ČT24* [online]. 2021 [cit. 2022-02-01]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3313323-turecko-zapasi-se-silnou-inflaci-a-opozice-se-pta-po-osudu-128-miliard-dolaru-z-rezerv>

Turecko: Mapa globálních oborových příležitostí – Turecko (MZV). *Business Info* [online]. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2020 [cit. 2020-11-11]. Dostupné z: <https://www.businessinfo.cz/navody/turecko-souhrnna-teritorialni-informace/>

Turecko: Souhrnná teritoriální informace Turecko. *Business Info* [online]. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR, Zastupitelský úřad ČR v Ankaře, 2020 [cit. 2020-11-11]. Dostupné z: <https://www.businessinfo.cz/navody/turecko-souhrnna-teritorialni-informace/>

UNDP Turkey Annual Report 2021 [online]. UNDP, 2021 [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://www.undp.org/turkiye/publications/undp-turkey-annual-report-2021>

VAN DEN BURG, Gerrit J.J. a Christopher K.I. WILLIAMS. *An Evaluation of Change Point Detection Algorithms* [online]. 2020, 2020 [cit. 2021-01-11]. Dostupné z: doi:2003.06222v2

VEENENDAAL, Wouter P. Democracy in microstates: why smallness does not produce a democratic political system. *Democratization* [online]. 2015, **vol.22(1)**, 92-112 [cit. 2022-02-01]. Dostupné z: doi:<https://doi.org/10.1080/13510347.2013.820710>

VILLALTA, Jorge Blanco. *Atatürk*. 3. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014. ISBN 978-975-16-0372-2.

WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha: Libri, 2009. ISBN 978-80-7277-387-9.

What is strategic foresight? *Quantumrun Foresight* [online]. Toronto, 2020 [cit. 2020-11-11]. Dostupné z: <https://www.quantumrun.com/consulting/methodology/>

WRÓBEL, Alina. *Výchova a manipulace*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2337-2.

9 Foresight Methodologies Successful Companies Use to Stay Ahead: And how you can use them, too. *Future Proof: Blog by Futures Platform* [online]. Helsinki: Futures Platform, 2018 [cit. 2020-11-11]. Dostupné z: <https://www.futuresplatform.com/blog/9-foresight-methodologies-successful-companies-use-stay-ahead>

ZASZTOWT, Konrad. The Consequences of the Failed Military Coup in Turkey. *PISM Bulletin* [online]. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 2016, (44 (894) [cit. 2020-12-17]. Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/gray-literature-detail?id=598224>

ZELLOTH, Helmut. *POLICIES FOR HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT TURKEY: AN ETF TORINO PROCESS ASSESSMENT* [online]. European Training Foundation, 2020 [cit. 2022-02-01]. Dostupné z: <https://www.etf.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/trp-assessment-reports/turkey-2020?page=1>

ZÜRCHER, Erik J. *Turkey: A Modern History*. I.B.Tauris, 2017. ISBN 9781784531874

Životopis autorky

Mgr. Medová Nikola

📍 Lipských 2087, 39301 Pelhřimov (Česká republika)

☎ +420 728 340 329

✉ Nika.Medova@seznam.cz, nikola.medova01@upol.cz

PRACOVNÍ ZKUŠENOSTI

2019 - do současnosti Asistent

Univerzita Palackého, Olomouc (Česko)
zaměření na foresight v rámci akademického výzkumu a výuky
výuka anglického jazyka
specializace na rozvojové příležitosti regionu Blízký východ
organizace mezinárodní spolupráce mezi katedrou a dalšími partnery
zabývajícími se oborem foresight

07/2021-09/2021

Univerzita Hassan II, LASAARE, Casablanca
práce na projektu zadaném Ministerstvem kultury, výuka na univerzitě,
výzkum

2011–2020

Zástupkyně CK Firo Tour, Brenna, Greece Tours
Destinace: Řecko (Santorini), Turecko (Egejská riviéra), Itálie (Sardinie,
Benátky), Francie (Paříž), Tunisko (Tabarka)
výzkum - overturismus, udržitelnost turistického ruchu na Santorini

2017–2020

Lektorka anglického jazyka
Jazyková škola Transperfect Olomouc

09/2016–06/2017

Koordinátor konferencí a firemních akcí
MHA, s.r.o.; fabrika hotel, Humpolec (Česko)
vedoucí pozice oddělení konferencí ve fabrika hotelu v Humpolci

10/07/2015–14/01/2016	Koordinátorka projektů Fatih University, Toplumsal Duyarlilik Merkezi, Istanbul (Turecko) příprava a projektů zaměřených na sociální inkluzi a rovnost příležitostí příprava vzdělávacích materiálů komunikace s partnery
03/11/2014–19/12/2014	Stáž na Velvyslanectví ČR v Jakartě Ministerstvo zahraničních věcí ČR, Velvyslanectví ČR, Jakarta (Indonésie) editace webových stránek Překlady dokumentů příprava podkladů, zápisy z konferencí a jednání na mezinárodní úrovni pomoc při přípravě kulturních akcí
02/2014–04/2014	Výuka českého jazyka pro cizince SOZE – Sdružení občanů zabývajících se emigranty (Association of Citizens Assisting Migrants), Olomouc (Česko)
01/05/2012–31/07/2012	Pracovní stáž Zastoupení Kraje Vysočina, Brusel (Belgie)
01/2011–02/2011	Výuka anglického jazyka na ZŠ a SŠ NSAW, Indonesia, Medan (Indonésie)

VZDĚLÁNÍ, ODBORNÁ PŘÍPRAVA A KURZY

2022 – do současnosti	Magisterský program – Italština a italská kultura Univerzita Palackého v Olomouci
2017–do současnosti	PhD studium obor Mezinárodní rozvojová studia Univerzita Palackého v Olomouci
2013–2017	Magisterský program – Mezinárodní rozvojová studia Univerzita Palackého v Olomouci
04/2016	Certifikát – Delegát cestovní kanceláře TYRKYS, škola kultury podnikání v cestovním ruchu, s.r.o, Prague (Česko)
14/02/2015–30/06/2015	Studijní výměnný pobyt v rámci programu Erasmus Exchange Fatih University, Istanbul (Turecko) obor Mezinárodní vztahy
2009–2013	Bakalářské vzdělání – Mezinárodní rozvojová studia Univerzita Palackého v Olomouci

JAZYKY

Mateřský/é jazyk/y	čeština
Další jazyk/y	angličtina C1 italština B2 francouzština B1 turečtina A2

PUBLIKAČNÍ ČINNOST

MEDOVÁ, N.; MACKOVÁ, L.; HARMÁČEK, J. The Impact of COVID-19 on Hospitality Industry in Greece and Its Treasured Santorini Island. *Sustainability* 2021, 13, 7906.

<https://doi.org/10.3390/su13147906>

ŠERÁ KOMLOSSYOVÁ, Eva, Martin SCHLOSSAREK, Lucie MACKOVÁ a Nikola MEDOVÁ. One step ahead? The use of foresight by 3 Czech and Slovak non-governmental 4 organizations. *European Journal of Futures Research* [online]. 2020 [cit. 2020-06-29]. DOI: 10.1186/s40309-020-00163-y.

MEDOVÁ, N. Interpretace islámu: příklady výkladů diskutovaných témat o postavení ženy v islámu a jejich implikace ve vybraných zemích v současnosti. 2018. *Sacra*, 16(1), 68-81.

https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/138438/3_Sacra_16-2018-1_8.pdf?sequence=1

SCHLOSSAREK, M. a N. MEDOVÁ. Microcredits and Poverty: Selected Issues. *Medzinárodné vzťahy 2019: Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky: Zborník vedeckých prác z 20. medzinárodnej vedeckej konferencie*. 2019.

MEDOVÁ, N. Ondřej Filipec: Fenomén terorismus: česká perspektiva. *Mezinárodní vztahy*. 2020, vol.55(No.1), 4. DOI: <https://doi.org/10.32422/mv.1681>.

MEDOVÁ N. Zygmunt Bauman: Strangers at our Door. *International Relations*. 2018, vol.53(No.4). DOI: <https://doi.org/10.32422/mv.1583>

HANUS, R.; HANUS, T.; MEDOVÁ, N. The Holy Water Stoups Made from 'Lepidolite'. *The Journal of Gemmology*; London, 37(8). 2021. DOI:10.15506/JoG.2021.37.8.771

PEDAGOGICKÁ ČINNOST

Katedra rozvojových a environmentálních studií UP v Olomouci

- Anglický jazyk (MRS/ANG1)
- Rozvojové příležitosti: Asie (region Blízkého východu a Severní Afriky) (MRS/ZRPAS)
- Development Opportunities of Asia (MENA region) (MRS/WDAS)
- Náboženství a rozvoj (MRS/NAR)
- Social and Technological Changes (MRS/YSTCE)
- Principles of System and Ecosystem Thinking (MRS/YPSET)
- Blok expertů (MRS/BEX1, MRS/BEX2)
- Vedení BP a DP prací